

CTractatus de anima.
editus a dño petro de
Ailliaco.

¶ Tractatus de anima Incipit prologus.

¶ Eterum tradit auctoritas. diuinum esse illud apollinis oraculum. Nosce te ipsum. Nimiris ergo errat qui seipsum ignorans. alia noscere desiderat. Non potest autem homo noscere seipsum si ignoret id quod in eo est diuinissimum. hoc est animam suam. re in eo deo simillimam. Quapropter de anima et his quod sunt in ea tractatus hunc breuem. non ad prouectos eruditio[n]es. sed meipius instructione exprobabilioribus sapienti sententijs cum dei auxilio compilabo. a coatoribus ad specialiora hoc ordine processurus.

Explicit prologus.

Sequuntur capitula eiusdem tractatus de anima comp[let]atus a reverendissimo domino domino Petro de aillyaco sacre theologie doctore. quondam cancellario parisiensi. postea Anicien. episcopo et Camerace[n]. deinde sancte romane ecclesie. tit. scii grisogoni presbytero Cardinale.

¶ Primū capitulū erit de anime diffinitione et eius divisione in vegetariam sensitivam et intellectivam. ¶ Secundū de anima vegetativa et eius potentias. ¶ Tertius de anima sensitiva quantum ad eius potencias deorsim apprehensivas. ¶ Quartū de ea quantum ad eius potencias ab intus apprehensivas. ¶ Quintū de ea quantum ad eius potencias moribas. ¶ Sextū de anima intellectua quantum ad eius potenciam cognoscitivam. ¶ Septimum de ea quantum ad eius potenciam volitivam. ¶ Octauū de his que sunt in anima. et primo de speciebus rerum sensibilium in medio. ¶ Nonum de speciebus rerum sensibilium in sensu vel organo. ¶ Decimum de speciebus in intellectu humano. ¶ Undecimum de actibus anime. et primo de actibus cognoscendi animae intellective. ¶ Duodecimum de actibus cognoscendi animae intellective. ¶ Tertiumdecimum de actibus appetendi potencie volitivae. ¶ Quartū decimum de passionibus anime. hoc est de actibus appetendi potencie sensitivae. ¶ Quintūdecimum de habitibus etiam potencie sensitivae et intellective ac etiam volitivae.

Conuersio animie quo ad sua accidentia.
 Sēsibilis
 Spēs Intelligibilis Sensationes
 Cognitōes Intellectōes
 Accidētia aie Actus
 Volitōes Amor odiss
 Affectōes Appetit⁹ p̄cupis. d. iōriū fuga
 Passiōes d̄lectatio do or
 Appetit⁹ irasci lyes. d̄spatio
 audacia timor
 Habit⁹ Sēsualis Practicī
 Intellectuāles Affectiōnāles Speculatiūt.

Contra figura et hoc i se divisione ale quo ad suas potestas;

I Sequitur predictus

tractatus de anima.

¶ Capitulum primum.

¶ Prima pars. Anima diffinitio.

Didicatem aie om

bratice sōpniantes p̄bi. de ea diversa et adver
sa senserūt. q̄ oia differere longū esset. Sed
q̄ Aristoteles inter eos obtinēs principiis
aīam probabilius diffiniuit dicens. q̄ ip̄e est
act⁹ p̄m⁹ s̄bālis corporis ph̄sici organici. h̄t̄is vitā i potētia. Tō
hūt̄is diffinitionis explanationem p̄sequamur. Est igit̄ hec
diffinitio nō simpliciter quiditatua. quoniam taliē dare non ad
ph̄siciū pertinet. sed ad metaphysicū cuius est cōsiderare rōnes q̄
ditatiuas rez. quas ph̄sicus cōsiderat i ordine ad motus et ope
ratiōes eaz. Sz est diffinitio naturalis explicite et cōuertiblitter
indicans nō solū quid est aīa. sed etiā cūlus est. qm̄ corporis ph̄sici
organici. Propter quid est q̄ propter vitā. siue propter vi
talē operationē exercēdam. Ideo Aristoteles p̄dictā diffinitionē
delarans per aliā notiorē dices q̄ aīa est quo viuimus. id ē quo
aliquid viuit. capiendo viuere ut se extēdit ad oēm operationem
vitale siue sit nutritio. sēsatīo. irrelēctio. siue alia vitalis mortio.
Animata enim ab inanimatis non apparent aliter differre. nisi
exercendo aliquid opus vīte.

Est aut̄ prima diffinitio cōuertibilis cū suo diffinito. qm̄ om̄is
aīe cōuenit ut p̄z inductiue et nulli alteri. quin imo per p̄tes diffi
nitionis aīa a quolibet alio cōcluditur differre. Per hoc enim
quod dicitur actus differt a materia prima q̄ ē pura potēcia. et a
cōposito quod resultat exactu et potēcia. Per hoc quod dicitur
actus primus differt ab actibz secūdis. qui sūt operatiōes vitales
Om̄is em̄ forma in ordine ad operationē ab ea procedētem dicit
actus primus. et talis operatio actus secūdus. Per hoc quod
dicitur s̄bālis differt a scīēcia. et alijs habibz qui s̄bāt accidēcias
Per h̄ quod dicit corp̄s ph̄sici. explicat causa materialis aīe
Corpus em̄ nō in quātū artificiale. si i quātū ph̄sicū. id est natu
rale est subiectū aīe. Per hoc q̄ dicit organici. aīa differt a for
mis corporum simpliciū vel elementorū vel homogeniorū quo

A. iiij.

rum nullum est organica. Id est instrumentale sive instrumentum
partiale alterius tocius corporis organici. Per hoc quod dicitur
vitam habentis in potentia, intelligitur quod si sit actus corporis
vitam habentis et sit in potentia scilicet ad operationes vitales,
vel est actus quod corpus habens eam dicit actu viuere et qua circumscri-
pta non esset viuens nisi in potentia. Et per hanc dictorum modorum
intelligat differre anima a forma cuiuslibet seminis. Ex quibus talibus possu-
mus anima diffinitoem colligere. Hinc est forma substantialis corporis viuentis,
potens in eo vitales operationes exercere. Et hec est clara completa
diffinitio animae. **C**Hinc vero dividitur in vegetativa, sensitiva, et rationa-
le, seu intellectiva. Que divisione ex ipsis actibus sive operationibus
concludit. Licet enim quilibet res a qualibet alia, se ipsa formaliter et in
trinsece distinguatur, tamen secundum Aristotilem potencie distinguuntur per
actus, id est per actus cognoscuntur et concluduntur distinguuntur.

Quia ergo experimentur in distinctis suppositis actu anime tri-
plicem in genere, scilicet vegetare, sentire, ratiocinari. Ideo ex
hoc concludimus triplicem esse animam, scilicet vegetativam, ut in
plantis, sensitivam, in brutis, rationalem in hominibus.

Quidam vero dicunt has animas suis viris corporibus diversi-
modo secundum diversas lucis essencias, et quod est una lux celi synderet
que disponit ad susceptionem anime vegetative. Alia est lux ce-
li crystallini, que disponit ad susceptionem sensitivae. Et alia est
lux celi empirei, que disponit ad susceptionem intellective. Hoc
autem magis videtur voluntarie dictum, quod ratione probatum:
ideo transendum est velut superstitionem. **C**Quinta pars.
Triplicis questionis solutio. Sed circa predictam animam di-
visionem, triplex occurrit questio. Prima est utrum in eodem
supposito anima vegetativa sensitiva et intellectiva formaliter distin-
guantur. Secunda dato, quod non, utrum tamen realiter distinguantur.
Tertia licet essent realiter idem, utrum ipsa anima a suis poten-
ciis distinguatur. De his enim est inter doctos altercatio, quod tamen non
est hic nisi sub breuitate tractada. **C**Solutio prima questionis.

De prima igitur questione dixerunt quodam sive opinione plati-
tonis quod ille erat diversa anima et in diversis organis situata, scilicet sen-
sativa in cerebro, nutritiva in epate, appetitiva in corde, vegeta-
tiva in membris generatiis. Sed aristotiles contra haec opinionem
probant quod in eodem supposito anima vegetativa et sensitiva non sunt
sic formaliter distincte, sed per totum corpus anima est simul vegeta-
tiva et sensitiva. Nam sicut in plantis licet potentia sumenda aliometra

sit in radicibus et potentia generandi folia flores et fructus est in ramis. tñ li absindant rami a radicibus, et radices puluerat no uos ramos ferentes folia, flores, et fructus. et rami obici si re plantent resumunt radices. qd nō esset nisi viras dictas potēcia arūscz potēcia sumendi alimentū, et potēcia generandi esset tā in radicibz qd in ramis. Sic pportionauerit est de multa aliibz ip secris, quarū ptes abscale vnuit et sentit. Nec h minus cōceden dū est de alialibz pfectis, que diuisa viuere nō posuit. qz ad iui p tinentiā perfectiorem organizatōz reqūit. Sic enī equus et nuz tritur et augēt et sentit et i capite et in pede. quare in qualibet ei⁹ pte est simili vegetativa et sēlitia. nec hec ab illa ē situatū legata

CSolutio secūde questionis. De lecūda q̄liuone fuerūt opinione diuerse, et dixerūt quidā nō solū animā vegetatiuā et lēsitiuā in eodē supposito differre. s̄ tot eē formas iub stāciales in eodē, quot libi correspōdent p̄dicata q̄ditatiua et ētia alter subordiata. Verbigratia. In equo ē p̄ma forma q̄ ē corpū, alia q̄ est viuēa, alia que est alia, alia specifica q̄ est equus. et sicut materia p̄ma est pura potēcia ad p̄mā formā. sic illa ē p̄in⁹ actus materie et est potēcialis ad aliam formā iola autē ultima est simpliciter actualis. Licet autē hāc opinionē reprobare ḡna liter pertineat a metaphysicū, tamen quantū iufficit ad p̄positū. vide q̄ talis differencia sine distinctione oīno iuperiua. qz nunq̄ pluralitas est ponenda sine necessitate, id est sine experientia, ratione, vel auctoritate cogente, sed nullum istorum trid̄ cogit talem pluralitatem formarum ponere, vt patet inducī. Ideo probabilius dixerunt quidam aīam vegetatiuā et senitiuā in eodō supposito esse realiter idem. Licet ut Aristotēs dic̄t differat scđm rationē. id est alia rōe, intelligimus eādē aīam esse vegetatiuā, et alia ratione, sensitiuā. Et idē videt esse dicēdū de aīa intellectiuā i hoīe, sequēdo rōem naturale, q̄uis de h nō habeamus clarā aristotēlis determinatōz. Nec obstat q̄ in hoīe ipsa aīa scđm illas potencias successiue manifestat, ppter quod dicit q̄ embryo p̄mo vniuit vita plāte, id ē vegetatiua, postea vita animalis, id est sensitiua, postea vita hoīis, id est intellectiuā. Nam quia natura successiue operatur virt⁹ naturalis formativa p̄rōnabiliter disponit ad vitam q̄ ad seniū, et prius ad lenium q̄ ad rationem. Sed scđm fidei veritatem specialis difficultas est de aīa intellectiuā, vtrū ipsa in hoīe sit eadē cū vegetatiua et sensitiua, qz scđm fidē ipsa est indiuisibilis, ingenerabilis, et in

corruptibilis. Ipsa autem vegetativa et sensitiva in hominibus et in brutis videtur esse eiusdem rationis, et per consequens extensa generabilis et corruptibilis. Sed et ipsa sensatio hominis cum sit quedam qualitas extensa non videtur posse esse in subiecto indivisiibili. Ipsius quoque sicut sensitiva et aie intellectiva in homine iudicia et appetitus sepe sunt contraria. dicente Aristotele, quod sensualitas sepe aduersatur et obuiat rationi. Contraria autem non possunt simul esse in eodem subiecto, nec in eadem aia indivisiibili. Ideo propter ista principaliter quidam dixerunt quod non est in homine eadem aia sensitiva et intellectiva. Sed cum hoc sit problema neutrum cuius verae probabilitas. Cui placet teneare oppositum, potest dicere quod aia sensitiva hominis est indivisiibilis. nec ipsa est eiusdem rationis in hominibus et in brutis. Et quod subiectus sensacionis ac iudicij siue appetitus sensitivus non est ipsa sola aia individualis sed totum compositionem quod est divisible. Subiectum vero intellectus ac iudicium siue appetitus intellectus est ipsa sola aia indivisiibilis, quare non erunt contraria in eodem subiecto adequato. De his autem pro nunc breviter transeo. Solutio tertie questionis.

De tertia questione omissa opinione varietate, dicendum est, quod aia est potentia, quae est principium actuum siue passuum siue operationis. ipsius autem aie multiplex est potentia. una principalis, alia instrumentalis. Prima est essentiale, secunda actualis. Loquendo igitur de potentia principali et essentiiali, aia est unica potentia, nec est verum de virtute sermonum quod in homine sint plures potentiae, sed ad ipsum sensum dicitur quod aia est potes exercere plures operationes, et secundum illas supponuntur pro ea plura nota. diversarum rationum significatio potentiae aie, sicut sunt vegetativa, sensitiva, intellectiva. Loquendo vero de potentia instrumentali et actuali, aia a suis potentia distinguitur, et sunt ipsius plures potentiae, quae licet aia sit potentia principaliter activa suaque operationum vitalium, tamen ad ipsas exercendas indiget calore naturali spiritibus et multis alijs dispositiōnibus. Et alijs indiget ad nutriendū, alijs ad servandā, alijs ad mouendū secundum locum et iste sunt potentiae vegetative sensitivae et motu instrumentales, ab ipsa aia, et ab inuisibili differentes. Ideo poterit dē dicendum est quod aia in pede est eque potentia visus sicut in oculo, loquendo de potentia principali, tamen ipsa in pede non est potentia propria sed vidēdū quod aia sine dispositōibus requisitis ad suā operationem non dicitur potentia propria, sed remota. Et hoc de aia est ei potētia in generali sufficiente.

Scđm capitulum.

Prima pars de potentia vegetativa generaliter.

Nunc in speciali tractandū est de potentiss aie. et pāmo
de aia vegetatius qz cōmūnior est. Pōrest aut̄ hoc potēs
cīa scōm Aristotelē diffiniri qz est virtus potēs cōuerze
re alimētū in corpū aiatū in quo est ad salutē ipsi⁹. et ex eo. ips
augere ad cōplementū quātitatis ei⁹ et generare corpū aiatū
sue speciei. Unde patet qz anima vegetativa tres habz potēcias
sive vīres scz nutritiū augmentatiua et generatiua. Prima est ad
p̄seruatōz indiuidui scōa ad pfectōz subiecti. tertia ad continua
tionē speciei Et habet q̄libet p̄priā opatōz et p̄priū obiectū ex
quibus cognoscit. Iō de ipsis per ordinē est vīdēdum.

CSecunda pars de nutritione.

Nutritio ergo q̄ ē opatio potēcie nutritiue ē puerſio nutrīmē
ti scōz q̄ ē potēcia corp⁹ aiatū i ipsū corp⁹ actu aiatū ppter salu
tē ipsi⁹. Ad nutritōz aut̄ tria req̄rūt. vñ ē alens. et h̄ est aia vege
tativa. scōm est alitū. et hoc est corpū aiatū tertiu ē quo alit. et
h̄ est duplex. Unū passiue et h̄ est alimētū qd̄ ē obiectū potēcie
nutritiue. alid actiue. et h̄ ē p̄cipitaliter ip̄a aia iſtrumentaliſ tñ est
q̄litiatiua dispositio ad digestiōnē req̄sita. Alimētū em̄ scōz Ari
stotile dz eē qdāmō cōtrariū alito. et qdāmodo simile scz a p̄ci
prio p̄trariū. et in fine simile. Quia h̄ est cōditic agētis. scz assimi
lare sibi passū prius cōtrariū. Debet aut̄ alimētuz p̄ alteratiōem
cōverti in alitū et ei assimilari aīq̄ nutritiū ip̄m. Iō ad hāc actionē
necessaria est aie mltiplex q̄litiatiua dispositio tāq̄ iſtrumentū.

Propter h̄ ergo ip̄i potēcie nutritiue dicūt deseruire quatū
or v̄tutes. scz attractiua q̄ assumit de alimēto illud qd̄ est necessa
riū. retētiua q̄ retinet alimētū donec debite alteratiōis recipiat
p̄plemetū. digestiua q̄ alterat et separat puz ab ipuro. et expulliua
q̄ expellit supfluū a necessario nutrīmēto. Sic igr̄ fit completa
nutritio.

Tertia pars de augmentatione.
Augmentatio aut̄ q̄ ē opatio potēcie augmentatione. ē puerſio à
lismēti scōz q̄ ē potēcia quātū corp⁹ aiatū i ip̄m corp⁹ actu aiatū
ppt p̄plemetū ipsi⁹. Unū p̄z q̄ id̄ ē obiectū potēcie nutritiue et po
tēcie augmentatione. scz alimētū. Ex eodē em̄ alimēto nutrīmūr
et augemur. Sz tñ nutritio et augmentatione differūt. nā lic̄ sint ex
eodē alimēto. tñ ip̄m nutrit scōm q̄ ē substācia. et augmentatione scōz
q̄ ē quātū. Iō nō scōm eandē rōem est v̄triusq̄ obiectum.

CQuarta pars de generatione.

H̄natlo vō q̄ ē opatio potēcie viuētis ḡnariue ē puerſio alimē
ti qd̄ ē semē i corp⁹ aiatū nouū sile illi a q̄ semē ē decisū. ppt p̄ser
matōz speciei ipsi⁹. Ex eod̄ ḡ alimēto nō totalit scz p̄cialeſ fit nutri

tio. aymētatio et generatio. nō tñ generatio ei⁹ qui nutrit vel
auget s̄z alteri⁹. Ex supfluo emi alimēti fit gñatio. non quidē ex
supfluo in q̄li. s̄z in quato. Et dicit Aristotiles q̄ generare sibi si
nile est naturalissimū opus nature. nō q̄ sit pfectissimū simplici
ter. sed secūdū qd sc̄z inter oportēs potēcie vegetatiue. v̄l q̄ na
tura vniuersal' magis intendit p̄tinuatōm speciei p̄seruationem
hui⁹ vel illi⁹ individuali. Ad h̄ etiā q̄ corpus animal' sit luiūlis gene
ratūlo oportet scdm̄ Aristotile q̄ sit p̄ ectū nō orbatū et nō hñs
spontaneā gñiatione. Primo q̄ sit pfectū tam in qualitate q̄ in
q̄ritate. Secūdū q̄ nō sit orbatū id est q̄ nō sit diminutū in mem
bris genitalibus. Tertio q̄ non habeat spontaneā gñiationē. id
est q̄ nō generet p̄ putrefactionē. sicut musca v̄l vermis qd enīz
p̄ putrefactionē sine semine gñatur cōiter ex lemine non gñat lī
bi silē. qz aīt p̄ p̄tinuari i sp̄ecie. nec tñ oīz h̄ i oībz hmōi v̄p̄ tc.

¶ Quinta paro de vegetatibus et plātis. Ut at māſe
stora fiāt q̄ de aīa vegetatiua et ei⁹ potēcijs p̄missa sūt hic de ve
getatibz et plātis aliq̄ sūt dicēda. Plāta aut̄ gñiale non en est. Et
scdm̄ Aristotile plantarū qdā sūt arbores q̄ habēt ex sua radice
stipite vnicū ex q̄ multi rami nascūtur. Alio medie iter arbores
et herbas ut frutices sine stipite hñtes ex radicibus ramos. Ali
lie herbe q̄ nō hñt stipite ex sua radice s̄z folia. Principiū autē
efficiens in gñiatione plantarū et eaꝝ vegetatiōe ē sol siue calor
solis. Principiū aut̄ materiale a quo sumit̄ nutrimentū est terra.
nō tñ terra pura s̄z ex qua uor elementis p̄posita siue mixta. Ex
qua quoddā p̄positū surgit qd ē maxime terreū. aquaticū pax.
aereū min⁹. igneū minime. Per terrā coherēs. p̄ aquā et aerem
diffūden⁹. et p̄ ignē sup̄l⁹ surges. Nō tam hmōi elemētorū forme
siue eoz vñutes sūt in h̄ cause principales ut in scdō de aīa cōtra
empedocle p̄bat Aristotiles. Mod⁹ aut̄ gñiationis plantarū
scdm̄ Aristotile in libro de plātis est talis. Qm̄ vñute calorū ai
cendit vapores terrei et aquei ad superficiē terre. ad quā eciā des
cendit aer rovidus ror. ficans locū mixtionis. in q̄ vñus corporū
celestiū infusa ip̄is mixtibilibus p̄mit̄ ea. et ex eis p̄ducit plā
tā. In plātis aut̄ radix gñat ex humore seminali. medulla vero
ex humore cibali. Et scdm̄ Aristotile i plāta dupler ē digestio.
p̄ria in radice. secūda in medulla. a q̄ ad alias p̄tes trāmittitur
quenies nutrimentū. et ide gñant folia ex humore magis aquoso
flores vero ex humore magis subtili: et q̄si aereo. fruct⁹ aut̄ ex
humore aereo magis grosso et magis vñuoso. De natura vero
plantarū specialius dicere nō est p̄nīs prepoliti.

¶ Capitulum tertium.

¶ Prima pars de potentia sensitiva generaliter.

¶ Ostendit de anima vegetativa dictum est. nunc de anima sensitiva est agendum. Habet autem duplē potētias. scilicet apprehensivā et motivā. Et dicitur hic apphensivus. prout se exprimit apphensio ad noticiā iudiciorū. Hec vero potētia apphensiva dividit in apphensivā deforis. et in apphensivā deint. Et de apphensiva deforis quod apprehendit per organū quod est extra in corpore vel quod forte non est vox de sensu tactus. potest dici apphensivus deforis. quod apprehendit res deforis presentem. Prlaus autem est de illa potētia dicendū et eius g̃tibus. postea de secunda.

¶ Secunda pars de numero sensuum exteriorum.

Vires ergo apphensionis deforis sunt quicquid sensus particulares. siue potēcie extiores scilicet visus. auditus. odoratus. tactus. et gustus. quod sufficiētia sic habet. Quoniam cum medias per quod sunt sensatio sint determinata numero scilicet aut caro. aut aqua. aut aer. Cum etiam sensibilitas per ista media sint teriata numero quod oculi sentiunt per carnem. aut est rāgibile aut gustabile. et oculi sentiunt per aerem vel aquam. aut per utramque. est sonus. odor. vel color. omnes scilicet huc numeri esse numeri sensuum. Tertia pars de convenientia sensu uero. Convenientia autem dicitur sensus in aliquibus redditibus. Primo quod oculi sunt vires passioē. secundum enim illi suscipientes non extrahuntur. et propter obiecta eorum dicuntur passimiles qualitates. quod in sensu facilius passiones. nec tamen id dicitur virtutes passione. quod non sunt potētiae actiue. Secundo quod oculi sunt perceptui singularium. et non universalium. et etiam obiectorum principium et non absentium. Tertio quod ad hoc actus sensitivus quantum requiriatur. duo ex parte sensus. scilicet species et organū. et duo extra. scilicet obiectum et medium. Et ex parte speciei requiriunt convenientes proportionem sensibilis ad sensum. ex parte organi requiriunt quod sit convenienter dispositus. Ex parte obiecti requiriunt convenientem proportionem. et ex parte medium convenientem distanciam. quod sensibile possumus supra sensum non sentire. Et istius circumstācij possit sensus non errare circa sensibilem proprium. et hoc in magna parte siue in magno gradu. ut exponit commentator. Quarto convenientia quod oculi habent originem. scilicet sensuum communem. a qua velut a centro quasi linee quodam excentrum.

¶ Quarta pars de differentia sensuum. Differunt autem illi sensus etiam in aliis. Primo in organo medio et obiecto diversitate. Secundo differunt utilitatē. quod duo illoz scilicet tactus et gustus sunt magis necessarij. alii sunt ad bene esse alicuius et ad scientiam acquirendam. Per gustum enim discernimus cibum bonum a noctilio. et per tactum corruptum a non corruptivo. Ideo his duobus sensibus ingenitum in natura medium inter se. propter eos necessaria.

tem, alijs aut̄ mediū extrínsecū. Tertio differunt generalitate.
qr tactus est in mēbris oībus & in oībus aīlibus. Quarto in ap-
p̄hendēdi & recinēdi varietate, qr visus cīcius, velocius, & remo-
cius app̄phēdit, tact⁹ aut̄ qr grossior ē app̄phēsa forti⁹ tenet. Hęe
sūt ḡ ḡn̄ales p̄ueniēcie & differētie sensuū, quāuis & aliq̄ possint
alie assignari.

¶ Quinta pars de visu.

Sed dicēdū est particulariter de vniuersitatis sēsus organo,
medio & obiecto. Et p̄io de visu tanq̄ de nobiliōrī. Organū ḡ
visus est očlo ad quē p̄uenit neru⁹ opticu⁹ p̄t̄s a cerebro v̄sc̄
q̄ ad pupillā per quez mittit spir̄itus visibilis recipiens species
visibiles ab humore cristalino, qui est in pupilla. Sic igitur vide-
mus očlo, sed instrumētallter, visu aut̄ siue virtute visuua vide-
mus effectiue principaliter. ipsa vero visione videmus formalis-
ter & sic de alijs sēsibus p̄portionaliter est dicēdū. Medium
pt̄terea huius sēsus est aer vel aqua & quodcūq̄ aliud corp⁹ trās
parēa siue dyaphanū. Unū cū lumē requirat ad vidēdū fuit iter
quosdā philosophos questio, vt̄ requiratur ppter mediū, aut̄
propter colorē, siue obiectū. Et potest dīcī q̄ ppter vtrūq̄, tñ
principaliter ppter colorē, q̄ nō sufficit suā speciē agere, sine p̄lū
cto lumine. Obiectum vero visus est visibile sc̄z color⁹ vel lux.
Differunt aut̄ color⁹, lux, & lumē. qr lumen nō terminat visu, nec
pprie videt sc̄z species lucis p̄ quā lux videt sicut color⁹ p̄ suam
speciē. Lux aut̄ potest ex se i dyaphano suā speciē generare, co-
lor aut̄ nō pōt̄ nisi lumine sup̄ ipm cadēte. Si aut̄ sup̄ lucem siue
lucidū caderet lumē alieni saltē malus q̄ sit lumē p̄priū ipedit
ipm saltē ne videat distincte, tō malus lumē min⁹ lumē dī offus-
care, sicut p̄z de stellis in die. ¶ Sexta pars de auditu.

Organū vero auditus est in auribus, et est quidam aer cōna-
turalis positus intra cōcauitatem auris, ad quem dirigitur ner-
uus quidam protensus a cerebro continens spir̄itum audibilem.
Mediū aut̄ sēsus huius est aer extrínsecus ip̄i acrī supradicto &
naturali & intrínseco p̄tinuatus. Sc̄z obiectū ip̄ius est sonus q̄
fit in aere ex collisione duoz̄ corporoz̄ solidoz̄ siue duoz̄ ad iū-
cē per quā fit tremor in aere, qui cōtinuat vsc̄ ad aurē per mod̄
spe, cui⁹ cētrū ē locus collisiōis, & circularit̄ p̄redit p̄tinue debi-
litādo, cui⁹ silē ē cū p̄pic̄ lapis i aquā. Unū p̄z qlit̄ fit son⁹ reflex⁹

¶ Septima pars de olfactu.

Organum autem olfactus est in duabus carūculis descendē-
tibus a cerebro q̄ siles sūt duobus capitib⁹ mamillaz̄ p̄ quas
peruenit spir̄itus odorabilis. Medium vero huius sensus est

ser vel aqua. et h[ic] s[ic] sit mediū i b[ea]tū s[ic] alijs d[omi]nibus scz vissu. et
auditu. Et tñ ē differēter. Est em̄ hoc mediū i visu scz qd̄ ē corp⁹
dyaphanū. s[ic] scz h[ab]ac dispōem nō ē mediū hmōl i alijs s[ic]ibz.
S[ic] obiectū ipi⁹ ē odor q̄ coīter mltiplicat cū quadā sumeli cua
poratione per calorē a corpore odorifero resoluta.

¶ Octaua pars de gustu.

Organū gust⁹ ē i ligue p̄ quā res saporiſera cōlūgīt huīdītati
saliuari q̄ imutat ab ea mediāte carne spōglosa q̄ ē i ſupſicie lin-
gue. et reddit ſaporē ſuū ſpiritui q̄ ē i neruo iterioři. Unū p[ro]p[ter] du-
plex ē mediū i b[ea]tū ūtrisecū scz caro ligue. et exirisecū scz huīdī
tas ſaliuariſ iō ſi ipſa fuerit iſecta amaritudine gust⁹ iudicat cibā
amaz. Obiectū aut̄ hui⁹ ſel⁹ ē ſapor. cui⁹ duo ſunt extrema ſeria
scz dulcedo et amaritudo. Media aut̄ ſunt plima. et b[ea]tū cōe ē p[ro]dict⁹
oibz ſeſibz. scz q̄ libz ſit ſeſiliu⁹ vni⁹ ſerietatis et medioꝝ ipſi⁹.

¶ Nona pars de tactu.

Organū tactus ſecūduz quoſdam eſt in corde vel aliquid ſux-
ta cor valde reductum ad mediū qualitatū tangibiliū. vnde
talem proportionē qualē ipſu habet nō ſentit. ſic ſolū excellenti
as tangibiliū. Sed ſcōz alios aut̄ oī organū tactus eſte extēſu
per oīa membra ad euitandū excellentias tangibiliū q̄ ſunt corrug-
ptiue aīalitā. vnde illa ſupradicta p[ro]portio reducta ad mediū qua-
litatū tangibiliū videtur ponēda in neruis p[ro]totū corpus aīalitā
expansis. Mediū aut̄ huius ſensus ſicut et ſeſius gulfus eſt caro.
vt ſupra tactu eſt. et b[ea]tū mediū coniunctū. Poteſt tñ hoꝝ ſenſuſ
ſicut et alioꝝ eſte quoddā mediū extraneū. ſic non h[ab]et ad ſenſatoz
niſi accidētaliter. q̄ ſi nō eſſet nō miuſ ſeſatio fieret.

S[ic] obiectū huius ſenſu eſt tangibile. Nō eſt aut̄ vnu p[ro]imū
genus oīm qualitatū tangibiliū. ſicut color eſt genus oīm colo-
rū. ſic ſunt in eis plures contrarietates. ſcz calidū. frigidū. humi-
dū. ſiccū. durū. molle. asperum. lene. graue. et leue. Unde
oritur q̄ſtio utrū ſeſius tactus ſit vnu ſeſius vel plures. Et dire
iūt aliqui q̄ ſi tactus noſetur ab eo q̄ ſentit. ſic eſt vnu ſeſius
ſi vero ab alijs que ſentit. ſic eſt plures ſenſus p[ro]pter plures co-
trarietates tangibles ſupradictas. S[ic] b[ea]tū ſufficit q̄ ſic nec e[st]
ponēduſ niſi vnu ſeſius cū non ſit niſi vnu qd̄ ſentit. ſcz ſi aīa. Iō
meli⁹ dī q̄ ſenſus tactus eſt vnu materialiter. q̄ ſi vnu eſt organū
ſcōz materialiter. ſic eſt plures ſeſius formaliter. nō ſcōm
formā ſtabilez ſed accidētalez. q̄ ſcōm alia qualitatū dispositio-
ne e[st] p[re]ceptiu⁹ calidi et frigidi. et ſcōz alia huīdi et ſicci. Et ſic tact⁹

est duo sēl⁹. et nō plures. qz p̄trarletates p̄dicte nō arguit p̄lali
tate dīspōnū q̄litatiuaz i organo. pp̄ B q̄ sūt sēsibilia coia. vel
sētūt mō sēsibiliū coiz. scz scz figura aut motū. Jō sufficit q̄ or
ganū sit quātū ut sētiāt fm diuerlos sit⁹ mot⁹ aut figuraz ipoꝝ.

Aristotiles aut̄ in enumeratione quinq̄ sensuū. illos duos sē
sus tanq̄ vñū posuit scdm modū loquēdi vulgarē. vt dicit p̄mē
tator. qz i nullo mēbro iuenit vñ sine alio. Et ad eūdē sēfū dicit
Aristotiles. q̄ gust⁹ ē qdā tact⁹. Decia ps de diuisōibz sēsibiliuz

Sz ad maiore intelligentiā p̄dictoꝝ vidende sūt quedā diuisi
ones sensibiliū. Nam scdm Aristotilem sensibiliū quedam sunt
sensibilia p̄ se. alia sensibilia p̄ accidens. Et eoꝝ que dicūt sensi
bilia p̄ se. quedā dicūt sensibilia p̄pria. quedā coia. Sensibile
propriū dicit quod sētitur vnicō lensu scdm specie sic q̄ nō alio.
vt color vñsu. et sonus auditu. Sēsibile p̄mune dic ē q̄ oibz
vel pluribus sēsibz est sēsibile. vt motus et quies. numerus ma
gnitudo et figura. et si q̄ sunt alia. Sēsibilia p̄ se sūt illa que di
cta sūt. scz tensibilia propria et coia et magis tensibilia p̄pria q̄
coia. qz lcdm eoꝝ specificā distinctōz suinitur specificā distinctio
sensuū. Sēsibilia per accidens sūt sicut hon. o. azinus. sorte
et brunellus. quoꝝ neutrū ēt̄ in quantū tale. sz in quātū albū
vel figuratū. Unū p̄z q̄ predicta diuisio nō sic dāt p̄ op̄posita.
quin eius mēbra supponat p̄o eodē. Quia nō solū color esset vi
sibilis. imo coloratū. Nec videt q̄ sēsus de colore iudicet ab
stracte a subiecto. Sz cōfuse de colorato. Et ita de magnitudine et
magno. figura et figurato. numero et numerato. Iue ponāt acci
dēcia quedā distincta a suis subiectis. siue nō. Ideo cū idē sortes
sūt albus figuratus et hō. sequi ēt̄ q̄ idē est sensibile p̄pria. sēs
ibile p̄mune. sēsibile p̄ se. et sensibile p̄ accidens. Sz B est scdm diuer
sos conceptus. qz in quātū est albus. dicit sensibile p̄pria. qz se
cūdū conceptū a quo sumit iste terminus albū vnicō lensu sēt. ē.
sed in quantū figuratus dicit sensibile cōmune. qz secūdum illū
conceptū pluribus sensibus percipitur. sed in quantum albus
vel figuratus dicitur sensibile p̄ se. qz scdm talē conceptum
res lensu percivitur. Sz in quantū homo vel sortes dicitur sen
sibile p̄ accidens. qz scdm hmōi cōceptū non sentitur. Sēsus
em̄ exterior non iudicat de re scdm conceptū substa itiale sz ac
cidentale. vñ ad diuersitatem accidentū variatur iudicium sen
sus. non ad variationem substancē.

C Capitulum quartum.

¶ Prima pars de interioribus sensibus generaliter.

Istro de aie sensu potēcia apphēsiva extiori. dicēdū est
de interiori q̄ sicut priā etiā multipler ē. Nā alia ē sensim
cognoscitua alia est species sensibiliū reseruatiua. Vñ q̄
pter oēz potēciā cognoscitua ponēda sit alia potēcia nō cognos-
ciua s̄z reseruatiua. p̄ ex h̄ q̄ i absēcta sensibiliū. t̄ oī actu cognoscēdi cessate. apparet q̄ species sensibiliū reseruāt i nobis. vt p̄
in lōpniss. Et p̄ q̄ nō reseruāt in potēciis cognoscituis. hoc ē
in organis. in q̄bus aia nata est formare actum cognoscendi. q̄
tūc non apparet ratio q̄re deberet cessare act⁹ cognoscēdi cū ni-
chil deficeret req̄litū ad ei⁹ fofationē. tō oī q̄ sit alia potēcia re-
seruatiua h̄mōi species. Alia qđē nō er p̄ e aie. sed ex parte or-
ganis et operis. Et scđm hoc quidā philosophi ponūt solū du-
as tales potēcias interiores. vnā cognoscitua. id est i qua for-
matur actualis sensatio. quam vocant sensū cōmuniū et eā dicit
esse i corde. alia reseruatiua quā vocant fantasiā et eā dicit eē
in cerebro. Et hijs potēciis scđm eos diuersa attribuuntur noīs
scđm earū diuersa opera. Unde contingit q̄ vna diuersis noībz
nominetur. diuersis tamen rationibz. Sed qđā pticularius
cōsideratēs ponūt quinq̄ potēcias interiores. q̄ sūt sensus cois
imaginatiua. estimatiua. fantasia et memoratiua. Uerūtamen
propter occultā dictaz rōte iciaz opariōne t suoz organoz
distincōne t situationē ac variā dictoz noīm significa oīz ipsie
sepe utimur aut promiscue aut equoce. Unū aliq̄ quod hic voca-
mus imaginatiua vocat fantasiam t econtra. Sz de nominibz
minus curemus t re z videamus. Sc̄a p̄ de sensu cōmuniū:

Et igit̄ sensus cois. potēcia se istiuia que oīm sensuū particu-
larū obiecta apprehēdit. Non enī dicitur sensus cōmuniū q̄ ipse
solus sensibilia coia apprehendit ut quidam crediderunt. Nam
apprehendere illa sensibilia coia. de quibus supradictū est cōve-
nit etiā sensui particulari scđm Aristotile. sed dicit cōmuniū. q̄
om̄es sensus exteriores ab eo velut a cōmuni centro exēunt ut
suoz obiectoz similitudines ad deū reducāt. quibz mediātibz
de singulis iudicat t discernit. Unū hui⁹ potēcte tres sūt act⁹

Primus est cognoscere obiecta oīm particulariū sensuum. t
conueniētiā t differētiā taliū obiectoz. vt q̄ hoc album non est
dulce. vel q̄ hoc est dulce. t illud dulcius. Secundus est cog-
noscere actus pticulariū sensuū. Licet enī quibusdam viſū sit q̄
actualis sensatio solum fiat in corde siue in sensu cōmuni tamen

videt et de interiori Aristoteliae sensatioes flat i organo sensu ex
teriorum. quia si eis non percipiamus nos sentire. quia sensibile existens in
organo non sentitur. sed per sensum coem sentimus nos sentire. scilicet videre vel
audire. et sic de aliis. Tercius enim actus est cognoscere caritatem sive ab
sentiam sensibilius. sicut iudicamus de tenebra vel silencio. iudicando quod
visus a nullo visibili mouetur. vel auditus a nullo sono. Et hoc sit per sensum
interiorum quod percipit per actum exteriorum et ei caritatem et non per sensum exteriorum
quod species sensibilius in absentia eorum. saltem logo tempore non reseruat sed nisi
in eorum presentia nichil iudicatur. De organo autem sensus communis
altercatio est inter philosophos et medicos que forte magis est
verbalis quam realis. Dicunt enim philosophi fuisse opinionem Aristoteles
quam organum sensus communis scilicet in quo subiectum format predicti
actus sensitivus est cor. vel in corde in habentibus cordis non habentibus
autem aliquid proportionale. Dicunt autem philosophi practici sive medici
dicunt fuisse opinionem Galeni et auicenae quod hec virtus est in cerebro
scilicet in anteriori parte cerebri. ut concurrat nervi sensitivi quoniam sensu
qui locus medullosus et humidus est. Hec autem apparatus praeter
rietas videtur posse concordari. dicendo quod organum sensitivum communis est
in corde. scilicet subiectum et complectum. sed est in cerebro dispositum
non quod ibi fiat sensatio. sed quod omnis species sensibilius prius congregan
tur in ipso. et inde per quamdam viam transirent ad cordem ubi sit sensatio.

Tertia pars de imaginativa. Imaginativa est potentia re
seruativa species sensibilium a sensu communis receptarum. species
enim regis hic vocatur imagines ipsarum. et inde imaginativa accipit
nomen. Hec autem potentia differt a sensu communi. quia non est potentia iudi
catoria. sed solum reseruativa. Etiam quia sensus communis non acci
pit formam sive speciem nisi presente re illa aut eam reseruat. etiam re
absente. Hec vero potentia in anteriori parte cerebri ponitur. in
qua etiam sensus communis ad sensum prius dictum esse conceditur. sed
differenter. Nam secundum anatomiam cerebri secundum sui longi
tudinem in tres ventriculos dividitur. et quilibet duorum scilicet ante
rior et medius in duas partes subdividitur. quarum quilibet ma
ior est quod sit ventriculus posterior. In prima ergo parte anterioris
ventriculi conueniunt omnes sensuum exteriorum nervi. In secunda
vero esse videtur imaginativa retinens impressiones receptas a
sensu communis. et hec pars rigidior et durior est quam prima. nam vir
tus que bene recipit perficitur calido et humido sed virtus que
bene retinet perficitur frigido et sicco. non tanquam excessivo. sed debito
proportionato. Quarta pars de estimativa. Estimativa est

potēcia q̄ ex spēbus sēsib⁹bus intētōes elicit nō sēsatas. Dico
aut̄ intētōes nō qdē rōis s̄z nature. Nō em̄ ap̄phēdit qd̄ s̄cōmōdū
nomē aut v̄bū l̄ amicīciā. modū v̄l̄ icōmodū. v̄biḡ. Quā vi
dēs lupū nūq̄ altas visū fugit ip̄m tāq̄ sibi imicū. t̄ sic ex ei sp̄c̄
cie sēsibili elicit sp̄z siue intētōes inimicīcie q̄ nō poterat p̄f̄bz
apprehēndi. Hec ergo potēcia differt ab imaginatiā. q̄ s̄lla
solum retinet species per sensum cōmunem apprebiā. hec ve
ro elicit ex eis intētōes nō sensatas sicut amicīcie vel inimicī
cie ex quib⁹ se quilitur actiones prosecutōis vel fuge. Cl̄siē
du est q̄ t̄c̄t species sit nomen generale. tamē quandoq̄ phi
losophi in modo loquēdi viden̄ur ponere differētiā inter sp̄c̄es
et intētōes. Species em̄ sūt que multiplicātur ab obiectis
ad organa sensuum exterioꝝ. sed intentiones multiplicātur
ab organis sensuum exterioꝝ ad sensum cōmuñem et organa aliꝝ
potēciarum. Et est inter ipsas triplex differentia. Prima q̄
species nou sūt representatiue n̄l̄ sensibiliū exterioꝝ. inten
tionea aut̄ non solū ipsoꝝ sed eciam sēsatōnū eoꝝ. Secūda
q̄ species fiunt in suis subiectis sine cognitione prima. intētōes
aut̄ fiunt ab ipsi⁹ sensatiōibus. ideo ipsas represētant. Ter
tia q̄ species aliquas dispositiones requirunt in suis subiectis.
quas non requirunt intentiones. sicut species lucis vel coloris
requirit d̄yaphaneitatē i⁹ suo subiecto. quā nō requirit intention
ad sensū cōmūnē multiplicata. t̄ sic patet quid per intētōes de
bemus intelligere. cum dicimus estimatiā intētōes eligere.

Hec v̄o potēcia estimatiā in p̄ma pte medi⁹ ventriculi siue
medie cellule cerebri ponit q̄ qual̄ sit sicut t̄ de alijs ad anat̄bo
mā p̄tinet cōsiderare. Quinta p̄s de fantasia. fantasia q̄ a
qbusdā formatiā. a qbusdā imaginatiā dicit̄ quoctōs noīevo
cetur. tñ vt hic sumi⁹ur est potentia formans imagines cu⁹ im
ginib⁹ Id est species siue intentiones cū speciebus vel intentio
nibus pponendo eas vel diuidendo t̄ ideo singit cimeras t̄ mō
stra t̄ facit castra in hyspania. t̄ opa⁹ i⁹ sōno sicut in vigilia. Hec
aut̄ potēcia ab aliqbus in brutis vocat fantasia siue imaginatio
in hoib⁹ vero cogitatiā. Quando vero ipsa est contuncta ra
tioni sicut in homine tunc in sua operatione dirigit t̄ regit a rōe
Et quia in hoib⁹ ratiocinatio diuersificatur ideo operationes
fantasie in hoib⁹ variantur. sed qñ ipsa nō est cū rōne. sicut in
brutis. t̄c̄ regitur solū quodā instinc⁹ nature. Et q̄ simili⁹ et
instinctus in habētib⁹ cādem sp̄cie. ideo in t̄sib⁹ operato

f. itasie nō variaſ. Inde eſt q[uod] ois hyrudo pſili mō facit nida ſuus
et ois aranea telā ſuā. Hec vō potēcia ſcōa p[ro] medie cellule
cerebri ponit tāq[ue] cētrū iter imaginatiuā et memoratiuam. q[uod] cō
uertit ſe ſupra imagines iutraq[ue] eaꝝ refuatas. et tūc p[ro]ponit et
diuidit eas.

Carta pars de memoratiua.

Memoria ē potēcia reſeruatiua ſpecieꝝ ſine intentionū. nō ſo-
lū a ſēſu cōſeptuꝝ. ſi etiā ab estimatiua et fātistica. vñ ut qdā
dicit ipa ſe h[ab]et ad estimatiuā ſicut imaginatiua ad ſēſu cōſem. Et
in h[ab]et hec potēcia diſſert ab imaginatiua. Diſſert etiā ab ea q[uod] hec
reſeruat ſpecies ſine intentiones ſenſatoꝝ. cū diſſerentia t[em]p[or]is p[re]
rati in quo illa ſentiebātur. Illa vero ſine diſſerentia t[em]p[or]is certi ap-
prehensi per ſenſu[m] cōmūnē. diſſert aut̄ ab estimatiua et fātistica.
q[uod] ille ſunt apprehensiue. hec autem ſolū reſeruatiua. Memoria
quoq[ue] diſſert a reminiſcētia. q[uod] memoria vt dicit p[ro]metator est cō-
tinuus obſeruatio illius quod ſemel fuerit apprehensū. Remi-
niſcētia vero eſt el[egit] quod poſtq[ue] apprehensū fuit oblitū eſt et iterū
remoratū. Unū diſſinit reminiſcētia q[uod] ē iterata acceptio reſi-
ſerite de facili ſine intentione et doctrina. Et iō dicit q[uod] reminiſ-
cētia eſt memoria ſine reſeruatio quaſi ab ſciſa. ſc[ri]bz p[er] obliuionē
nō in toto ſed in p[re]t. et ſunt hec. una v[er]tus in ſubiecto. due vero
ſcōm modū. id eſt diſſerunt ſcōm rationē vel cōceptū. Et dicit
Aristotiles q[uod] memoratiui ſunt tardī ūgeniſ. reminiſcētui vero ca-
pacis et velocis. q[uod] in memoratiui magis viget ſenſus q[uod] intel-
lectus. Hec aut̄ potēcia in posteriori p[re] cerebri ponit. q[uod] lo-
cus ſiccus eſt propter neruos mortuos qui oriuntur ab ipſo.

Capitulum quintum.

Carta pars de potēcia motiuā generaliter.

Iſo de aie ſenſitivē potēcia apprehensiuā. nunc vi-
dum eſt de potēcia motiuā. Mouet aut̄ aia ſenſitivus
q[uod] ſpiritu aliter et hoc dupliciter. ſc[ri]bz cognoscitivē et ap-
petitivē. quandoq[ue] aut̄ corporaliter ſc[ri]bz mouēdo mēbra corpora-
lis executivē. Unū ad motū aialis et maxime ſcōm locū de quo
p[ri]ncipaliter loq[uer]it[ur] tria reqrūtur. Nā cū talis sit ad aliqd p[ro]fe-
quendū vel fugiendū. p[ro]mo oportet cognoscere q[uod] illud sit bonū
et p[ro]sequendū vel malū et fugiendū. Scōdo oportet inclinari
ad ſpiſus p[ro]secutionē vel fugā. Tertiō oportet exequitātē in-
clinationē mouendo corpus et mēbra. Primiū pertinet ad po-
tentia cognoscitivā. ſcōm ad potēciā appetitivā. terciū ad vnu
tem executivā quā coiter vocamus motiuā. Et hāc diuīſioē

quidā sub alijs verbis tradūt dīcētes. q̄ duplex est potēcia mortua. qdā īperās & qdā īperata. ītelligētes p̄ potētiā īperatē ips̄ cognoscitua & appetitiua & p̄ potētiā īperatā. Ipaꝝ potētiā executiuā in mēbris corporalibꝫ situatā. Sz iste locutionis modus h̄z locū in rōne vīcībus. in quibꝫ solū p̄prie est īperiū sicut liberū arbitriū.

C Secūda pars de potēcia appetitiua.

Quia vero de prima potēcia motiua scilicet cognoscitua satiua satis dictum est. de secunda scilicet de appetitiua est dicendum. Hec autem mouet dupliciter. scilicet diligendo vel odien do. Et dividitur in concupiscibilē & irascibilem. Concupisci bilis mouet ad bonum. vel apparenſ bonū. cōmodū vel apparenſ cōmodum. Irascibilis insurgit contra malum. et fertur in arduum. Ab hijs oriuntur quatuor affectiones principales. scz gaudiū. spes. dolor. et timor. Nam p̄ concupiscibilē gaudemus de bono p̄nti. et speramus de bono absentis. per irascibilē auctē dolemus de malo p̄nti. et timemus de malo absentis. Sensualitas aut̄ est vis appetitiua. et ad idē mouet ad qdā concupiscibilis et irascibilis. sed in quantū sensui siue corpori p̄nūgīt & a rōne non regitur sensualitas vocatur. siue irrationalis appetitus.

C Tertia pars de potentia executiuā.

De potēcia aut̄ executiuā. siue corporaliter motiua dicitū qdās q̄ ip̄a ē triplex. scz naturalis vitalis & animalis. Quaz p̄ia sitū suū h̄z ī epate. sc̄da ī corde. tertia in capite. vt ī p̄ncipio p̄pīquo. s̄z ē ī corde tāq̄ ī p̄ncipali & p̄mo p̄ncipio. Virtus naturalis est motiua humorū. vitalis ē motiua pulsū. animalis ē motiua mēbrorū. Sz de hac tertia p̄ncipaliter intendim⁹. qm̄ alie. & specialiter p̄ ma videt esse potēcie vegetatiue & puenire plantis. licet nō eo modo sicut animalibꝫ. Ip̄a vero motiua sc̄d̄ locū q̄ sit p̄ mēbra soꝝ est in animalibus p̄fectis. & nō in animalibus imperfectis que solum habent sensū tactus sicut sūt animalia terre affixa ut ostree et conche. Nā licet in plantis et in dictis animalibus imperfectis qm̄ nutriuntur et augmentantur sit q̄dam motus sc̄d̄ locū qui dicit dilatatiōis & cōstrictionis. licet nō eodē modo sit in eis. qz in plantis sine ap prehensione p̄vicia. In illis vero animalibus cū delectatiōe vel tristitia. ramen in predictis non est motus sc̄d̄ locum. qui sit per membra corporalia qualis est motus progressiūs v̄ saltatiūs aut̄ aliis de loco ad locum delatiūs. Hunc autem motum na tura ingeniauit animalibus perfectis ad vniendum sibi obiec tū conueniens quod non est in eis coniunctum. sicut in plantis

potencia coniungitur suo obiecto. ut nutritua cū cibo.

Quarta pars de potentia motiva naturali.

De predictis tñ potēcijs corporaliter motiuis q̄uis de eis ad me-
dicū spectet p̄cipaliter gliderare, pauca nichilominus sū: dice-
da. Est ergo virtus naturalis, potentia motiva humorū mediā
tivus venis, que scđm galienū radicatur in capite. scđm Aristo-
tuem in corde. Et hoc mouet siue operatur per spiritū animalē
a corde per venas procedētem et corpus vegetantem. Est autē
spiritus naturalis substātia subtilis aerea in corde vi calorū ex-
sanguine generata, et ideo est valde leuis et faciliter mobilis.

Quinta pars de potentia motiva vitali.

Virtus vitalis est motiva pulsū, medianibus arteriis que
radicantur in corde. Et hec operatur per spiritum vitale a cor-
de in membra per arterias procedentem et corpus vivificantem.
Et aut idem scđm substātia spiritus naturalis vitalis et aialis
sed differunt scđm operationē. Dicitur enim vitalis in quātū a cor-
de procedit et corpus instrumentaliter vivificant. Dicitur autē na-
turalis in quātū a corde procedens p̄ epar transire et corpus nutrit
et vegetat. Sed dicitur animalis quando ad cerebrum peruenie-
rit et in quantum ad sensum et motum disponit et abilitet. et sic
idem spiritus diuerlis rationibus diuersa habet nomina.

Sexta pars de potentia motiva animali.

Virt⁹ aialis ē potēcia motiva mēbroz, sc̄z officialiū mediātī
bz neruīs q̄ radicāt i capte. Est h̄ opat p̄ ipm aialē p̄ cerebrū trā
seutē q̄ p̄ neruos et organa sētiēdi direct⁹ subtiliaſ et i aiali ſēſū et
mēbroz motū opat. Sūt autē mēbra corporis triplicia, qđā radica-
lia ut epar, cor, cerebrū, et genitalia. iter q̄ illa tria p̄ma i qbus
sūt, spiritus naturalis vitalis et aialis sūt de eē i diuidui. sc̄ genti-
talia iūt ad p̄seruatioēs speciei. Alia sūt mēbra deteruīcja ut ve-
ne arterie et nerui que deseruīt illi triplici spiritui. Alia sūt mē-
bra officialia ut manus pes et hmōi, et ista mouet virtus aialis ad
officiū motus localis. In hoc autē motu talis est o:do secūduz
Aristotilem. qz est vñū mouens non motū. sc̄z obiectū appetit⁹
qđ est bonū vel apparēs bonū. Appetit⁹ autē mouet ab obiecto
et mouet mēbra et iter ipa vñū mēbrū mouet aliō. Pars em mē-
bra q̄ est citra iuncturā mouet aliā p̄tem q̄ est vltra sicut p̄ virtutē
que in brachio potes mouere manū sup iuncturam brachij ipso
etiā nō moto et sic de digito respectu manus. Deinde ipa mēbra
mouet ipm totale aial. qđ est tanq̄ ultimū motuum.

¶ Capitulum sextum.

¶ Prima pars de anima rationali generaliter.

ostip dictum est de anima sensuia dicendum est de anima rationali seu intellexiva, de qua tres fuerunt opinione magis famose. Una fuit Alexandri quod anima intellectiva humana est forma materialis, genitabilis, et corruptibilis, educta de potentia materie diuisibilis et extensa. Alia fuit opinio platonica, quod est forma ingenitabilis et incorruptibilis non educta de potentia materie nec extensa, et quod illa est unica in omnibus hominibus cuiuslibet eorum distantiam assistens. Sed tamen nulli in heresi. Tertia via est via catholica, quod non est tam opinio tenenda sed tam fides firma. scilicet quod anima intellectiva humana non est unica in omnibus hominibus, sed est forma substantialis hominis corpus informans, et cum eo unum componens non educta de potentia materie. Et ideo propter non inherens, quod inherere propter ut distinguit contra informare importat materialiter dependere. Non genitabilis nec corruptibilis, sed tamen non simili perpetua, quod de novo secundum in unionem ipsius cum corpore a deo creata, et a parte post perpetua. Non extensa sed indivisibilis, et in toto in toto, et tota in quilibet parte corporis. Unum falsum est quod undam antiquum theologorum opinio dicentium quod anima non est secundum esse etiam in toto corpore, sed in parte determinata secundum in centro cordis posita, totum corpus vivificat atque mouet. Et ad hanc ponunt exemplum calcidij de aranea quam in centro tele sue residens sentit quilibet motum in tela factum. Que autem fuerit opinio Aristotelis de anima intellectiva humana, quantum ad ea que dicta sunt ex eius libris autenticis propriebus non habet, quod de his quod tangunt sectas et religiones hominum. coiter obscure et ambiguo loquitur. Prima tamen opinio superioris dicta circumscripsa fide et secundum apparentiam rationis naturalis inter omnes probabilitores videatur. Secunda pars de potentia animae rationalis. Sed ad potentias animae rationalis accedamus que generaliter dicitur secundum cognoscitiva et motiva, quas intellectum et affectum vocamus. In quantum enim est potentia cognoscitiva dicitur intellectus sed in quantum est potentia motiva, dicitur affectus, seu voluntas.

Unde licet de anima rationali diversa nomina dicantur, sicut dicimus quod ipsa est intellectus, ratio, ingenium, memoria, voluntas, liberum arbitrium, tamen hec nomina non dicunt aliquam distinctos in essentia animae, sed differunt ratione, quia ipsa dicitur intellectus in quantum apprehendit, ratio in quantum discernit, ingenium in quantum iustificat, memoria in quantum conservat, voluntas in quantum appetit, liberum arbitrium in quantum eligit. Hec autem ola reducuntur ad duas

rōnes ḡiales sc̄z cognoscēdī z affectādī. a q̄bus due potēcie de
noīant. sc̄z itellectua z volitua. de q̄bz z p̄mo de itellectia est
agēdum. ¶ Tertia pars de itellectu agēte z possibili.

Intellet⁹ igit̄ sc̄z Aristotlē diuidit̄ i itellectū agētē z itelle-
ctū possibilē siue potēcialē. Intellect⁹ agēs ē potēcia actis itel-
lectonū. sc̄z itellect⁹ possibilis ē potēcia passiuā nō passiōe corru-
ptiuā. sc̄z pfectia. sc̄z recipiēdo i se itellectōes ab itellectu agēte.

De ipo aut̄ itellectu agēte duplex ē opinio. nā q̄dā dicit̄ q̄ est
spe itellectus diuinus. Alij dicit̄ q̄ ē idē sc̄z essētiā cū itellectu
possibili. sed dicitur possibilis. in quantū est receptiuus. sc̄z dicit̄
agens in quantum est sua intellectuali operatione actuatus. Et
ad hunc sensū dicit̄ nobillor̄ intellectu possibili. Secūda aut̄
opinio vera est. Prima aut̄ nō negat. q̄ non negamus diuinum
intellectū agere ad nostrā intellectōz uno oportet sp̄z p̄ncipalit̄
cōcurrere. cū in om̄i actione opteat eē aliquid agēs nobili⁹ passio.

¶ Quarta pars de intellectu speculatorio z practico

Intellectus insuper diuiditur in intellectum speculatorium z
practicum. Et dicitur speculatorius in quantum cognoscit verū
in ratione veri. praticus autem in quantum cognoscit verū in
rōne boni. Uel dicit̄ speculatorius sc̄z in quātū finis ei⁹ ē cognitio
sc̄z dicit̄ nō speculatorius siue praticus in quātū finis eius est ope-
ratio. Uel magis p̄prie loquēdo dicitur speculatorius in quanti⁹ est
productius noticie speculatorie. Practicus aut̄ in quātū est p-
ducti⁹ noticie. practice. De quarū noticiarū differentia postea
dicetur inferius. Intellect⁹ aut̄ practic⁹ diuidit̄ i synderesis
rōem z conscientiam. Unū in syllogismo pratico synderesis pro-
ponit maiorem. sicut q̄ nullū malū est faciendum. ratio aut̄ assu-
mit minorē. sc̄z hoc est malū. z conscientia cōcludit cōclusionē sc̄z
h̄ non est faciēdū. Et sic synderesis est circa vniuersalia p̄ncipia
in quibus coiter nō cōtingit errare. ideo synderesis nūq̄ totalit̄
erit inquit. Ratio aut̄ est circa p̄ticularia circa que quandoq̄ est
error. z inde sequit̄ q̄ conscientia est erronea. Ratio aut̄ diu-
dit̄ in p̄tema superiorem z inferiorem. nō q̄ in ea sint p̄tes distincte
sed sicut oculo eodē videmus sursum z deorsū sic dicit̄ portio su-
periorque ratiocinatur de diuinis z eternis. Et si hoc sic solum
speculatorie vocat intelligēcia. Dicit̄ aut̄ portio inferior q̄ cōci-
natur de t̄pali⁹ et transitorij⁹. Predicta vō noīa a doctis
q̄nq̄ sumūt ut iportat nō solū potēcia cognoscituā. sc̄z etiā potē-
cia affectiuā. Capiuntur etiā equoce q̄nq̄ p̄ ipa potēcia. q̄nq̄ p̄

Spatione ipsius. Quinta pars de proportionibz sibi vlt intellectus.

Nō sit aut hic permittende quādā proportiones quas Aristoteles ponit iter sibi et intellectus. Prīa est q̄ sicut sēsus reducit ad actū a sensibili sibi obiecto. sic intellectus ab intelligibili sive a fantasmatore vlt obiecto. Scđa est q̄ tā sēsus q̄ intellectus quodāmodo patet ab obiecto nō tñ passiōe corruptiuā vlt ḡnatiua iubstatia. Tertia q̄ p̄m⁹ act⁹ virtusq̄ est simplex differēcie. id est sine pplexōe. et nō ē differēcie affirmatiū vlt negatiū. Quarta q̄ utroq; preaffirmans aliquid esse delectabile vel tristabile mouet appetitus ad prosequēdū vlt fugiēdū. Quinta q̄ utroq; fit appetitus mediante iudicio. scz de bono vel malo. tñ differenter. quia sensus non aspicit nisi ad p̄sens. intellectus aut ad futurum. Ideo qñq; qđ est p̄tialiter delectabile dimittit propter cōsiderationem iusticie fute. Sexta q̄ in eis appetituū id est p̄secutiuū et fugitiuū nō differunt realiter ab iudicē nec a sēsu vel intellectu. sed ioluſ ratione. Septima q̄ fantasmatā sūt intellectus. sicut sensibili sensus. sic q̄ sicut sensus nō sentit vel mouet sine sensibili. ita intellectus nō sine fantasmatore. Octaua est q̄ sicut obiectū generat speciē in sensu exteriori. postea in sensu p̄muni q̄ discernit sensibilia diuersa et sic est quodāmodo unus et quodāmodo plura. sic fantasmatā diuersa mouet intellectum eūdem existētem.

Nona q̄ sicut in sensu si sit iudicū q̄ hoc est bonū vel n̄ alium. appetitus mouetur ad prosequēdū vlt fugiēdū. sic per rationes fantasmatū. si intellectus iudicet bonū vel malū. appetitus intellectualis mouet ad prosequēdū vlt fugiēdū. sed hoc differenter q̄ appetitus sensitivus mouet naturaliter sed appetitus intellectus libere. Decima q̄ in utroq; contingit vere et false. componere et dividere circa bonū vel malū. s̄ tñ differt bonū simpliciter vel apparenſ bonū. Unde q̄ est p̄tialiter delectabile. licet ad illud seqꝝ magnū malū. apparet sēsuī esse bonū. et intellectui non solū ad presenciam delectabile. sed aspiciēti apparet illud simpliciter esse malum. Undecima est q̄ sensus non sentit ab abstracte. sed intellectus intelligit abstracte. Sēsus enim vidēdo curuū vel album non distinguit inter subiectum et curuūtate vlt albedinē. inter que distinguit intellectus. abstracte intelligēdo hoc ab illo. nec etiā sēsus abstrahit a singularibus. sed hoc facit intellectus. intelligēdo vniuersaliter. Duodecima est q̄ intellectus in actu. id est intellectus agens est idē quod intellectus et intellectio. nō sic aut de sensu. Et hoc intelligēduz de primo in-

B. lvi.

tellectu agente. qui est intellectus diuisus.

¶ Capitulum septimum.

¶ Prima pars de potentia rationali motiva.

¶ Iso de potencia aie rationalis cognitiva. videtur ē de potencia
v affectia siue volititia. Ipa nāqz rō siue rōal' aia si iudicat a
liqd eē bonū v̄l malū t̄ ibi s̄sistit. d̄ eē cognitiva sine intel-
lectiva. si aut̄ pcedit aplius. t̄ iudicat illud eē bonū v̄t fiat. dicit
motiva. si v̄o adhuc pcedit v̄teri⁹. t̄ nō solū iudicat illud eē bo-
nū v̄t fiat s̄ etiā illud appetat. d̄ affectia siue volitiva. Est igit̄
vis aie rationalis motiva multiplex. qdā consiliativa sicut sinderesis
v̄l rō q̄ iudicat aliqd eē bonū v̄t fiat. aut malū v̄t nō fiat. qdā aut̄
est affectiva sc̄ ipa voluntas q̄ appetit id qd̄ iudicat bonū. t̄ refu-
sat id qd̄ iudicat malū. Queda v̄o iperatiua. sc̄ libertas siue li-
berū arbitriū. q̄ impat illud fieri qd̄ iudicat bonū. v̄l nō fieri qd̄
iudicat malū. Hec aut̄ vtrāqz sc̄ consiliativā t̄ affectivam com-
plicitur v̄t patebit. nec tamen ista inter se aut ab ipsa anima v̄l
voluntate in re aliqualiter distinguuntur.

¶ Secunda pars de distinctione libertatis.

S̄z anq̄ de Isbero arbitrio dicam⁹ sciēdū ē q̄ libertas distinguitur triplex. sc̄ a necessitate. a pctō. t̄ a miseria. Pr̄ia ē nature t̄
tā bonoz q̄ maloz. Sc̄a est gratie. t̄ ē solū bonoz. Tertia est
glorie. t̄ est solū beatoz. Libertas aut̄ a necessitate distinguitur duplex sicut necessitas dupliciter dicit sc̄ necessitas coactionis et necessitas ineuitabilis. Libertas a necessitate violencie v̄l coactionis vocatur libertas complacentie. Libertas a necessitate ineuitabilitatis vocat cōtingētie adhuc potest distingui duplex. sc̄ libertas indifferentie et libertas contradictionis. Qis em libertas indifferentie est libertas contradictionis. nō econuerso. q̄ dicitur libertas indifference qn̄ voluntas est sic indifferentia q̄ non magis inclinat ad vñā ptem contradictionis q̄ ad aliam. Modo stat q̄ aliquis habituatus in aliqua v̄tute sicut tēperancie h̄z libertatē contradictionis ad agē dū vel non agendū sc̄dm illam v̄tutē t̄ tamen non h̄z libertatem indifference. q̄ magis pronus et magis inclinatus est ad opus v̄tutis. Qia aut̄ p̄dicta noia quomocunq̄ capiat libertas supponit pro eadē re. sc̄ pro ipsa voluntate. nō tñ s̄nt synonima. q̄ in diuersis acceptiōibus diuersa h̄nt p̄notata. Nam libertas a peccato supponit pro voluntate. cōnotando eam esse in gratia. Libertas a miseria p̄notat cā eē sie pena. Libertas a necessitate

cōnotat eam nō posse necessitari. Libertas indifferēte cōnotat eā non magis inclinari ad vnu oppositorū q̄ ad reliquā. Libertas contradictionis vel oppositionis cōnotat eam simpliciter posse in virūq; oppositorum. In proposito autem q̄ loquimur de libero arbitrio intelligimus de libertate contingencie cōtradiccionis siue oppositionis.

Tertia pars. de conditionibus voluntatis.

Ante q̄ vero inquiramus que sit formalis ratio huius libertatis. enumerande sunt aliae conditiones ipsius voluntatis.

Priā ē q̄ volūtas nō ē solū potēcia passiua. s̄ actiā. nec solū operationū extiōz. Imo suoꝝ itiōꝝ actuū q̄ sūt volūtio v̄l nolitio.

Unde posset diuidi volūtas in volūtatem agentē et volūtatem possibilem. consimiliter intelligēdo sicut supra dictum est de intellectu. Si enim volūtas foret passiua tantū. non esset i sua libera potestate velle et non velle presente obiecto quia nō est in potestate passiui pati et non pati. principio actiū dispository et sufficienter approximato. Secūda est q̄ volūtas est passiua non solum ab obiecto sed etiam ab intellectu. a sensu. et appetitu sensitivo. De obiecto patet quia est causa partialis volūtio nō vel nolitionis. De intellectu patet. q̄ noticia intellectualis cōcurrīt ad actus voluntatis ut apparebit ex discendis. De sensu autem et appetitu sensitivo. patet quia sensus mouet intellectū cū repreſētāt ei spēiem mediante qua mouēt ad intelligēdū. Appetitus etiā sensitivus ipsū mouet cū de suo obiecto sepe intellectus aliter et aliter iudicet. sc̄d̄ q̄d̄ appetitus sensitivus ē aliter. et aliter affectatus. Unde dicit sc̄d̄ rethorice. q̄ nō eadē videntur amantibus et odientibus. neq; fratibus et māsuete se habētibus. Sic ergo sensus et sensitivus appetitus p̄mo mouēdo ip̄z intellectū mediāte ipso mouet volūtatem. q̄ volūtas nata est moueri et diversificari quo ad eiꝝ actū sc̄d̄ alterꝝ et alterꝝ intellectus iudiciū. Tertia est q̄ volūtas nō solū in seip̄am actiua est volūtōis v̄l nolitōis. s̄ etiā mediātibꝫ actibꝫ ill̄ actiua ē i intellectū. i sensitū. et i appetitū sensitivū. de intellectu. et p̄ r̄n̄s a fortiori de sensitivo. q̄ aliter amoꝝ et oditū nō quererent iudiciū. cuius oppositiū exp̄mūr. Potest ergo volūtas mouere intellectū et sensitū non tñ sic q̄ simpliciter per suū imperiū sine alio motu possit in eis causare assēsum vel dissensum. quia tunç possemus libere assentire vel dissentire quibuscunq; vellemus. quod exp̄mūr esse falsum. Sed tamen potest h̄mōi assēsum vel dissensum

In aliq[ue] p[ro]t[er]ialiter ocausare, et p[er] q[uo]d appetitus s[ecundu]m mouere. c[on]tra natu[rum] iutari ab iniutar[um] iudicij. Quarta est q[uod] voluntas si ferit in cognitu, q[uod] appetit[us] aialis differt ab appetitu naturali in h[abitu] q[uod] non ferit in obiectu nisi cognitu. Appetit[us] autem aialis rationis q[uod] est ipsa voluntas differt ab appetitu aiali sensu. in h[abitu] q[uod] non ferit in obiectu nisi cognitu cognitione itellectuali. Voluntas ergo dicit appetit[us] cognoscitur, non q[uod] cognoscatur. in quantum ei provenit ratio appetit[us] sed q[uod] actus ipsius sequitur cognitionem primam sui obiecti. Quin tamen est q[uod] voluntas non feritur in malu in quantum malum quia obiectu appetitus est bonu vel aperies bonu, ideo non potest velle illud in quo nulla apparet intellectui ratio bonitatis, nec potest nolle illud in quo nulla apparet ratio malicie seu fugibilitatis. licet possit illud non velle et actu suu differre ut prius fiat inquisitio si apparenti bonitatis sit aliqua malicia sequens vel conexa. Potest tamen velle illud quod aliquo modo apparet malu, et nolle illud quod aliquo modo apparet bonu. sicut velle adulteriu ratione delectatois, vel nolle ipsum ratione in honestatis. Non potest ergo voluntas velle contra vel preter totale iudicium intellectus, licet contra vel propter partiale iudicium. Non enim potest sic ad opposita, q[uod] possit velle malu sub ratione mali, aut nolle bonu sub ratione boni. sed potest non velle quod prius facie apparet bonu, et non nolle quod prima facie apparet malu, et eciam potest illud velle aut nolle in quo simul apparet rationes boni et mali. Sexta est q[uod] voluntas licet possit ab obiecto allici et difficultari, non potest tamen simpliciter cogi. Ratio autem quare voluntas non cogitur bono, sicut intellectus vero, ab aliis esse dicis q[uod] nichil est ita bonum saltem propter bonu primu. in quo non sit aliquid imperfecto, aut saltem apparere possit. Ideo voluntas tali bono non cogit adhaerere. Sed aliquid est ita veru, q[uod] in eo nichil est aut apparet esse falsitatis, ideo tali ratione intellectus cogitur assentire. Hec autem ratio persuasiva est non evidens.

¶ Quarta pars, de inquisitione libertatis.

H[abitu]s ergo presuppositis inquiramus in quo consistit formalis ratio libertatis, non tamen intelligamus voluntatem sic esse libera et libertas sit aliqua res ab ea distincta et sibi supaddita, sicut accidens in substancia. Nam sicut anima intrinsece et essentia libera est voluntas sic est intrinsece et essentia libera, ita q[uod] non stat per aliquam potentiam ipsam esse et non esse liberam. Hoc autem supposito dicamus q[uod] aliquid esse liberum potest imaginari multipliciter. Uno modo q[uod] illud se solo nullo alio requisito potest in-

suum actum. et sic solus deus est liber secundum uitatem fideli. quodcumque iurum
ratur phi. Alter modo quod si aliud ab eo requiratur. tunc illud est in sualibet
te primo modo. et sic nulla creatura est libera ut ratio p. Tertio modo quod po-
situm oibus requisitis ad suum actum contingenter eis coagere et potest
agere. et potest non agere. et sic coiter dicitur quod potentia rationis
lis est libera. quod sic potest ad opposita. Sed sine assertione te-
meraria. videtur secundum fidem quod in hoc non consistit formalis ratio
libertatis. nec per hoc differt agens liberum ab agentibus natu-
ralibus non liberis. immo hoc commune omnibus agentibus creatis
quod oibus positis ad suam actionem requisitis contingenter et non
necessario coagatur ita quod possint suum effectum agere et non agere. Uer-
bi gratia. Ignis quibuscunq; causis positis contingenter eis coas-
git. et potest producere et potest non producere ignem.

Hoc autem probatur esse verum ex tribus veritatibus catho-
licis. Quaz prima est quod non stat aliquid fieri ab aliquo et illud non
fieri a deo. Secunda quod non stat aliquid fieri a deo. et illud non con-
tingenter fieri ab eo. Tertia quod non stat aliquid contingenter fieri a
deo. et illud necessario sive non contingenter fieri ab alio. Ex qua
dua manifeste sequitur quod nulla causa secunda sive naturalis sive libe-
ra necessario aliquid facit. immo ita contingenter sic causa prima. Si quo-
vo dicat quod licet ignis oibus causis requiri oibus contingenter coa-
gat eis. ita quod absolute potest non agere. tunc hoc non potest de communi
cursu nature. sic autem non est de libera voluntate. Hoc si non videtur
valere. quod cum iste cursus nature dependeat ex dei voluntate
dispositio et potuerit ipsum aliter ordinare et adhuc possit ad
placitum immutare non est ipso vero statu essentia dispositio libere agere
sed accidetalis et aduenticia dispositio. cuius trium a principio suppono-
sumus. Quinta pars de formalitate libertatis.

Ocamus igitur et ex premissis concludamus quod licet ad libertatem
requiratur quod sit potentia sive operatio productiva con-
tingenter. hoc tamen non sufficit nec in hoc consistit ratio libertatis ade-
quate et formaliter. Sed difficile est videre quod ultra hoc requi-
ritur. Ad cuius tunc intelligentiam est sciendum quod deus aliquid pro-
ducere libertate contingente de qua loquimur tria notar vel
importat. scilicet deus suum productum intelligere. et ipsum intelligendo velle
Deus enim nichil producit nisi intelligendo et volendo. non in quicquam
intelligit aut vult id producere. cum seipsum. maxime intelligat et vult
Illi ergo non sufficit. sed ultra ad ipsum ad aliquid libere producere

reqrit. ipz hmoi actiū intelligēdi. et volēdi ad suū effectū p̄tigēter applicare. Et suū effectū p̄tigēter intelligere et velle fieri vel esse. Cū igit̄ i B̄ p̄sistat rō dīne libertatis foſaliter. et libertas in deo dicat p̄fectōz ſimplr. et libertas i creaſa dicat p̄fectōz p̄ſilis deſnoiatōis. ſeq̄t q̄ libertas i deo et i creaſa ſunt p̄ſilis rōis. et p̄ q̄no illa ſola creaſa erit libera q̄ respectu ſui effect⁹ p̄ſimilē modū h̄z p̄ncipiādi cū libertate diuina. talis aut̄ est rōnalis creature que intelligēdo et volēdo p̄ncipiat cōtingent. Un̄ potest trahī bre uis deſcriptio. libertatis. ſcz q̄ libertas est potēcia intellectua et volitua ſui effectus. p̄ductua p̄tingent. et aliqd libere agere est illud ītellec̄tue et volitue p̄tigenter p̄ducere. Cui deſcripti oni cōcordat antiq̄ doctores catholici dicētes. q̄ libertas est fa cultas rōnis et volūtatis. Un̄ et liberū arbitriū dicit ſeu poctus arbitriū liberū. arbitriū quātum ad rōem. liberum quātum ad volūtatem. Ex q̄bus ſequit̄ q̄ nichil vere et p̄prie potest fieri libe re n̄iſi p̄tialiter fiat ab intellectuali cognitiōe. Aliqd aut̄ fieri libere potest dici dupl̄iciter. Unomō vere. alio mō īterptatiue. Clerc libere dicitur aliqd fieri q̄n ē in potestate volūtatis et p̄ce dit ipz deliberatio vel opatio rōnis. Interptatiue v̄o q̄n delibe ratio v̄l ratiocinatio hmoi ē i potestate volūtatis. sed tñ nō deli berat. imo vñā p̄tē elicit quaſi mō nature ex habitu vel impetu cōſuetudis. ſicut p̄z i multib⁹. Et hec dicta ſint de aīe potēcijs.

Capitulum octauum.

Prima pars de ordine dicendorum.

Oſt̄q̄ dictū ē de aīa. p̄ſequēter dicēdū ē de hīj s̄ q̄ ſūt i ea p̄ Trīa aut̄ ſūt in aīa ut dicit philosop̄ ſcōo ethicoꝝ ſcz potēcie. habitus. et paſſiōes. ſz different̄ q̄m̄ ut ſupra di ctum est potēcie aīe p̄ncipales ſunt in ea idemptice. hoc eſt ſat idē cū ea. ſed habitus et paſſiōes ſunt in aīa inheſiue. Cū ergo de potēcijs dictū ſit. dicēdū eſt de habitibus et paſſiōibus. Quia vero Aristotiles ibi ſolū enumerat ea que ſunt in aīa ſcōm eius partē appetitiuā in q̄ eſt virtus moralis. de qua ibidē trāctat. iō non eſt credēdum quin in aīa ponendi ſint aliq̄ actus q̄ non ſunt habitus vel paſſiōes. Et etiā ſcōm aliquos in ea ſūt ponēde p̄ter hmoi actus aliq̄ p̄uie species. Quare de oībus iſlis p̄ ordineꝝ et primo de speciesbus. poſteq̄ de actibus habitibus et passioni bus eſt dicendum. Secūda pars de hoc noīe species.

In p̄mis aut̄ ſcēndū eſt q̄ licet b̄ nomē species multipliciter ſit equocū. tñ adhuc ut pertinet ad materiā de nōticijs de qua tra

ctamus quadrupliciter solet capi. Primo modo communissime, p
oi forma ad noticiam huiusmaius currente, et sic quod ipsa forma obiectum quod
cognoscit de specie. Secundo modo, p oī forma quae est aliquo modo ratione cognoscendi
aliquam rem, et sic pars et alijs hitus cognoscitui, quod dicitur
specie, sicut per septem metaphysice. Tertio modo, p oī forma quae est
similitudo et imago rei cognite et per haec res illa cognoscitur, et sic
ipia actualis noticia quandoque dicitur specie. Quarto modo sumit
specialiter et proprie pro forma que est similitudo vel imago rei
cognite manens naturaliter in anima, etiam postquam ipsa desistit actualiter
cognoscere, apta nata ducere aliam in noticiam rei cuiuslibet ipsa est
imago vel similitudo, et sic sumitur in proposito. De primo ta-
men modo bene dubium est utrum in medio sit aliqua specie causata
ab obiecto sensibili quam sit ipsius similitudo vel imago. Quare primo vi-
tendendum est de specie sensibili. si aliqua sit in medio, postea de specie se-
nsibili, tam in sensu exteriori quam interiori, et tandem de specie intellectuali.

Tertia pars de speciebus in medio.

Est etiam communia opinio quod in medio tales species sunt po-
nende propter rationem, experientiam et auctoritatem. Pro-
pter rationem quidem, quia nichil agit indistinctam, nisi primo agat
in medium, nam, vii. phisicorum dicunt quod oportet mouere et motum esse
similiter. secundum tactum, sed sensibile agit indistinctam secundum in sensu, ergo
primo agit in medium et non nisi suam speciem, igitur et ceterum. Propter experien-
tiā autem, quod si radius solaris trahatur per vitrum rubeum color opposi-
tus in pariete apparuit rubeus et non est color verus quod non est in me-
dio, cum non sit susceptiuus eius, nec in pariete, cum sepe color par-
etis sit contrarius, experimur etiam speculum representare rem aliquam
sibi obiectam, et per consequens aliquid recipit ab ea, et non ipsa rem
ergo eius specie. Propter auctoritatem vero quod secundum Aristotilem
secundum de anima, aliquid patitur a colore, et odore, quod non est natum
sentire, sed nichil est tale nisi medium, igitur et ceterum. Sed his non ob-
statibus est quoniam opinionem contraria. Et quod in proposito videatur
maiorem difficultatem de sensibili, igitur de alio obiecto sensibili, primo dicimus
opinio ista quod ab obiecto visibili non causatur aliqua species, siue alijs
quid in medio alterius rationis ab obiecto, quod talis pluralitas pos-
teretur sine necessitate. Tum quod talis species esset qualitas, et
non esset sub aliquo specie, qualitatibus ut patet inductio.
Tunc quod si esset aliqua necessitas ponenda talis specie esset, propter super-
dictam rationem, quod mouere et motum debet esse simul secundum tactum. Sed
non oportet esse universaliter vero, quod perciens et piecens non oportet

ter sic esse simul. nā plicens potest nō esse motu plectōis adhuc existēte. iō nō oī mouēs t motū simul eē iimilitate locali. s̄z ē itētio Aristotilis t pmetatoris q̄ fūt simul simultate natā. i v̄l' virtutali. ita q̄ nō sit mediū ipedictis t q̄ lnt i debita approximatiōe. Scđo pp̄t expiētiā pdictā de radio soiari dicit ista opinio q̄ q̄nq̄ ab obiecto visibili causat aliqud i medio eiulō rōis cū obiecto. Un̄ radius trāslēs p vitrū rubēū mediātē colore vitri cauiat re rū colorē q̄ ē eiulō sp̄eciei cū colore vitri. q̄ alit̄ uter eos nō ē et tanta similitudo vel cōueniētia si essent alterius sp̄eciei. Tertio dicit q̄ iste color nō est in pariete lz in aere. et aliquādo in eo cau sat t aliquādo nō. Un̄ quando in medio illuminato non p̄exiūt colores p̄trarij. causant in eo tales colores t aliquādo in gradu intenso. t tūc possūt videri aliquādo in remissō t tūc nō possūt videri. ideo dicit cōmentato: secūdo de aīa. q̄ aliqua sensibilitia sunt de sui natura que propter suā debilitatē a seniu non possūt p̄prehendi. t sic patet q̄n t quomodo mediū patitur ab obiecto v.s.bili. Ulterius pp̄ter expiētiā de sp̄eculo dicit q̄ nō est ibi species aliqua. lz ipsūmet obiectū videtur ibi p lineā reflexam. Un̄ etiā scđo: opinionē p̄mā li esset talis. sp̄ecie tamen non esset in speculo pp̄ter suā densitatē sed in aere. Nam li esset talis forma in sp̄eculo. ipso fracto frāgeret. nec appareret tot imagines quod sūt p̄es frācte. cū accidens diuidat ad diuisionē suūleci.

Quarta pars de ḡnialibus cōditōibus sp̄ecierū.

Licet aut̄ vtraq̄ pdictarū opinionū sit probabilis. tñ q̄ p̄ma est cōmuniōr. nec videt̄ per secūdam posse sufficiēter saluari ap parencie q̄ fiunt maxime in sp̄eculis. iō sequendo eā ponā aliquēs p̄ditōes ḡniales h̄mōi sp̄ēz posse alicq̄s sp̄ales eaꝝ. P̄ua ḡ p̄ditio ē q̄ tales sp̄es sensibilitū p̄trōz ad iūicē nō p̄trānt. q̄ possūt esse in eodem subiecto scđm eandē p̄tem subiecti tam i medio q̄ in organo. De medio patet q̄ si albedo t nigredo approximant vni medio. vtraq̄ in illo videbit̄. ideo vtriusq̄ species i illo recipit̄. De organo p̄similiter patet. Un̄ si vnu albū et aliud nigrū oculo secūdū eūdem sitū p̄sentēt vtriusq̄ species lecūdū eādem partē oculi recipit̄. nec ex eis p̄miscebitur vna media species. si cut in caliditate t frigiditate media tepiditas. Nec obstat q̄ per neutraj iudicamus albedinē p̄fectā aut nigredinē. lz iudicamus mediū colorē. sicut si supra nigrū ponat albū. nec apparet albū nec nigrū sed fuscū. Huius em̄ ratio est. q̄ licet ille sp̄ecies non sint contrarie in essendo. tñ iudicia scđm eas sic esset p̄traris

Aicut est de huius ppositionis contrariis vel contradictoriis.
Cum igitur iste species albedinis et nigredinis sint simul in oculo indistincte secundum situm. et sensus non iudicet pluralitatem vel divisionem rerum. nisi secundum diuersos situs suarum specierum in eo receptarum. ideo sensus indistincte hoc quod videt iudicat unum. et non potest iudicare ut albus et niger. ut dictum est. quare species albi et species nigri cum neutra possit efficere sensum iudicium. quod agitur in idem subiectum. ipse simili efficiunt iudicium medium scilicet hoc est fuscum vel pallidum. Secunda ratio est quod tales species non sentiunt nec sensu percipiuntur. quod cum ille immediatus causent sensationem qualitatis sensibiles si sentiuntur ipse immediatus per sua obiecta sensu perciperetur catus oppositus experimur. Non ergo discuntur species sensibles quod possint sentiri. sed quod ab eis potest sensatio causari. Tertia ratio est. quod tales species a qualitatibus sensibilibus a quibus causantur sunt alterius rationis patet ex duabus rationibus. scilicet utrum sint alterius rationis vel species in medio et in sensu aut exteriori vel interiori organo omnino dubium est. Quarta ratio est quod tales species sunt reductio de terciorum specie qualitatis. sunt enim passiones vel passibilis qualitates. non quod sunt proprie sensibiles ut dictum est. scilicet quod a sensibilibus causatae sunt causare sensationem. Quinta conditio est quod tales species habent in medio equaliter resistentiam. Potest autem in aliqua mutatione resistentia multipliciter imaginari. Uno modo ratione contrarietas naturalis. cum enim quilibet ens naturaliter appetat permanere. unde contrarium resistit alterius contrario tandem ipsum corruptiu. et taliter resistentia non habent in medio species sensibilius cum non habeant contrarium ut dictum est. Alio modo ratione continuitatis corporalis. Cum enim virus unita fortior sit ipsa dividenda quam libet continuum appetit esse unum. ita resistit dividenti ipsum. Tertio modo ratione situatiois localis. Cum enim aliquod est in loco vel situ sibi natura in naturaliter appetit ibi quiescere. ideo resistit mutationi. secundum quam oportet ipsum a tali loco moueri. et talem resistenciam non habent species in medio. quod ad multiplicatores ipsorum non oportet medium dividere vel moueri a loco suo. nisi forte habueret locum in sono. de quo postea patebit. Quarto modo potest imaginari resistentia licet minus propria ratione in dispositiis suscipientis. quod subiectum non est sufficientis dispositum ad receptorem talis mutationis vel forme generalis et sic manifestum est quod medium bene resistit generationi spirituum sensibilius. sicut enim densitas et opacitas resistunt speciebus lucis vel coloris et eas reflectunt. et sic proportionaliter de aliis.

Sexta cōditio ē q̄ tales species ppter p̄dictā resistēciā non
haben̄t in medlo ḡnationē successiuam. q̄ em̄ ex tali resistēcia
nō pueniat successio satis patet. si ponat scđm Aristotilē instan-
taneā esse luminis ḡnationem, cū tñ habeat resistēciā talem.
Hec ergo resistēcia non opatur tarditatem ḡnationis vel mul-
tiplicationis licet peruitatem vel remissionem dispositionis ge-
nerabilis. ita q̄ a candela, eque cito illuminabit extensiue aer
grossus sicut purus licet non eque intense.

Quinta pars de specialibus conditionibus specierum.

Post has pono alias 2ditiones speciales h̄mōi speciez.

Prima ē scđz Aristotilē, q̄ lumē v̄l sp̄es lucis. z parirōe sp̄es
coloris m̄ltipl̄r in istāti, nō intelligendo q̄ sit istās aliqd qđ sit. p̄s
tp̄is idiusibilis, sz aliqd d̄f istātanee generari qđ generat totuz
simul. ita q̄ non p̄us vna ei? p̄s q̄ alta nec gradualis nec quanti-
tatiua z sic videt esse intentio Aristotilis scđo de anima. q̄ gene-
ratio luminis sit instantanea vbi reprobetit empedoclem dicē-
tem oppositū, et idem videtur sentire de generatiōe delectatio-
nis septimo eth. Sed salua Aristotilis reverēcia q̄ alicuius rei
ḡnatio, naturaliter sit aut esse possit illo modo instantanea non
credo esse verum, ideo ad saluandum Aristotilem aliqui dicunt
q̄ fuit eius intentio illud asserere non cathegorice simpliciter sz
cōditionaliter. scđz q̄ si lucidū instātanee applicaret ad mediū lu-
minis receptiū instātanee illuminaret ipm.. Siue sūt hec fue-
rit Aristotilis intēcio siue non, adhuc tñ hoc ē oīno dubiū nec ē
efficaciter probatum. Potest tamē h̄mōi luminis multiplicatio
intelligi instantanea, non scđm veritatem sed quātum ad nostrā
p̄ceptibilitatē, quia scđz in ea non possumus s̄eu p̄cipere successi-
onem. **Secūda cōditio** est q̄ species soni temporaliter multi-
plicat̄ z successiue cū quodā motu aeris. z quasi circulari inun-
datione quia sonus ḡnatur ex veloci et violenta fracione aeris
vñ fūt inundatōes in eo, sicut a lapide in aqua projecto. Nō est
tamen verisimile q̄uis oppositum videatur Aristotiles sentire
q̄ aer sic localiter moueat v̄los ad oīm distantiam ad quam sonus
auditur. tū q̄ non appetet quo ita velociter impelleretur. tū q̄
oporeret q̄ quandoq; motibus oppositis moueret. tū q̄ facili-
ter p̄densat z repudiat̄. ideo videt q̄ in aere quietēte ad aliquā
distātiā possit species soni multiplicari, et postea sine speciali
corrūpente ex defectu p̄seruantis corrūpi. **Tertia cōditio** est
species odořis ad aliquā distātiā multiplicatur nō realiter sed

spūaliter siue intētionaliter. Sunt enim quādā corpora odorifera a quādā
est quādā exhalatio siue fumalis evaporatio. si quā fumo ē realis odor
et hoc vocam⁹ odorē multiplicari realit. Sed cū aliq̄ sint corpora valde
odorifera et lōgo t̄pē. et ad lōgā distātiā q̄ nō sunt multū fumabiliā:
et q̄ nō possēt suū fumū ita cito p̄ illā distātiā transfūdere sicut o
dor sētit. Ideo verisimile est sicut dicit p̄metator⁹ et ultra talem
fumū mltipli. et species odoris i aere sine talis fumo. et hoc vocam⁹
odorē multiplicare spūaliter. Dicil em̄ talis species non realis
sed spiritu alis. nō q̄ sit vera res. sed q̄ est insensibilis. Quarta
conditio est q̄ species qualitatū tangibiliū et sūlter gustabiliū
habet mltitudinem mltiplicē min⁹ velocē. q̄ sp̄es aliaꝝ q̄litatū
sensibiliū. et hoc forte ideo ingenuauit natura. q̄ ille qualitates
siue eaꝝ substācia matus possunt aīabz inferre nocumētum.

C Capitulum nonum.

C Prima pars de speciebus sensus exterioris.

Iso de speciebus in medio vidēdū est de speciebus in sen
su vel organo. Et primo q̄ in sensu exteriori sunt species
aliqui ponūt ppter ista mortua p̄cipalit. Primum q̄ pot
entia sensitiva corrumpitur per excellētiaz sensibilis. Secun
dum q̄ aliquid remanet post actū videndi. Tercium q̄ oportet
prius aliquid fieri in medio. Et ad hec sunt experientie natura
les et philosophorum auctoritates. Sed h̄is nō obstatibz dicunt
alij sine talibus speciebus oīa posse saluari. Unū primo ponūt q̄
in sensu r̄bigratia i visu imprimit quedaz qualitas confortans vel
debilitans visum. et aliquādo execans que nec est species nec vi
sio nec obiectū nec p̄ncipiū visionis q̄ aliquādo plus et aliquādo
minus manet. et aliquādo visus in finem vite durat. sicut patet
in illo quē excellens sensibile execat. Secundo dicunt q̄ ta
lis qualitas non imprimit in potentia visiva ut distinguat contra
organū. et est subiectiue in organo siue in toto p̄posito. q̄ organū
p̄fortat v̄ debilitatur et non potentia. Ulterius dicunt q̄
ista qualitas est alterū nature ab obiecto extra et illa nec ē passio
nec passibilius qualitas nec in aliqua specie qualitatis enumera
ta per Aristotilem q̄ omnis passio v̄ passibilius qualitas aliquo
sensu potest sentiri. et ista nō. sicut et in veneno quo quis interfici
tur est aliqua qualitas corporalis que nullo sensu pot p̄cipi. ideo
Aristotiles non sufficienter enumerat species qualitatis. Sed
sterū dicunt q̄ ppter illā qualitatē in visu imprimitur alia q̄litas q̄
est sensibilius et eiusdē rōnis cū qualitate exterius visa et est ect.

C. I.

amī organo vissus ut distinguit p̄tra potēciā. Nā cū q̄o aspereret
aliquid fortit lucidū v̄l̄ fortit coloratū tuerso visu ad sensibilla obis-
lia vidēt scintillare. posito etiā visu i loco obscuro apparet sibi
lur v̄l̄ color. Et ista apparitio licet sit qdā act⁹ vidēdi ipse⁹. tñ
ē act⁹ ver⁹. tñ ei⁹ obiectū nō pōt eē nō ens. s̄z nullū ven⁹ ens pōt
assignari qd̄ sit ei⁹ obiectuz. nisi aliquid ab obiecto oclo ipſiū. Et
sic ē dūnler act⁹ vidēdi. vn⁹ p̄m⁹ respectu obiecti. ali⁹ sc̄os ⁊ mi-
n⁹ pfect⁹ respectu illi⁹ ipſi ab obiecto cū p̄io actu vidēdi ⁊ vter
q̄ ē subiectiue i potēciā ut distinguit p̄tra organū. q̄ sc̄om istos
quodlibet accidēs b̄z subiectū p̄mū ita simplex sicut p̄m.

C Sc̄a pars Opinio cōmuniōr in predictis.

Licet aut̄ hec opinio sit phabilit sustinibilis. nec eā p̄scu'ari
⁊ reprobare sit p̄ntis intēriōis. tñ quo ad p̄positū vidēt cōtra
mentē Aristoteli in sc̄o de aia d̄centis. q̄ sensibile positū supra
sensū nō facit sensū. id est nō sentit. Unū sensus non sētit colorē oculi
sui. nec calorē nerui sui. ⁊ ita de alijs sensibz vidēt. Quare illa
qualitas secunda ab obiecto imp̄ssa cū sit in oculo ipsa a visu nō
sentit. nec illa apparitio que dīcra est ad illā terminat. s̄z ad ob-
iectū extra vel ad aliquid aliud de q̄bus videbit vostea. Pos-
set tñ hic responderi q̄ cū quilibet sensus habeat p̄xiū organū
et etiā p̄xiū mediū p̄ naturale ⁊ p̄iūctū q̄ notat Aristoteli de
visu in de sensu ⁊ sc̄ato dīcēs. q̄ nō in ultimō oculi sentit aia s̄z
i medio. licet tale medīs magis attribuat sensibus tactus ⁊ gu-
stus. q̄ in eis est magis manifestum. ⁊ q̄ alijs sensus magis q̄ re-
motis sentunt p̄ mediū extraneū. Ideo quilibet sensus in suo or-
gano. ⁊ p̄ naturali medio. b̄z proprias q̄litatiuas disspositiones
sibi p̄naturales. ⁊ illas nō sētit sensus exteriores. Unū de⁹ ⁊ na-
tura circa unūquodq̄ organū sensitū ordinant cor⁹ aliquid im-
mediate suppositū sibi p̄naturale. ⁊ p̄sile qualificatū. ⁊ h̄mōi
q̄ualitates non sūt nate in illū sensum agere surm̄ sensationē ad
finē ne fiat p̄tinua sensatio occupās sensū ⁊ ipedēs exteriorum
sensibiliū p̄ceprōz. ⁊ b̄ sufficit ad Ar. Storil intentōz. s̄z p̄pēz nō
sequitur q̄ sens⁹ non possit sentire alias q̄ualitates i suo organo v̄l̄
p̄naturali medio ext̄tes. nō quidē sibi p̄naturales. s̄z adūcētias
et maxime excellētes. Sic ergo diceref in p̄posito. ⁊ p̄cipue q̄
non oīz dicere q̄ illa p̄dicta q̄litas q̄ est i oculo. ⁊ vidēt i eo q̄ sit
in organo vissus p̄prie dicto. sc̄z in punilla in q̄ sit vissio. s̄z i orga-
no l'arge sūpto ut sumit etiā p̄ v̄o p̄natalt. medio sp̄i ⁊ sūcto sc̄z i
sliq̄ humore v̄l̄ aliq̄ tunica oculi. S̄z bijs oībus omīssis videt

q̄ nō sit in oculo talis ver⁹ color vissibilis s̄ sp̄s obiecti alterius rōnis. q̄ cū dictū sit tale specie esse i medio nō est negandū tales esse in organo cū sp̄m nō minus sit sp̄ius suscep̄tus q̄ inmediū.

Tercia pars de speciebus sensus interioris.

S̄ viso de sp̄ebz quātū ad s̄essu extiore. vidēdū ē quātū ad su teriore. t̄ q̄ i s̄essu interiori sint tales sp̄es aliq̄ p̄sonū p̄pt̄ hec m̄tua. Prīmū q̄r̄ in absētia s̄ensibilitā fantas̄ia p̄t̄ habere actū suū. Secūdū q̄r̄ post actū derelinq̄it̄ur aliquid quo cognoscit̄ se habuisse talem actū. Tertiū q̄r̄ aliquis recordatur se compniasse. t̄ p̄t̄ hoc scire p̄ intellectū. S̄ alij dicūt̄ sine speciebz hec oīa posse saluari. Vñ cū certū sit in sensu interiori aliquid remanere post actū sentiendi. dicunt isti q̄ in eo puta in fantas̄ia remanet duplex qualitas. vna ab obiecto imp̄ssa i organo. t̄ ē sp̄ius con fortatiua v̄l debilitatiua. t̄ q̄nq̄ corruptiua sicut patet in amēntibz t̄ furiosis. Iū alia est q̄litas q̄ est generata p̄ actū imaginādi. que nō est subiectiua in organo ut diliq̄uit̄ p̄tra potēciā. ied ecōuerso sic t̄ ip̄e act⁹ fantas̄iandi. Ulterius dicūt̄ q̄ ista secūda qualitas nō est obiectū alicui⁹ act⁹. Iū est habitus generatus p̄ actū fantas̄iandi inclinās p̄tia it̄ ad act⁹ p̄siles i absentia rei. sensibili. ita q̄ pos̄ p̄mū actū etiā destructo sensibili potentia cuž isto habitu p̄t̄ euicere actū fantas̄iandi terminati ad idē sensibili. le numero qđ p̄us est sentiū sicut cognitione abstractiua intellectus terminat̄ ad idē singulare numero qđ p̄us intellectus it̄ est intuitiue cognitū t̄ nō terminat̄ ad aliquā nūtidinē vel imaginē vel simulachrum sicut alij imaginant̄. Quia illa oīa que a p̄bis et sanctis vocantur fantas̄iata simulachra vel idola lūt̄ ip̄amēt sensibilia fantas̄iata q̄ p̄us fuerūt sensata. t̄ nō species rez sensibili. cūdem em̄ hoīem quē prius vidi imaginor̄ t̄ nō specie ei⁹. Et sic quot sunt individua fantas̄iata. tot sunt fantas̄mata. sicut tot sunt idee quot sunt res cognite. quia idea est ipsares singulare cognita cognitōe diuina. Sic ergo hoc nomē idea p̄ncipaliter significando rē creatā p̄notet eā eternaliter a deo fuisse cognitā. sic h̄ nomē fantas̄mata significat p̄ncipaliter rem fantas̄iatam p̄notando actū fantas̄iandi. Ulterius dicūt̄ q̄ p̄mus act⁹ fantas̄iandi a quo causat̄. habitus p̄dictus causat̄ a iensatōe exteriori t̄ potēcia fantas̄ica. nec obiectū extra causa est illi⁹ act⁹ p̄p̄e sed sola est causa cause. q̄ si deus destrueret rē extra. t̄ p̄seruat̄ in oculo eius visionē intuitiua. adhuc posset v̄tus fantas̄ica habere actū fantas̄iadi respectu illius. Sed si visto intuitiua de

C. ii.

Trual. siue obiectū extra maneat siue nō. naturaliter nō potest haberi talis actus. mō hū ē eē cām i aliq genere cause respectu alicuius. **U**n seqūt q̄ p̄m⁹ act⁹ fantasiam tūc solum ē qñ s̄esus extior ē i actu suo qz ē ei⁹ causa p̄talis. et sic causa a noticia ita sita. et ē noticia abstractua. qz in una sōfa respectu vni⁹ obiecti sufficit una noticia ita situa. iō oēs noticie potētia p̄tia aīe s̄esitiae sūr abstractua.

Quartā p̄s Optimū cōmūnū in p̄dictis.

Licet autē hū positio sit subtilis nec sit efficaciter ip̄probabilis. est tñ opinio magis cois qz in sensu interiori siue capiatur pro origano. siue pro porētia vñ aīa. rex sensibilis species sunt ponende quod suadet ex aliqbz vñatibz p̄babilibz. **P**riū ē qz qñqz aliqz cogitat de aliqua re sensibili nō tūc p̄fere qz alias vñdit et sensuit. licet de hōse et aliquādo de re quā nunq̄ sensuit sicut de elephante quē non vñdit sed de ipso narrare audiuist et hoc quilibet expit. **S**cda est qz tali cogitationi de re absente obicīc imediāte aliqd obiectū cognitū quicqd sit illud sicut visioni exteriori obicīc color quē videmus. et hū expimur. **T**ertia est qz illud obiectū qd sic obicīc cogitatōi non ē pure nichil s̄z ē aliqua entitas vñ aliquae entitatis. qz expimur nos aliqñ cogitare vnu⁹ tale aliquando plura. **Q**uartā est qz tale obiectū sit imediate cognitū. vñ est vera res extra aīam. scz homo vñ elephas vñ ē vera res in aīa qz similitudo hōis vel elephantis nō em̄ apparer qd aliō cēt.

Quinta est qz illud quod ē imediatū obiectū cogitatōis illius qz i nunq̄ aliqd tale s̄etit exterius. Non est vñ res extra aīam. qz utiqz in hoc casu esset elephas. et nō aliqz elephas vñiversalis. qz non ē possibile. nec aliqz singularis. qz nec iste nec ille quoct̄ qz demonstrato. cū non sit maior ratio de uno qz de alio. Nec p̄t dici qz qlibet cū illius vni⁹ cogitatōis oporteat esse vnu⁹ imediatū obiectū. **S**exta ē qz illud qd imediatū obiectū cogitatōis illius qui alias aliqd tale s̄etit exterius nō ē vera res extra aīaz. Et hū sequit ex p̄dicta qz idē rōnabsliter iudicādū est dē isto et de alio p̄dicto cū aliqñ cōtingat illud qd imediate vni⁹ obicīc esse totalit̄ sile quātū ad appetitā ei qd obicīc alterī. et qualēcū experientiam vnu⁹ pōt habere dē existēcia sui obiecti. etiā pōt ali⁹ habere dē existēcia sui obiecti. **Q**uare seqūt qz null⁹ isto p̄ res extra scz elephas vel hō est siue cogitatōis imediatū obiectū. alioquin sic cogitans posset euidenter cogitare rē illā existere et vbi esset et si tēs vñates p̄tingētes de ipa. qd expimur falsū. Et p̄sequen̄tia tñ patet qz non appetet rō propter quāz vñdes rem illā p̄ sensu.

si exteriorē nouit eūdēnt talē vītātē nīsī qī illā i seip̄a īmediate cognoscit. mō sic eēt i pposito si cogitatio illo; īmediate ad illā rē termīaret. Ex qbz oibz p̄z q̄ cū res extra aīaz nō sit obiectū īmediatū illī cogitatōis iteriozis. ei⁹ obiectū ē res i aīa q̄ ē fītūdo rei extra. Icz hoīs v̄l elephātis. Et a phis z sc̄is vocatur sp̄es imago vel fātasma.

Capitulū decimū.

Clīma pars de speciebus rerum intelligibillūm.
Icto de speciebus sensus. dīcēdū est de speciebz intellec-
tus. Un̄ p̄mo q̄ in aīa sīnt species aliquoz̄ rerū īsensi-
biliū z mere intelligibiliū qdaz p̄bat ex hoc q̄ cogitati-
onū z affectionū nostrarū recordamur. q̄ sūt res īsēsibiles. Igī
in nobis talū rerū habem⁹ species. q̄ recordatio nō sit i nobis
sine specie in memoria reseruata. Alter em̄ nō pōt saluari quell
ter taliū memorari aut obliuisci possit aīa nīsī a talibus actibus
aliquid derelinquat in ea. A nullo tñ actu seu alia re naturalē cau-
saī i ua species in aīa nīsī dū ītūstīue apphendit. Jō nō a q̄libet
actu sic sua species causaī. Sz quorquot sūt de qbz postea possu-
mus recordari distīcte ab illis tot species sunt causate. Tales
aut̄ res īsēsibiles. p̄ p̄dictas suas species nō agnoscim⁹. nā illā
rem tantū dicim⁹ cognosci p̄ sp̄em cui⁹ cognitio īmediate termī-
nat ad ei⁹ sp̄em z mediate ad ip̄am rē. Sicut aut̄ cū sensibilia ex-
teriora sensu exteriori p̄cipim⁹ h̄mōi sensationes exteriores ī-
mediate terminat ad ip̄a z nō ad suas sp̄es. q̄ nulla appetit hic
necessitas ponēdi obiectū mediū ī illa sensata z suas noticias.
Sic est in pposito de illis rebz sc̄sibilbz q̄ īmediate i seip̄is et ī
tūstīue cognoscuntur a nobis et non per species obiectīue.

Cecūda pars de rebus cognitis p̄ species earum.
Sz q̄ illo mō aliq̄s res q̄nq̄s p̄ suas sp̄es cognoscim⁹ qdaz ex
eo ponūt q̄ cū cogitam⁹ res absētes q̄s altas p̄ sēs⁹ corpis p̄cepī
m⁹ talis cogitatio sicut p̄z ex dictis i alio caplo. īmediate īmīat̄-
ad sp̄es illaz̄ rep̄. i quātū sūt sp̄es v̄l īmagines eaz̄. B aut̄ vo-
m⁹ cognosci p̄ sp̄em. Un̄ memorās de re extra alias vīsa llcz̄ īme-
diate recordet tñ mediate altq̄ qd̄ ip̄e cognoscit. Sz mediate spe-
cie q̄ sibi īmediate obicit. z sic recordatio ē noticia rei absētis. z
illi⁹ ē noticia abstractiua z recordatio. z ē noticia rei p̄ntis. z hu-
ius ē noticia ītūstīua z claravīsio. Licer aut̄ sp̄es cogno-
scat ītūstīue p̄ cogitationē illā. p̄ sp̄az̄ tñ nō expīmūr nec eūdē-
ter cognoscimus vītē illī⁹ cognitōis q̄ illa sit ip̄es rei talis vel
talio. Tales em̄ rem q̄ est sp̄es bene expīmūr nō expīmūr tamen.

C. iii.

q̄ illa sit sp̄es. cū h̄ discursiuē z solū p̄babilē excludat. Ut ergo
Imaginē i speculo i trutiae videm⁹. z tñ v̄tute hui⁹ visiois nō ex-
p̄imur. nec euīdēt coḡscim⁹ q̄ res sit aut vbi sit. Colorē etiā pari-
etia i trutiae videm⁹. nec th̄ euīdēt certi sum⁹ qđ sit z vtrū sit acci-
dēs ab eo disti cū sic ḡ sp̄ez i trutiae videm⁹. z v̄tute tal⁹ visionis
specie eē euīdēt scim⁹. lic̄z nō sic sciam⁹ cūtus sit. aut i q̄ sit. sicut
etiā v̄lēdo cogitationē z delectationē n̄faz v̄tute talis i trutiae
v̄tiois. talis eē euīdēter cognoscim⁹. lic̄z nō sic euīdēter cogno-
scim⁹. vtrū accidētia s̄nt v̄l̄ i q̄ s̄nt. Exp̄dictis p̄z q̄ cū illa sp̄es
sit alteri⁹ rōnis ab obiecto extra nichil p̄hsbet eadē noticiā esse
duoꝝ obiectoꝝ diuersaꝝ rōni. quoꝝ vnū mediāte alio cognos-
cat. Jo illud cōe dicitū. act⁹ distinguunt p̄ obiecta. deb̄z itelligi
de obiectis imediatis. q̄z sc̄z nullū mediāte alio coḡscit. Ul-
terius p̄z q̄ licet volitio vel dilectio rei absens non imediate
terminet ad aliquod obiectū qđ sit in ipso amante. tñ s̄lit ē de noti-
cia vel cognitōe. difficile tñ v̄def dare causā cur tā varie. Itē
rū p̄z q̄ illa sp̄es ponat esse in aīa intellectua idivisibili. ipsa
etiā erit idivisibilis. z sic aliquod extēsiue idivisibile. erit imago rei
quāte z extēse. z illi sc̄z apparetia sīle. nec h̄ est incōtieniēs.

Tertia pars de distinctione species et noticiaꝝ.

q̄ aut cū res aliq̄ p̄ species cognoscit sp̄es hmōi et actualis ac
etiā habitualis noticia eiusdē rei realit̄ distinguant sic persuadetur
Et p̄mo de actuali noticia siue sit abstractua siue i trutia. q̄ ex-
p̄imur q̄ nō sp̄ dū habem⁹ hmōi sp̄em ipa res cuius ē actualiter
cognoscit vel considerat. Et sic actualis noticia qn̄q̄ incipit esse z
qn̄q̄ definit ipa species non incipiēte vel desinēte. q̄ non esset si
non essent res distincte. Nec valet dicere. q̄ licet illa species nō
incipiat esse. tñ incipit esse noticia. q̄ cū illa species eodez mō se
habeat venit⁹ nūc z p̄us. z in se z in operatione ad intellectū z ei⁹
obiectū nō p̄t dari rō quare illa sp̄es n̄sic eēt actualis noticia et
nō prius. q̄ etiā hmōi species distinguunt ab habituali noticia
nec sit eiusdē speciei cū ea. videt ex B. q̄ illa species est ipsi actu-
ali intellectioni prævia. z non ipse habitus cū derelinquat ex a-
ctualis noticia. Ex q̄bus patz q̄ si species hmōi ponat in intel-
lectu. erunt in eadē potēcia due similitudines eiusdē rei realiter
differētes. s̄z nō eiusdē rōnis. nec una sc̄licet species erit perfe-
ctior q̄ noticia vel cognitio actualis. licet eā p̄tineat v̄tualit̄ tan-
q̄ ei⁹ cāptialis. Un v̄l̄ sedq̄ q̄ ad h̄ q̄ aliquod existēs i intellectu
sit aliquid rei cognitio v̄l̄ p̄p̄e dicta rep̄ntatio. n̄ sufficit q̄ sit illi⁹

situatio vel imago. siue q̄ exhibeat illā tāq̄ pñt i.e obiectiva.

Quarta pars de subiecto specieꝝ intelligibiliꝝ.

Et aut̄ nō modica difficultas de hmoꝝ spēbꝝ intelligibiliꝝ i.e. subiecto sit, de cuiꝝ potētia educat̄ et vtrū ē tpo intellectu subiectu reseruēt. Si em̄ sit i sia intellectua sicut qdā credit̄ ut hanc tū est nō apparet quomō possit h̄es remanere species intelligibilis, qn̄ nō est intellectio actualis. qz qn̄ ponuntur cause sufficiētis alicuiꝝ effectꝝ. eo mō q̄ sit sufficiētis ponit effectꝝ s̄ spēs intellegibilis cū intellectu et iō sufficit, vt sit v̄l fiat, v̄l causet intellectio actuallis. Igs qn̄cūq̄ erit illa spēs i intellectu ip̄e erit i p̄tūto intellectu ḡcdi act. Vn̄ pp̄t plimilē rōem supius positiꝝ est q̄ in s̄su non ē eadem potētia specieꝝ reseruatiua. et s̄situue cognoscitua, scz memoria et fātasia. quare videt̄ eē i intellectu q̄ cū sit potētia cognoscitua nō est potentia specieꝝ reseruatiua. Ideo dicit̄ q̄ dā q̄ species intelligibilis cū non sit habitus intellectualis. nec intellectio actualis vt dictū est, nichil aliud est q̄ quedā dispositio, puenīs a sensibili mediāte sensu. requisita immediate ad formationē p̄mē intellectiōis quā quis potest formare nō p̄uenīt alia intellectōe. Et hec dispositio scdm istos v̄l est actus cognoscendi p̄ fantasiā. siue cogitatiua q̄ltercūq̄ vocet̄ quē acrum Aristotiles qn̄q̄ vocat fātasma. Uel est intētio a tali actu causa ta in intellectu. et de eius potētia educta. Hec dissimiliua videt̄ pcedēda cū necesse sit quēlibet intelligentē fantasma speculari.

Videtur aut̄ istis q̄ ad evitanduz pluralitatē sine necessitate sufficit illud fantasma, id est actuꝝ fantasias n̄di ponere. Et q̄ ille sicut et om̄is actualis sensatio est in subiecto extenso. scz in composito ex aia siue v̄tute cogitatiua. et corpore siue corporali organo quodcumq̄ sit illud. Per illam enim actualem apprehensionem intellectus videtur sufficienter actuatus ad formandum in se cum actu illo suam intellectiōem que non erit in eodem subiecto cum actu illo sed in intellectu solo. Unde tale fantasma siue fantastica representatio videtur proportionaliter se habere ad intellectiōem. sicut species causata ab obiecto in organo se habet ad sensationem. ideo illo cessante cessat om̄is actualis intellectio. Sed tamen tali specie intelligibili. id est fantastica apprehensione manēt nō videt̄ iis possibile omnē actualis intellectiōem cessare. qz vt p̄uo est argut̄ illa manēt oīa remanent requisita ad formationē p̄marū intellectiōis. bene tamen cessante intellectione manēt in memoria species sensitivꝝ zlē.

sationis. Licet autem predicta opinio sit faciliter sustinibilis quia tamen ad species intelligibiles res sensibilium videtur non sparsit difficultis quamcum ad species res mere intelligibilium de quibus supra tactum est. Unde enim alius qua esse intelligibilia. et per intellectum memorabilia quod non cadunt sub sensu vel fantasiam. Forte tamen non improbaliter posset dici. quod licet intellectus noster sit virtus immaterialis. nichil tamen potest naturaliter intellegere sine virtute fantastica materiali. et sic sensus materialis interior secundum fantasiam materialis potest in nostras intellectiones. et ita memoria materialis. potest reseruare omnem nostrarum intellectuum species. Non enim hic loquimur quomodo post mortem aut sine corpore sentiamus intelligimus aut memoremur.

Capitulum. xi.

Prima pars de distinctionibus actuum anime.
Primum dictum est de speciebus actibus animae propriis. secundum est de ceteris actibus sequentibus ex eis de quibus aliquantum distinctiones promittentur. quod ex dictis magis declarabuntur. Prima distinctione est quod actuum animae quodam sunt cognoscitivi. quod vocamus cognitores quodammodo appetitiui quod vocamus affectores seu voluntiores. Secunda est quod predictorum actuum cognoscitivorum quodam sunt sensitivi. quod vocamus sensatores. et quodam intellectivi. quod vocamus intellectores. Et proportiona littera per distinctionem de actibus appetitiuis sensitivis secundum et voluntiis. Si autem ponatur quod in hoius sit eadem anima sensitiva et intellectiva. cum etiam praecedat quod eadem est potentia cognoscitiva et appetitiva ut intellectus et voluntas valde difficile est in hoius dictorum actuorum formalium differentiem assignare. Tertia distinctio est quod predictorum actuum quidam sunt incomplexi. et quidam complexi. qui sunt affirmati vel negati. Et dicuntur aliquantum quod nulla notitia est complexa. sic quod sit pluribus noticiis vel acceptibus posita. quarum una sit subiectum alia predicatum alia copula. quod talis ordo non videtur posse salvare nisi individualia. sed dicuntur complexa per equivalentiem. vel quod subordinatur significando alicui signo vocali vel scripto illo modo complexo. Sed de his supponendo. et ad ea quodammodo dixi de insolubilibus remitto. Quartata est quod predictorum actuum cognoscitivorum quodam sunt quibus cognoscuntur res in seipso. quodammodo quibus cognoscuntur res in speciebus suis. sicut in precedentem capitulo tactum fuit. et amplius parebit. Dicendum est igitur per ordinem de actibus predictis. et primo de actibus cognoscitivis sensitivis. secundo de intellectu. tertio de voluntate. Sed prius aliquas conditiones predictis actibus generales premita que licet non possit evidenter probari. quod tamen solent communiter concedi eas presupponamus.

Prima est q̄ om̄is cognitio et affectio aut volitio nostra; siue eius obiectus sit ipsumet cognoscēs, siue aliquid ab eo distinctū. In eo ex̄no, v̄l extra ip̄zei p̄nē v̄l absēs, est ab ip̄so cognoscēs, et ab ip̄so obiecto realiter distincta. Tū sequit sc̄d̄s q̄ nulla cognitio aut volitio nostra est sūlp̄sia cognitio aut volitio distincta, licet forte possit esse confusa. Ita q̄ nullus animus actus potest esse distincte actus rectus et actus reflexus. Siem̄ aliquis actus intelligereſ seip̄o distincte semper intelligeretur, q̄ non esset ratio, quare esset actualis intellectio sūlp̄sia magis uno t̄pē q̄ in alio, quare zc. Tertia est q̄ oīs cognitio aut volitio nostra siue oīs actus aīe v̄l simpliciter, v̄l sc̄d̄s q̄d̄ est in aīa subiective, et est in ea affective. Et dico v̄l simpliciter v̄l sc̄d̄m q̄d̄, q̄ si ponatur q̄ in hoc aīa sensitiva non sit extensa, sed sit eadē cū intellectia cum actus sensitivū videatur esse extensus nō erit in indissibili subiecto sed in toto cōposito ex anima et corporali organo.

Quarta est q̄ nulla cognitio aut volitio seu ali⁹ act⁹ aīe ē cognitio aut volitio essētialit̄ et trisece q̄ aliquid d̄f̄ essētialit̄ et trisece tale, q̄n nō stat ip̄z cē et nō eē tale, s̄z si illa res que n̄c ē cognitio vel volitio per diuinam potentiam esset in lapide vel sine subiecto ipsa non esset cognitio vel volitio. quare, zc,

Quinta ē q̄ oīs cognitio aut volitio seu ali⁹ act⁹ aīe ē cognitio v̄l volitio siue vitalis motio v̄l operatio p̄ habitudinē p̄prīe causalē et effectuālē ad potētiā vitalē, q̄ cū h̄ nō p̄ueniat tali rei p̄ denominationē trinsecā ut dictū ē oīz q̄ p̄ habitudinē extrinsecā ad potentiam vitaliter perceptiā. s̄z nō potest explicari que sit illa habitudo, siue quid ē dictū vitaliter imutare talē potētiā, nisi p̄ habitudinē p̄prīe causalē v̄l effectualem. sc̄z p̄ h̄ q̄ talis res est in ipsa potentia vitaliter perceptiā ut eius causa formalis v̄l est in ipsa ut eius effect⁹ in genere cause efficientis. Nō em̄ videt̄ hm̄oi h̄bitudo explicabilis, nisi altero istoꝝ modoꝝ v̄l v̄troꝝ simul.

Sexta est q̄ nulla animi operatio siue actus, est sibi cognitio vel noticia formaliter et precise ex habitudine predicta, sc̄z informationis et effectiua, quia secundum aliquos multe sunt qualitates que sunt in aīa subiective et sub ea affective, sicut species intelligibiles et habitus intellectuales, que tamen non sunt noticie seu cognitiones, nec sunt p̄prīe et immediate vitales imutatores, sed mediate per actus ab eis procedentes, et s̄o p̄dicta causa lis habitudo nō est formaliter p̄prīa, nec solū p̄uenit noticie seu cognitioni, s̄z generaliter sensationi, intellectioni, volitioni, spel

et habitus, et omnes vitali motioni, quae per ea non potest separari differentia assignari inter sensationem et intellectum. siue inter cognitionem et voluntatem, siue inter actum ait cognoscitur et non cognoscitur. Nec potest assignari ex ipsa potentia vitalis perceptua, quod cum illa sit penitus indistincta illa denotationum differentia non sumitur ab ea. sed potius ex contra eam potentia denotat sensus per sensationem, intellectus per intellectum. voluntas per voluntatem.

Cum videtur includendum, quod sicut albedo ex sua natura aliquod subiectum potest denominare esse album et non quodlibet quod non sicut possit denominare aliam vel altius spirituale subiectum. Sic illa qualitas que est sensatio habet de sua natura quod potest aliquod subiectum denominare esse sentiens, et non quodlibet. sed solum subiectum vitaliter perceptuum in quo est subiectum et in quo est effectus. Et sic albedo non potest aliquod subiectum denominare esse intelligens. Et ita proportionaliter de intellectione et voluntate ac alijs qualitatibus anime vitaliter imutantibus potentiam percepitiam mediate vel immediate.

Tertia pars de sensatione simplici et complexa.

Hic itaque premissis videndum est specialiter de actibus cognoscendi sensuibus. Et qualis cognitio sensualis de rebus sensibiliibus sit nobis naturaliter possibilis. Et primo dicamus quod de hominibus rebus habere possumus sensualiter notitiam tanquam simplicem et complexam et hoc in nobis cognoscimus per experientiam. Sed de brutis non est nobis experimentaliter notum. utrum habeant notitiam complexam. ideo hoc est dubium. quod cum videtur probabiliter concedendum. quod brutes quando mouentur ad aliquod obiectum apprehendunt. et aliquando non. et hoc per animalem appetitum qui presupponit prius simplicem et physischen complexum iudicium. scilicet quod hoc est bonum et ceterum. Ideo dicit Aquinatus in libro naturali quod omnis per virtutem estimatiuam iudicat quod ab hoc lupo est fugitivus. Docet etiam ergo experientia quedam bruta esse disciplinabilis quod non potest esse sine notitia. complexa. Nec valet quod quidam obiciunt. scilicet quod si sic esset talia anima deberent vocari rationalia. loquendo ad sensum in quo dicimus hominem esse rationale. quod homo non solum circa singularia. sed circa universalia. nec solum circa sensibilia. sed circa insensibilia ratiocinatur. ideo rationalis dicitur.

Et ad hanc etiam multiplex alia differentia potest assignari. sed inter omnes hec videtur melior ut homo dicatur rationalis. et quantum est ex parte obiecti ex hoc principaliter procedat differre ab irrationali.

libus brutis. q; h̄e ē cognoscitū vltimū sūntū. Unū & sc̄oꝝ p̄t̄ itē
lectiuā & nō sensitivam dī ſimago dei q; capax dei. Licet aut̄ bruta
ta poffint h̄e iudiciū & plexū & diſcurſiū, nullū tñ iudicati ſentit
uū ē vniuersale ſz ſinglare tñ ſine in brutis ſine i nobis. q; vno
cogitatia hois q; iter oēs ſentiuas ē pſectioꝝ ſc̄oꝝ p̄mēratoꝝ ter
rio de ſia, eſt vt' diſcretiua individuali. i. individuali cogitatioꝝ et
nō vniuersalit̄. Et in ſc̄oꝝ dī & p̄phēllo int̄erōis v̄is ē ſtellec̄

¶ Quarta pars de ſensatione rei in ſeipſa.

Sed dicam⁹ vlti⁹ & de ſp̄is rebz ſentibz h̄e poffum⁹ ſe-
ſualē noticia ſimpliſe q; res ipa immediate i ſe cognoscit̄. qd̄ patet
in ſentibz ext̄oribz & ſuis ſentibz eis p̄ntibz. ſicut p̄ viſu extero
rem immediate videmus colorē p̄ntem, nec videmus aliquid q;
aliud quo tanq; medio videsmus colorē. Sed dubium
eſt utrum talis noticia sensualis poffit haberi ſine p̄ntia ſp̄ius ſe
ſibilis, et dicunt aliqui q; ſic, q; viſio ſolis et aliorum luminaribz
magnoꝝ remanet in oculo. etiam abſtracto obiecto, imo oculo
clauſo quā experientiā & aliquas alias inducunt iſti in proposito.

Quibus non obſtantibz videſ p̄babilius q; talis exteroſen
ſatio nō potest naturaliter fieri nō exiſtē ſentibz obiecto, nec
iſo deſtructo naturaliter conſeruari, quicq; ſit de ſupnaturali, et
abſoluta potentia dei. Nā ſi poſſet naturaliter cauſari viſio ali-
cuſus nō exiſtentis vel iſo deſtructo conſeruari. Ita q; poſſible
eſſet aliquod nō exiſtens viſeri, eadez ratione vel maiori poſſer
cauſari & conſeruari viſio alicuius exiſtentis q̄tūq; remotti v̄l
oculi q; ē ſexpiſtiā. Non poſſet etiā nobis vtute talis ſeſatio
nis fieri naturalia euidentia de exiſtentia rei ſentibz cum illa
poſſet equaliter eſſe nō exiſtentia ſicut exiſtentis. Unde patet
q; viſio plus depēdet a viſibili q; lumen in oculo depēdet a co-
poze luminoſo, quia tale organum non ſolum eſt receptiuum ſz
aliqualiter retentiū luminis in abſentia luminaribz licet tamen
paruo tempore quod non ſic eſt de aere. ſicut aqua eſt receptiua
figure ſigilli & nō retentiua abſente ſigillo, quod nō ſic eſt de cera.
Oculus autem nullo tempore retentiū eſt viſionis in abſentia
viſibiliſ. Ideo ad illud quod alii obſciūt negant. q; abſtracto ſo-
le remaneat viſio ſolis. ſz bñ remanet viſio alicui⁹ lucidi v̄l alicui⁹
luminis oculo ippreſſi et derelicti vtute ſolis et illō eſt & videſ
in partibus exteroſbus oculi vbi non ſit ſenſatio. Ideo non eſt
ſentibz poſitum ſupra ſenſum ſicut ſupra ſuſt tactum,

¶ Quinta pars de sensatione rei in specie sua.

Sed ulterius declarem⁹ quod in ipsis rebus sensibilib⁹ h̄ere possum⁹ sensuale noticiā simplicē q̄ res ipsa nō īmediate ī se. s̄z mediāte alio cognito s̄c̄it sc̄z per suam speciem. Hoc enim patet de rebus sensibili⁹ absentibus de quibus cogitatoēz aut recordatioēz habemus ut superius fuit dictum. Ad cuius ampliorē declaratiōnē sciendum est q̄ sc̄m philosophum in de memoria et reminiscētia species in memoria existens est quedam res sc̄z se. et est imago vel similitudo alterius rei. sicut etiā pictura leonis.

Cum igitur talis species apprehenditur secūdum se tantum. ipsa tunc cognoscitur. et non per illam res cuius est imago. et talis cognitio est noticia presentis. et nō memoria siue noticia rei preterite vel absentis. sed cum apprehenditur ut est imago alterius tunc per illam noticiam et ipsa apprehenditur. et res cuius est imago cognoscitur. et talis cognitio est sensatio imaginis presentis et memoria rei absentis. scilicet cuius est imago. Unde patet q̄ de talis specie possumus habere duplē noticiam. unā qua ipsa cognoscitur sc̄m se. ut est quedam res. aliā qua cognoscitur ut imago alterius. quem multiplicē modum noticie etiā inuenimus respectu signorum ad placitum sicut vocum et scripturarum. Cognoscere autem speciez ut imago est. est cognoscere ipsam esse imaginem. Sed duplex est noticia qua imago cognoscitur. Una qua formaliter iudicatur esse imago et illa est cōplexa. Alia qua virtualiter cognoscitur esse imago. et hec est incōplexa sed virtute ipsius potest haberī predicta noticia complexa. Hec autem videtur esse alterius rationis ab illa noticia incōplexa imaginis qua imago non cognoscitur ut imago. quia licet immediatum obiectu⁹ virtutisq̄ sit idem. tamen ad illam noticiam qua cognoscitur ut imago ut partialis causa concurrit habitualis quedā noticia rei cuius est imago derelicta ex iutuitua noticia ipsi⁹ prehabita. sine qua habituali noticia imago non posset talem noticiam de se causare. nec illa habitualis noticia posset illam causare sine imagine. Ex quibus patet intentum scilicet q̄ per talem noticiam non tātum imago vel spēs ipsa cognoscitur. sed etiā res cuius est imago. quis non ī se et īmediate. sed mediāte et in sua specie. tanq̄ ī medio cognito.

¶ Sexta pars de sensatione intuitiva et abstractiva.

Sciūm predicta ulterius excludam⁹ q̄ de rebus sensibili⁹ habere possum⁹ noticiā sensuale simplicē tā intuitivā q̄ abstractivam.

Nec de differēcia bāz noticiorū dīcūtū mōl ut alio tempore
est probabilit̄ pōt̄ dici q̄ noticia intuitua ē noticia simplex q̄ solum
aliquid immeditate i seipso cognoscit. Abstractius tō ē noticia simplex
qua solum aliquid i aliquo medio rep̄sentatiuo cognoscit. Dico aut̄
noticia simplex qm̄ affirmatio et negatio nō dicit̄ noticie intuitie
vt abstractie nisi aliquis velit eas ad placitū notare. Sed dico solum
malit q̄ aliqui et iproprie aliquid dicit̄ cognosci p̄ aliquā noticiā t̄
tuslitter eo q̄ illa noticia trahet causaliter noticiā illius sicut con-
ditio dicit̄ cognosci p̄ noticiā p̄ncipiorū et causa p̄ effectū. Ilici no-
ticia p̄ncipijs non sit noticia abstractiuā cognitionis. nec noticia
effectus ē noticia abstractiuā cause. nisi forte talis effectus sit me-
dium rep̄sentatiui cause. sicut immeditate dictus est de specie. que est
causata ab ipso re. et tñ notitia ipsius ut est imago rei extra est illius
rei noticia abstractiuā. Ex quibus patet q̄ noticia intuitua nō
dicitur intuitua quasi ocularis. immo potest esse cuiuslibet sensus
exterioris. Ulterius patet q̄ noticia non dicit̄ abstractius q̄
abstrahat ab essentia rei vt a conditionibus singularibus q̄si ex parte
reia v̄ singlaritas rei nō posset abstractiuā cognoscit. sed q̄ aliquo
modo abstrahit a p̄ncialitate oblectiuā rei. in quantum ipsa res
q̄si absens in alio medio rep̄sentatiuo cognoscit. sed in noticia intuitua
res ipsa q̄si p̄nō immeditate in seipso cognoscēti obicitur.

Un sequit̄ q̄ oīs noticia abstractiuā est intuitua. et nō econtra
q̄ oīs noticia abstractiuā aliquius est intuitua sui et representatius
in quo illud cognoscitur ut dictū est. sed q̄nōq̄ aliqua res in se imme-
diata apprehenditur et sic intuitue cognoscit. et tñ per illā noticiā
nō apprehendit aliqua alia res i ea ut etiā dictū est. Ulterius
sequit̄ q̄ isti termini noticia intuitua et abstractiuā non sunt inco-
possibiles simpliciter. sed sunt visibilis de eadē noticia. non tñ
respectu eiusdem realiter. nam quādo aliqua species cognoscitur
ut imago illa cognitio est intuitua et abstractiuā. nō ab respectu
eiusdem. sed intuitua respectu illius speciei. et abstractiuā respe-
ctu rei. Sed q̄nō illa species cognoscitur secundū se. et non ut ima-
go. illa cognitio est precise intuitua. et nō potest fieri abstractiuā
sicut nec p̄ma potest fieri p̄se intuitua. Et sic p̄z quomodo ille
duo cognitiones sunt alterius et alterius rationis. q̄r̄sicut sunt eius-
dem obiecti. tñ aliquid est obiectū unius qđ non est obiectū alte-
rius sc̄z ipsa res. Sic igitur apparet intentus. sc̄z q̄ de aliquibz res-
bus sensibilibz sc̄z p̄tribz possum⁹ habere noticiā sensuale intuitus
sed de abstractibus natūraliter habemus solū abstractiuam.

Capitulum. xij.

Prima pars de intellectione rerum sensibilium.

Ilo de actibz cognoscēdī lēsituō, vidēdū ē de intellectis

¶ Et p̄io de intellectōe rex sensibiliū. postea de intellectōe
insensibiliū. Dicamus ḡ q̄lēcūq; noticiā sēi ualē supradiximus
posse hēri de sensibilibz ḡ lēlū tālē seu p̄slem intellectuālē habere
possum⁹ p̄ intellectū. Et p̄mo qđē hoc p̄z de noticia intellectuali
tam simplici q̄ complexa. q; non m̄nus potest intellect⁹ sensibiliis
simpliciter apprehendere q̄ sensus ⁊ ipsas simplices apprehensiones
potest cōponere ⁊ diuidere. affirmare ⁊ negare. Si em̄ hoc
potest v̄tus inferior maior ratione ⁊ v̄tus superior et p̄fectior.

Secundo hoc patet de noticia singulari. si em̄ intellectus non
posset sensibilia intelligere nisi vniuersaliter ⁊ non singulariter
vt quidam dixerut cū v̄tus distinguēs iter aliquā necessario app̄hē
dat ea sicut de sensu cōmunt dicit secundo de anima lequeretur
q̄ per intellectuz nō possemus cognoscere hanc albedinē existē
rem in pariete esse distinctam a nostro intellectu. et a nostra ins
telle ctione. quod est fallum. Nec etiam per intellectū possemus
corrigerre erroneum iudicium seni⁹ circa aliquod singulare ut p̄ue
ta q̄ hic sol est corpus bipedale. quod etiam patet esse fallum.

Tertio prope situm patet de noticia simplici tam rei sensib
iliis imēdiatē in ieipla. quam prius vocauimus intuituaz q̄ etiā
rei sensibilitā mediāte specie sua. quam prius vocauimus absira
ctivam. Nam dum sensus actu apprehendit aliquod sensibile si
bi p̄n⁹ intellectus idē sensibile apprehendens ip̄m singulare imē
diatē cognoscit. nec aliquā aliud mediū cōiectū apprehēdit. Sz ab
sentibz sensibilibz ⁊ nō mouētibus lensū. intellectus nosler cor
pori coniūctus ⁊ omuni statui nature derelictus. de potēcia na
turali tālē noticiā habere nō potest de ipsi sensibiliibz. imotunc
cū sensibilia ablētia lensibz nostris intellectu apprehēdimus. illa
apprehensio nō ad ipsa sensibilitā imēdiatē Sz ad eoz speciē termina
natur. ⁊ ipsa in sua specie cognoscimus proportionaliter sicut su
p̄a de sēsu dicebat. Nec tñ ideo credēdū est q̄ intellectus scđm se
nō possit intelligere singulare sensibile sed solum mediante lēsia
ita q̄ nō possit ip̄m determinare cognoscere cū ē ablēs a sēsu sed
soli vniuersalē et cōfūc. nā impossibile ē q̄ intellect⁹ cognoscat se
cognoscere aliquā rē. ⁊ nō cognoscat illā rē. sicut scđm cōmētato
rē scđo de aīa. impossibile est q̄ aliq̄s sēsus apprehēdat v̄lū cognos
cere coloře. nūl ři p̄phēdat coloře. Et idē vidēt ēē de oībus

Et h[ic] s[unt] v[er]itatis app[ar]entia. Cū igit[ur] intellectus aliquā recordet se cognoscere determinate v[er]o dilexit esse aliq[uo] singulare sensibile absentia. sequitur q[uod] pro tunc h[ab]emōi singulare intelligit determinate et distincte. et non solum universaliter et confuse. licet nō sit sensus.

CSecunda pars de intellectione sensibili singularium.

Sed cū supra dictū sit q[uod] sensus nō sentit nisi singulariter. tamen q[uod] immediate declaratū sit q[uod] intellectus intelligit etiam singulariter videntē est viterius quō intellectus intelligit universaliter. circa q[uod] multe occurrunt difficultates. Prima est cū res nō erint universaliter. q[uod] p[ot]erit eas intellectus intelligere universaliter. Secunda est quare etiam nō sicut sensus cognoscere universaliter. Tertia est utrum prius intelligim[us] singulariter q[uod] universaliter. Quarta est utrum prius intelligim[us] magis universaliter q[uod] minus universaliter. De prima dicendū est q[uod] res intellectus nō requirit ad sui intellectiōē q[uod] sit in anima sed similitudo sive representatio sua. H[ab]emōi autem representatio q[uod] ipsa est confusa representatio huius rei singularis. puta sortis et suorum accidentiis sive accidentalium conditionum sicut sue abitudinis. magnitudinis. et situatoris. Illa autem representatio erit sentire in anima potest intellectus ab illis accidentibus et extraneis et ditionibus abstrahere conceptum subtilitatem. et ille nō magis erit representatio sortis q[uod] platonica aut aliorum hominum. sed indifferenter cuiuslibet hominis. et hoc est universaliter intelligere. De secunda dicuntur sicut q[uod] sensus ex eo quia habet extensionem in corpore solum potest cognoscere singulariter et determinare. intellectus autem q[uod] est in extensu nec habet determinatum situm. sed quasi universaliter existit in corpore. id p[ot]erit universaliter et non singulariter cognoscere. Sed hoc non valeret cū diuinus intellectus qui est summe in materia illis et in extensu nichil possit universaliter cognoscere. sed solum singulariter et distincte. cū etiam intellectus noster non obstat sive inextensione possit ut dictum est singulariter cognoscere. Ideo alii dicunt q[uod] aliquam rem singulariter percipere. est sive requirit ipsam recipere per modum existentis in prospectu cognoscentis. Cū autem alii res a sensu sive percipiunt. hoc nō est nisi per representationem sensum simul representatē cū substantia rei eius accidetia scilicet magnitudinem. situm. et alia scilicet q[uod] appareat in prospectu cognoscentis. sensus autem nō p[ot]erit distinguere seu abstrahere h[ab]emōi p[ro]fusionem. sed bene intellectus quem intellectus potest universaliter cognoscere et non sensus. Unde p[er] q[uod] scilicet h[ab]et via non potest haberi conceptus singularis de re que non est vel sunt in prospectu cognoscentis. **D**e terra difficultate discendum

est q̄ sicut nā cū nichil sit vniuersale i effēdo. s̄q̄ su rep̄tādo s̄t cōcept⁹ d̄ vniuersal⁹ p̄p̄e q̄ p̄ aīam fac⁹ seu fofat⁹ coīs ē plurib⁹ reb⁹ t̄ coiter rep̄tati⁹ t̄ talē p̄ceptū fofare ē vniuersal⁹ itē: i gerē. oīz aut̄ talē p̄ceptū a p̄ceptu singlari abstrahē mō sup̄ radicēto. q̄re oīz aīq̄ itellect⁹ vniuersaliter itelligat p̄ceptū singlare p̄existere in ip̄o. Circa quod tñ est aduertendū q̄ dupler est p̄ceptus singlaris, nā quidā ē s̄t qui vocatur singlare vagū vi hic homo. hoc aīal. et tale est p̄p̄ia singlare. Icet ad plurimū voceū vagū q̄ vox ei respondens p̄uenit pluribus sc̄m diuersas demonstrationes. Alius est conceptus singularis qui vocatur singulare determinatum. vt Sortes plato et huiusmodi. t̄ q̄ntum ad tale singulare vides q̄ non oportet p̄us intelligere singulariter q̄ vniuersaliter sed bene quantum ad singulare vagum. Nam si sortes a longe veniat prius cognosco eum esse animal q̄ hoīem. et ultimo cognosco ip̄m esse sortem. sed prius cognosco ipsū esse hoc aīal. singulariter q̄ aīal vniuersaliter. Ulteri⁹ est aduertendum q̄ prius intelligimus singulare sensibile q̄ singlare insensibile seu mere itelligibile. siue talis sit ipsa aīa siue ali quid existens in ea siue aliquid extra aīam. t̄ b̄ possumus experiri. Itex sciendū est q̄ noticia intuitiva rei singlaris. siue t̄ sensibili siue insensibili est prior q̄ noticia abstractua per quam sp̄a in singlari t̄ p̄p̄ia noticia cognoscitur q̄ oīs noticia qua alicui⁹ cognoscitur in specie libi p̄p̄ia p̄supponit noticiā illi⁹ rei in seip̄a ut patebit postea. et sō p̄ma noticia p̄p̄ia rei singlaris alicui⁹ ē noticia intuitiva ipsius. Unū ulterius cōcludendū est q̄ p̄ma noticia itellectus p̄meuitate gn̄ationis est noticia intuitiua alicui⁹ singlaris sensibili sc̄ illius sensibilius quod p̄mo mouet sensū motione sufficiente post q̄ quis potest intelligere.

De quarta difficultate dicendū q̄ sic. Nā sicut dictū est. sorte de longe venientem p̄us cognosco esse aīal q̄ esse hoīem. t̄ hoc p̄uenit ex p̄sensus vñ qđlibet vniuersale habet suū singulare vagū. vt corpus hoc corpus. aīal hoc aīal. homo hic homo. mō sensus cognoscens singulariter singlari vago. t̄ nō singulare de terminato. Prius habet singulare vagū magis vniuersale q̄ minus vniuersalis. sc̄ huius corporis. q̄ hui⁹ aīalis et huius aīal. q̄ huius hoīe. t̄o itellect⁹ abstrahēdo correspōden⁹ p̄us cognoscit magis vniuersaliter. **T**ertia p̄ de itellectōe sensibiliū no sensator̄. **S**ed cū gn̄aliter dēct̄ sū de intellectione rerū sensibillū. adhuc restat specialit̄

difficultas de intellectu rex sensibili non sensata. sed quia sensibilia intelligimur per sensationem non habutum. Circa quam sciendum est multipliciter agitur nos aliquam ratione intelligere. Uno modo immediate et seipso, alio modo in medio cognito. Et hoc duplum. quod vel illud medium est species illius rei recepta ab illa re. vel est aliud conceptus fictus seu fofatus ab ipso intellectu. Et hoc iterum dupliciter. quod vel ille conceptus est simplex vel complexus. ex pluribus conceptibus. Itaque aliquid possumus intelligere dupliciter vel intellectione propria et distincta. vel intellectu communibz et alijs. universaliter seu confusa. Juxta quam distinctionem primo dicendum est quod naturaliter non possumus intelligere immediate in seipso aliquod absens sensibile alias non sensatum. quod aliter sequitur quod cecus a naturitate ita immediate posset intelligere colores et surdus sonos sicut videns vel audiens. quod ad experientiam patet falsus sic enim ad cognitionem intellectus nullatenus deseruiret lens.

Secundo dicendum est quod naturaliter non possumus sensibilia non sentita intelligere in speciebus receptis a sensibiliibus. quia nec in speciebus causatis ab eis. cum naturaliter nulla re sensibili species causetur. nisi dum actualiter sentitur. Nec in speciebus causatis ab his sensibiliibus sensatis a nobis. cum naturaliter unum sensibile non possit causare speciem alterius sensibilis. ut sonus speciem coloris. nec species unius sensibilis potest esse medium cognoscendi alio sensibile. ut species soni respectu coloris. Tertio dicendum est quod naturaliter non possumus huiusmodi sensibilia non sensata intelligere in aliqua specie ficta seu conceptu simplifici sibi proprio. sed bene in conceptu communis eis et alijs. et ideo non distincta et in speciali. sed quoadam notitia generali. seu conceptu confuso. Unde licet intellectus propter species a sensibus receptas ex eis possit alias species formare. quas voco species fictas. sicut apophysis pluribus albedinibus et receptis eorum species potest ex eis et eorum similitudine formare conceptum communem cuiilibet albedini similarem. non tamen potest formare conceptum proprium albedinis. nisi quod sensus prius cognoverit aliquam albedinem. Alioquin cecus a naturitate posset habere conceptum proprium albedinis. sed quod videt aliquas albedines potest formare conceptum communem cuiuslibet albedinis. qui tamen nullam albedinem distincte representabit nec ad eam conceptum formandum requiritur quod omnes albedines videantur. Et ideo aliquam albedinem confuse representabit quam quod videntur illae non sensit. Quarto dicendum est quod naturaliter non possumus huiusmodi sensibilia non sensata intelligere in aliquo conceptu composite sibi proprio. sed bene in conceptu communis seu fusio. ubi gratia. Si quis

D. L.

utique videtur albedinē & licet posset fofare hūc cōceptū cōpositū seu cōplexū. sc̄z disgregatiū vñq̄ q̄ ē ppxn⁹ albedinis. tñ nō cognoscet illū coceptū eē veꝝ signū alscui⁹ rei sensiblīs. nec ip̄z vñscari de alsq̄ re. et iō illo cōceptu nō cognoscet albedinē cū nefciret ip̄z vñscari de albedie. Sz tñ talis poss̄ fofare hūc cōceptū cōplexū sc̄z qualitas sensibilis et per tactū cognoscere q̄ ille est conceptus alscuius entis. et per consequens in illo cognoscere oia quoꝝ est conceptus. et ideo in illo cognoscere colores cum sit communis coloribus. et sic patet propositum.

¶ Quarta pars de Intellectione rerū insensiblīs.

Cū igit̄ dictū sit de intellectōe reꝝ sensiblīs. dicēdū ē de intellectōe reꝝ insensiblīs & mere intelligiblīs. sicut sūt intellect⁹ n̄ & illa q̄ iō poss̄t. et etiā qdā q̄ extra ip̄m existūt. vt de⁹ & sbe separe. Dicam⁹ igit̄ q̄ qdā insensibilia a nobis naturaliter intelliguntur i seip̄s qdā vñ in suis spēbz p̄p̄z ab ip̄s causatis. & qdā i cōceptibz p̄ aiām flictis seu fofatis. Et p̄mo q̄ alsq̄ insensibilia intelligantur imediate i seip̄s p̄z ex supradictis de speciebz seu imaginibz reꝝ absentiuz exprimunt etiā nos intelligere & velle. & tales act⁹ cognoscim⁹ per intellectū. & nō p̄ alsq̄ obiectū mediū rep̄ntariū. ip̄e etiā intellectus intelligēdo se intelligere seu habere actū videb̄ imediate intelligere seip̄s. q̄ non apparet necesse ponere obiectum mediū cognitū. Secundo q̄ aliqua hmōi insensibilia intelligamus in speciebus ab eis causatis. patet q̄ experimunt post p̄teritionē predictorꝝ actus intelligendi et volendi nos de hmōi actibz recordari. quod nō potest esse nisi mediatisbz speciebz a talibz actibz derelictis. nā si tales act⁹ imediate cognoscuntur in seip̄s cū sint p̄eriti & de facto nō sūt. ita posse dici de actibus qui sunt futuri nec sunt nec vñq̄ fuerūt. Tertio q̄ aliqua insensibilia intelligamus in conceptibus p̄ aiām formatis. patet quia aliquis p̄t cognoscere aiām alterius hominis ex certis opatōibus et motibus in seip̄o exptis possum⁹ etiā cognoscere substārias separatas arguendo & discurrendo ex opatiōibus suis. & constat q̄ talia nō cognoscimus in seip̄s nec in speciebz ab eis causatis. sed in cōceptibz a rebus notis formatis et abstractis. vt patebit.

¶ Quinta pars de Intellectione substāriarum.

Unde ē specialis difficultas. q̄uo substāria q̄ nō est ip̄amet aiā sit ab ea intelligibilis cū ip̄a nō sit p̄ se seu p̄p̄e sensibilis. De q̄ oīno videb̄ esse dicēdū q̄ hmōi substāria nō intelligit imediate in seip̄sa. nec in specie ab ea causata. loquēdo de Intellectione eius

propria & distincta. Sz sic intelligit in aliquo conceptu solum ab intellectu. Quis aut sit ille perceptus proprius. et an sit simplex vel complexus non est facile distinire. quia quodam dicat illud perceptum esse istud. scilicet ens naturaliter per se existens. que conceptum probamus veritatem de antiquo ex eo quod non est processus in infinitum in entibus. quorum unus sit alter in herens seu in alio subjectum aut aliq alio modo. quod autem per hoc secundum naturaliter per se existere distinguunt substantia & accidentes sive qualitas substantiae conueniat non video. nec de hoc nunc disputare propono.

Modum autem intelligendi substantiam Aristoteles terigit cum dixit. Accidencia magna premere ad cognoscendum quod quid est. exprimitur enim noticia accidentium multum facere ad noticiam substantiarum.

Sed quodlibet huiusmodi non est omnino nobis clarum. Aliquid autem assignatur huiusmodi. Dicunt enim quod intellectus ab ipso fantasmate indiget moueri sicut sensus ab obiecto. exteriori. Dicunt ulterius quod sensus & fantasma non sunt nisi accidentium et non apprehendunt qualitates rerum. Unde concludunt quod sicut fantasma sive imaginativa aut estimativa secundum Aquenam elicet ex speciebus sensatis intentiones non substantialias ut supra dictum est. Sic intellectus cum sit virtus superior potest ex illis intentionibus imaginatibus elicere intentionem non imaginativam. Et sic ex intentionibus accidentium sub imagine cadentium potest intellectus elicere conceptum substantie. Hec autem opinio non videtur omnino dicere versus secundum quartum ad hunc quod dicit sensus & fantasma non apprehendere substantiam. cum ipsem Aristoteles dicat substantiam esse sensibilem per accidens. immo videtur quod sensus precipit substantiam cum accidente confusione potius quam accidentem per se & distincte. ut supra dictum est. Unde potest concludi quod cum sensu apprehendat confusione simul substantiam & accidentem intellectus potest abstrahere ex illa fusione conceptum proprium substantie et aliud proprium et distinctum accidentis. et per hunc modum noticia accidentium facit ad noticiam substantiarum.

C. Sexta pars de intellectu substantiarum separatarum.

Aduer autem est specialis difficultas quomodo substantias sit intelligibiles que non est nec per se nec per accidentes sensibilis sicut substantiae separate ut deus et intelligentie. Cum enim de his multis cognoscamus veritates complexas. oportet quod de his habeamus noticias incomplexas. Cum autem notia sit per naturam talis substantias non intelligimus in seipsis oportet quod cognoscamus eas in aliis mediis representationibus secundum alias fieri. id videtur esse de illis. Et primo quod dicendum est quod talis substantia separata non est naturaliter a nobis cognoscibilis in aliquo conceptu simple.

et sibi p̄pō sūpt̄l̄t̄ absoluto. seu nō notatio. q: p nullū talē cōceptū aliqd cogiscit qd nō sit p̄cognitū imēdiatē i seipso. nec talē cōceptū hēt̄ natūlit̄ de aliq̄ re nīl̄ q̄ imēdiatē cogiscit̄ i seipso. vñ i specie ab ipso causata dū fuit sic cognita. sic p̄z p̄ sup̄a dicta. Scđo dī cēdū ē q̄ talē sba ē a nobis cogiscibl̄ i aliq̄ cōceptu sibi p̄pō cōposito seu p̄plexo ex cōceptibz simplicibz ex alijs. rebz abstracti vñbiḡs Deū cognoscim⁹ i hys cōceptibz cōpositis scz sumū bonū. Sapiētia i finita. ens necessariū. substātia p̄ma. z sic d̄ pluribz alijs. Ipsas etiā substātias alias separatas cognoscim⁹ iū cōceptu cōposito eis p̄prio. quē ex cōceptibz simplicibz abstractis a rebz foram̄us et de aliq̄ vñscari p̄bam⁹. Verbiḡa. Ex motu celī quē videm⁹ concludim⁹ celū moueri ab aliq̄ alio. z p alias rōnes. qd illō mo uens est substātia z q̄ circulariter mouet. Excludim⁹ q̄ mouens est intelligens. z ex duratōe mot⁹ q̄ mouēs ē imateriale z icorporeū. z sic colligim⁹ q̄ aliqd ens est substātia itellectualis. imaterialis z incorporeā. q̄ est cōceptus p̄pri⁹ substātiaz separaz. licet nō sit p̄pri⁹ alicui⁹ eaz. Unū hūc cōceptū ituētes mediāte habituali noticia q̄ cogiscim⁹ ipz eē cōceptū alicui⁹ entis seu supponere p̄ aliq̄ re. in ipso cognoscim⁹ hmōi substātias determinate licet nō quālibet eaz distinete. Tertio dicēdū est q̄ talis substātia est cognoscibilis in aliq̄ cōceptu simplici sibi p̄prio connotatiuo seu negatiuo Verbiḡa. Deū cognoscimus in cōceptibz q̄bus correspondēt ille voces scz creativū i finitū. z substātias altas se paratas in hijs cōceptibz imateriale incorporeū. Talis aut̄ cōceptus videat esse simplex in se q̄uis plura significet sicut z illavox cui correspōdet. Alij em̄ iter ipm et suam diffinitionē quid nois nō esset in mente differentia. videat aut̄ aliqbz q̄ talis cōcept⁹ immo gñaliter ois conceptus notatiu⁹ siue affirmatiu⁹ siue negatiu⁹ est ad placitū z ex institutōe z nō natūlter rep̄sentatiu⁹ quia cōceptus naturaliter rep̄sentatiu⁹ p̄cise illā rē rep̄ntat p̄qua supponit siue supponere pōt. Nā hmōi cōcept⁹ talis est in ē ficto qualis rea est culus est in esse vero. sicut conceptus albedinis talis est in esse ficto et intentionali qualis albedo extra inesse reali ideo talis cōceptus nichil significat nisi rem cui est sic similis z p̄qua est verificabilis. Quarto dicēdū c̄ q̄ talis substātia est cognoscibilis in aliq̄ cōceptu simplici z absoluto. non aut̄ p̄prio s̄z cōi et confuso. q̄ ois conceptus cōnotatiu⁹ aliquē conceptus absoluth̄ p̄supponit cui attribuit. sicut albū attribuit alicui absoluto. siue sit cōceptus entis siue substātiae siue altus cōceptus.

Ipsilio. ut p̄t̄ ex ei⁹ descrip̄t̄e qđ nōt̄. Et s̄ c̄ d̄ e⁹ v̄l̄at̄o
Rāta separata sit cognoscibilis p̄ceptu p̄notatio qđ qđ cognoscibilis
li⁹ i⁹ p̄ceptu absoluto ⁊ simplici sibi ⁊ aliis cōt̄. Immo nōt̄ p̄ceptu
cognoscibilis i⁹ tali p̄ceptu simplici qđ p̄plexo. Ceterum p̄ceptu p̄notatio
p̄posito de it̄ electōe substātiax̄ separatax̄. Ita p̄ceptu p̄notatio
s̄ofam⁹ ex noticia substātiax̄ sensibili⁹. p̄ceptu aut̄ it̄ electu ali-
tatis habem⁹ ex noticia n̄t̄ it̄ elect⁹. p̄ceptu aut̄ corporeitate ⁊
materialitat̄is s̄ofam⁹ ex corporib⁹ qđ vident⁹. ac qđ p̄ceptu
negati⁹is s̄ofare possum⁹ sive ex rebus illis sive ex rebus imateria-
lis⁹ ⁊ icorporeis exāctib⁹ i⁹ uobis. Cōstat aut̄ qđ q̄libet p̄dictor⁹ ⁊
ceptus simplici⁹ ē cois etiā substātiax̄ separatis ⁊ n̄p̄ll⁹. p̄p̄a⁹ c̄is
et sic in q̄libet taliū p̄bus cognoscibilis substātia h̄mōi⁹ i⁹ coceptu
cōplexo absoluto p̄p̄to sive incōplexo p̄notatio p̄p̄to illis.

Uñ p̄t̄ qđ oportet ec̄ aliquē cōceptu simplicē cōmune deo et
creaturis absolute ⁊ essētialiter p̄dicabili⁹ de illis. sive sit concep-
tus substātia vel entis. vel aliis specialis. Alter em̄ nō possit
saluari qđ sit natu⁹ aliter a nobis cognoscibilis. Et hec de actib⁹
cognoscēdi a sapientibus recollecta sufficiant.

Capitulum. xiiij.

Prima pars de quiditate actus volendi.

Item de actib⁹ cognosciti⁹. dicēdū ē de actib⁹ appetit⁹
uio. Et qđ act⁹ appetēdi s̄esitui appropriate vocat⁹ passio
nes. de qb⁹ posse a sp̄alit̄ ē dicēdū. Iō nūc solū de actibus
volitivis ē dicēdū. Qđ vō act⁹ h̄mōi⁹ qb⁹ illūiat⁹ appetit⁹ rōna-
lis seu volūta sūt volitio ⁊ nolitio idcirco p̄mo inq̄rēdū ē qđ sit
talis act⁹ ⁊ an sit realiter cognitio. De h̄ aut̄ qđā dicēt⁹ qđ ois vo-
lito ē qđā p̄plexa cognitio. lic⁹ nō ecōuerso. qđ ponunt⁹ qđ ois vo-
lito v̄l̄ nolitio ē qđā oratio mētālis operati⁹ modi v̄l̄ e quālēta
Mōrationi. Uerbigrā tali mētāli. Utinā habēre hoc. vel vēinām
sieret h̄ v̄l̄ cōsimilit̄. Alij vō dicūt⁹ qđ līcet ois volitio v̄l̄ nolitio
o sit qđā cognitio. tñ aliqua est incōplexa vt volitio qua volo v̄l̄
qđ bonū. Alij ē cōplexa vt illa qua volo aliqd esse. Etia aliquā
est assensus. vt volitio qua gaudeo qđ iūnicus est motu⁹. Alij
aut̄ ē p̄plexa qđ nec est assensus nec disscensus vt volitio qua op̄o
esse beat⁹. Noticie em̄ operati⁹ ⁊ deputati⁹ nō sūt vere v̄l̄ false
sole aut̄ ille sūt assensus que sūt vere v̄l̄ false. Nec abe opinio fū-
dat in hoc qđ ois volitio v̄l̄ nolitio ⁊ ḡnāliter ois actus appeten-
di videt⁹ esse quedā exp̄ientia sui obiecti. Alter em̄ non apparet
q̄licet esset actus vitalis plus qđ sp̄es p̄uis oīt̄ actus v̄l̄ habitus

D. iii.

infusus respectu sui obiecti. si ois ex plecta alius obiecti sive ap-
plicatio. est quodammodo cognitio. qre rc. Unum si non sic est etiam possit am-
are cognitum. qz si ei amor non est realiter cognitio. unde possit esse
quodammodo dei potestia per suarum sine reliquo. Et hinc non obstantibus
est certa opinio per traria. nam videtur per superflua ponatur ipsa voluntio vel
nolitio esse noticia. Cum scilicet sic ponentes respectu eiusdem obiecti. qz
in eodem subiecto semper sit alia noticia omnia idem significans ab illa dis-
tinguitur per quam id eque perfecte cognoscitur. sicut cum alia et sine qua naturaliter
per alias non cognoscitur res ipsa. qre rc. Cum etiam aliquod de nouo vo-
lumus quod prius agnoscebamus. non exprimuntur alia noticia habere vel
aliter recognoscere per prius cuius oppositum pertinet in aliis noti-
ciis et actibus. Quare cum per explicationem non possit conuinci talia mul-
titudo noticiarum nec per efficacem rationem aut cogitationem auctoritatem. vi-
deatur per hoc ponere sit omnino superfluum. Nec enim ad hanc purum motus
oppositum. qz non oportet per ois actus appetendum sit quedam experien-
tia sui obiecti. immo hoc assumere est petere principium. nec id ob-
actus vitalis. sed qz est actus secundus et propria operatio vite seu vi-
talis potest. Nec id quod interficiat per dei absolutam potestiam posse ac-
cidentem cognitum. probatur et impossibile. Nec hinc non sit possibile de potestia
naturali. ex eo per noticia obiecti est naturaliter causa per se actus effec-
tus actus volendi qre non potest naturaliter esse respectu incogniti.

¶ Secunda pars de actibus diligendi et odienti.

Nihilo autem primitus dicendum est specialiter de actibus voluntatis. Dic-
camus ergo per cum ois actus voluntatis sit voluntio vel nolitio scilicet
oem. seu persecutio vel fuga. ut innuit Aristotles sexto ethicoz
quod nota idem significantur. Et cum ois voluntio sit dilectio. et conuersio.
et ois nolitio sit odio. et conuerso sumendo generaliter istos terminos
notus odium et dilectio et loquendo de odio et dilectione appetitus in-
lectus sive voluntaria. consequens est per ois actus voluntatis sit dilec-
tio vel odio. non distinguendo tamen pro nunc inter amorem et dilectionem
Non potest autem idem actus esse voluntio et nolitio. sive odio et dilectio
respectu eiusdem obiecti. Et nichil probabit respectu diversorum. nam
voluntio aliquius est nolitio sui oppositi. similiter si odio sorte vo-
lentio sorte non esse. vel male esse. et sic eodem actu odio sorte et diligio
sive desiderio sorte non esse vel male esse. Et per hanc idem actus est
odium dilectio et desiderio. Unum primum qz amor et odio non sunt simpli-
citer contraria sed soli respectu eiusdem obiecti. nam illi termini
supponunt pro eodem respectu diversorum.

¶ Tertia pars de actibus delectandi et tristandi.

Et adhuc specialiter descendit est de delectione voluntatis, et de
delectatio et tristitia. Unum inquirendum est quod vel delectatio sit aliis
res dilectione, et tristitia ab odio. Et licet circa hoc contrarium doc-
torum sententia in probabiliora videtur quod ois delectatio sit dilectio, sed
non ecclorū. Quod enim ois delectatio sit dilectio ex laetitia apparet
quod cum ois delectatio sit operatio sive actus voluntatis secundum probabilem
per septimum ethicorum, et ois actus voluntatis sit voluntas vel volun-
tatio, et dilectio vel odium, oparetur quod delectatio sit voluntas et dilec-
tio, et tristitia ei opposita sit, nolitus et odium. Quid enim placenter
dilectio et displicerter opposita est odium. Omnis autem delectatio est
cōplacenter, et tristitia ei contraria est displicerter, quare si quis
propositū. Unum sicut se habet desiderium ad dilectionē vel amore non
habuit, sed oī desiderium, cum sit quedā voluntas est essentia alterius quidam
amoris sive dilectionis habēdi, quare sicut ois delectatio erit esse
aliter quidam amor iā habiti, et sic de eorum oppositorū respectu odii
quod autem non ois dilectio sit delectatio, et per consequētē nec oī odii
sit tristitia ex hoc apparet. Quod ut laetitia est, oī desiderium est dilec-
tio, et tamen desiderium non est delectatio, immo secundum metaphysicam, rati-
onem metaphysicam, desiderium precedens apprehensionē rei desiderante, em-
agio dolor quod voluptas. Quare ratiō. Si vero dicatur sicut quidam dicens
quod licet non ois dilectio sit delectatio tamen ois dilectio est delectatio
vel desiderium hoc adhuc non videtur esse vera, quā sic apparet, quia
non oī odii est tristitia vel timor, ergo nec ois dilectio est delec-
tatio vel desiderium. Consequētia prout quod illa sunt distincta quoque
opposita sūt distincta. Oppositū autem dilectionis est odium, delec-
tationis tristitia, et desiderij timor, tristitia enim sicut et delectatio
respicit obiectum actualiter presentis sed timor proprie sive et deside-
rii respicit actualiter absens. Sed assūptū probat. Tertio primo
quod in deo et in beatis est odium peccatorum, et tamen non est in ei tristitia
vel timor. Tertio secundo quod secundum philosophum secundum reprobationem aliquod
odium est de aliquo malo in universitate tam apophense, ut ratiō de odio
sunt vel futuri secundum conceptum cāsus, sed tale odium non est tristitia vel
timor, quod tristitia causat ex apprehensione aliquo singulari mortali acci-
denti timor etiam secundum ph̄m sibi sit ex fantasia. Id est apprehensione
futuri mortis aut corrupti sui contristat. Propositū tamen
ex hoc patet quod aliquis diligit aliquid obiectum p̄s, et non sibi
conueniens, aliquo etiam diligit aliquo bonum estimatum sibi impossibile ad-
habēdi. Tali autem dilectio non est delectatio vel desiderium quod non
sunt nisi respectu apprehensionis et estimati possibiles. Sed,

D. iiiij.

quādū p̄ de illo q̄ ad vitā dñi neusagis dñstias q̄as mltū amar
p̄dictiō more. nā sc̄z p̄b̄m tertio ethicoꝝ. talis vult & p̄ ḡne dīle
git illa delectioꝝ. & in illa nō ē sibi p̄ueniēs. imo mltū discouenit
ens sc̄z suā ichnationē. nec ī illa delectat. imo mltū tristat. Q̄
delectatioꝝ sc̄z eiꝝ descrip̄tōz solū ē respectu p̄ntis p̄ueniētis se
cūdū habitu vel naturā. id est sc̄z h̄ritualē vel naturalē inclinatōz.

Sc̄z v̄ opt̄z de illo q̄ est virtuosus & non est v̄go. & ī virginitate
sem diligit in alio quā sibi reputat impossibilem. tō respectu illius
nō b̄z desideriū vel delectatōz. q̄re rc. Ex p̄dictis aut̄ sequunt
aliqua. Et p̄mo qđ sequit q̄ nō ois cōplacentia vel displicen
tia est delectatioꝝ vel tristitia. q̄ ois volitio vel nolitio est cōpla
centia vel displicētia. & non ois talis est delectatioꝝ vel tristitia.

Sc̄do sequit q̄ aliqua tristitia & displicētia est voluntaria et vo
luntarie placita. q̄ aliq̄ talis est virtuosa sū virtutis sit delectari
et tristari in q̄bus & quando oportet rc. secundo ethicoꝝ. vt trist
itia & displicētia de malo p̄imi placet virtuoso cui displiceret pro
ximi mali. Tertio sequit q̄ delectatioꝝ & tristitia possunt simul
esse in eadē volitua. q̄ aliqua tristitia pot̄ esse virtuose. & p̄ ḡne
delectabiliter elicita vñ tristitia siue displicētia vel penitētia pec
cati p̄teriti pot̄ esse delectabilis virtuolo q̄ tristat vel dolet cir
ca peccati p̄teriti. Quarto sequit q̄ aliqua dilectioꝝ pot̄ esse
delectabilis que nō est delectatioꝝ. sicut patet de spe & desiderio
et inde etiam apparet illud dictum Aristotilis. x. ethicorum et
verum operatōz perficit delectatioꝝ. vñ delectatioꝝ sū sit dilectio
et opatio potest tamē aliā dilectōez & opationē perficere. nō qđc̄
formaliter. s̄ aliq̄ alio mō causaliter. sc̄z p̄ modū finis vel p̄ mo
dū obiecti vel agētis. sic notat̄ ibidē verba Aristotilis. et p̄ pres
dicta possunt in proposito solvi multa dubia.

Quarta pars de productione actus volendi.

S̄z sū dictū sit de quiditate actuū voluntatis & eoꝝ distinctōe
etiaꝝ aliqd̄ dicēdū est de ipoꝝ p̄ductōe. sc̄z an tales actus a volu
tate s̄iant subito vel successiue. Unū circa hoc sunt tres modi di
cendi. Primus est q̄ ois talis act̄ r̄m̄ sit in ipse. ita q̄ non sit dare
primum instantis in quo hec sit vera. voluntas vult. Illiū est q̄ volunt
atio pot̄ esse subito. Tertiū est q̄ actus q̄ est volitio pot̄ ē subito
s̄i nō est dare p̄mū instantis in quo illa res sit volitio. vel ī q̄ ipse
voluntas p̄ illū actū vult. Licet aut̄ nullus istoꝝ modoꝝ sit evi
denter p̄probabilis vel ip̄probabilis ī p̄mus mod̄ dicēd̄ videt̄ me
gl̄ reprobabilis q̄ nullus opatio creature siue poterit̄ naturalē pot̄

et subita. sed quilibet est successiva et ralata: nam subito agere videtur sicut
lumen est poterit infinito virtutis. Secundus autem modus est sustinuibile. quod
est delectatio sicut in ista videtur fuisse opinio aristotelia. Sed tertius
modus est minus probabilis. quod postea illo actu in voluntate non apparet
ratiōne p̄mo non est voluntas et postea est voluntas. nisi forte dicatur quod in volun-
tatione aliquid connotatur quod postea est et prius non fuit sicut in ista quod ignis
est approximat⁹ ad lignum calor ignis non est calefactio. et inmediate per
erit calefactio. quod inmediate post habet continuam caliditatem in ligno.
et bipartit iste terminus calefactio. scilicet quod aliquid causat calor in aliis
quod subiecto. Sed taliter reponere ultra illud actu est opinio superflua et vo-
luntariū dicitur. et etiam si ponere magis cedēdū est quod illa res est
voluntas. quod hoc esset concedendum de illo actu primo posito. Et
hec de hac materia sufficiant in proposito.

Capitulum. xliij.

Prima pars de passionibus generaliter.

Officium de actibus aie dicitur est consequēt⁹ quod passioes aie videtur
per quidam act⁹ esse de passib⁹ aie dicēdū est. Unū sciēdū quod passio
potest capi tripliciter. Uno modo coiter et sic omnis opatio aie potest
dicari passio. sicut tertio de aia dicitur quod intelligere est passio. Alio modo
specialiter et sic sola opatio appetitus dicitur passio. Sed adhuc ter-
tio modo magis specialiter et proprie opatio appetit⁹ sensitivus. quod sic
docet experientia ipsa sit cum quadam transmutatio corporali. et sic
diffinit eustherius passionem. quod est motus appetitivus poterit sensitivis
lis in fantasia boni vel mali. In qua descriptio capitur motus pro
actuali inclinazione ad bonum prosequendū vel malum fugiendū. ex-
tendendo etiam in clinato non solū ad tendentiam ad bonum habendū
vel malum vitandū sed etiam ad fixationem seu adherentiam in bonum adeptū
Dicitur autem appetitivus poterit sensitivus vel sensibilis ad differen-
tiam operationum voluntatis que non dicuntur passiones proprie-
tates non fiunt per transmutationem organi corporalis ad quas tamen
si quis velit nomine passionum extendere ad hanc illa descriptio quenam
sit oportet illam clausulam potentie sensitivae ab ea remouere. Dicitur
etiam in fantasia boni vel mali ad explicandum obiectum passionum
vel etiam ad differentias naturalis inclinationis. qua scilicet quelibet po-
tentia operativa naturaliter inclinatur ad suam propriam operationem si-
ne fantasia. id est apprehensionem seu cognitionem previa sine qua non
est illa inclinatio que dicitur passio. Tales igit opationes appetit⁹
sensitivus que proprie dicuntur passiones et de quibus est speculatio pri-
mis capituli quoniam dicuntur passiones cordis. quoniam passiones men-

ris. quicq; passioes animi. Dicunt enim passioes cordis tam subtletate
per se & principaliter patiuntur, qz in eis est principaliter patitur ut post videtur.
Dicunt alii passioes mentis tam cause iterius primo & principaliiter efficiuntur, qz mēs principaliter mediante cognitione vel estimacione qz iudicatur aliqd utile vel noxiū efficit passionem in corde. propter
quam cetera membra corporis imputantur. Dicunt etiam passioes animi qz
animi utramque vim comprehendit cognitionem seu iteriorem & affectiuam seu
mortuam. quaz qlibet ad passionem percurrit proprieatem dictam.

C Secunda pars de passionebus specialiter.

Hic istaque generaliter promissis. tria specialiter consideranda sunt
circa passiones sensitivae virtutis. Primum est de numero & distinctione passionum. Secundum de causis ipsarum. Tertium de effectibus eorum. Quartum autem ad numerum sciendum est qz primae passiones cordis
ad quae oportet esse reducuntur duae sunt scilicet amor & odium. vel secundum aliquos delectatio & dolor. Alioquin enim vel ad delectationem pertinente
ut gaudium. audacia. & spes. vel ad dolorum ut tristitia timor & desperatio. Delectatio autem ut hic sumitur nomine commune est. tamen ad eam qz
fit ex apprehensione boni facta per sensus exteriores. qz etiam per vires
interiores. Dolor vero nomine commune tam ad illum qui fit ex appre-
hensione mali facta exterioribus sensibus qz interioribus viribus. Sed
delectationem causaram ab interiori apprehensione boni. Usus coelestis
vocat letitiam seu gaudium. dolorum vero tantum ab interiori apprehen-
sione mali noitat tristitia. Quantum autem ad distinctionem dictarum
passionum sciendum est qz ipsa attendit ex duabus. Primo ex ipsis po-
tentia a quibus sunt. Secundo ex objectis propriis circa quae sunt. per respec-
tum ad primum dicuntur differre genere. sed per respectum ad secundum differre
specie. Per considerationem ad primum aliquas passiones dicuntur conuenientes
potestate concupiscibili sicut amor & odium desiderium & fuga. gau-
diu & tristitia. quedam vero irascibili sicut spes & despicio. auda-
cia & timor. ira & humilitas. Per considerationem vero ad secundum aliquas
passiones sunt respectu appetit entibus ut amor & letitiae. quedam
vero respectu apprehensionis mali. ut odium et tristitia. Unum secundum predictum
est duplice considerationem quodam inter passiones tales assignant distinc-
tionem. Nam oīs passio vel est potestate concupiscibili vel irascibili
est. Si potestate concupiscibili est tripliciter. Vel generaliter quartum
ad inclinationes & sic si sit respectu boni est dilectio vel amor. & si res-
pectu mali est odium vel rancor. nichil enim aliud est rancor qz odium
inueteratum. Vel quartum ad motum seu prosecutionem. & sic si sit in bono
est desiderium. & si in malo est fuga vel horror. In noia enim est

passio opposita desiderio. et quicq; vocat timor ut p[ro]p[ter]z in p[re]cedenti capitulo. Uel quarti ad securitatem. et sic si sit i boni e delectatio gaudii vel leticia. et si i mali e dolor vel tristitia. Si vero potestie frascibilis. v[er]e est respectu boni aggrediendi. et sic est spes. v[er]e respectu boni fugiendi. et sic est desperatio. v[er]e est respectu mali aggrediendi. et sic est audacia. v[er]e respectu mali fugiendi. et sic est timor. Ira autem videlicet esse q[ua]dam passio cōposita cui nō est alia passio contraria. v[er]e si sit e inoita. Predicte autem diuisiōis modificatio et p[re]dictarum passionū appropriata distictio magis p[ro]p[ter]z ex p[re]dictis in p[re]cedenti. et erat ex dictis in p[ri]mū capitulo. sō breui p[re]lato.

C Tertia pars de causis passionum.

Sed quantum ad causas h[ab]ent passionū sciendū est q[uod] due sunt in genere. extrinseca sc̄z et intrinseca. Extrinseca causa est obiectū cū boni vel mali. Licet enim in aliquā passiōē ut in ira vel spe obiectū habeat specialiter rationē ardui. tamen generaliter in qualibet obiectū habet rationem boni vel mali. vel cōuenientis aut displicēn- tientis. siue placentis. aut displicēntis. Unde secundū hoc ad variatiōne obiectorum sequitur variatio passionū. ut patet in melodīa. ludis. tripudīis. et picturis. Intrinseca vero causa est duplex. q[uod] rū una habet rōnem efficiētis. sc̄z imaginatio seu estimatio alicuius sub rōne boni vel mali. placētis vel displicētis. Quicquid enim imaginat̄ sub rōne tali. ita q[uod] tale estimat̄ esse quā sit aliter in re tamen animū mouet et corpus imutat. Unde vis humana motiva imaginatiōne seu estimatiōne virtutis nō solū patet in vigiliis sed etiam in sompniis in quibus ppter imaginata et estimata cōtingit doce mītētes opera vigilatū exercere. Alia vero causa intrinseca h[ab]et rationē disponētis dispositio aut ad generationem passionū in tribus p[ri]ncipaliter consistit. sc̄z in mēbris seu mēbroꝝ cōplexione i spiritib[us] et sanguine. In mēbris siqdē seu mēbroꝝ cōplexione. quantā diuersitas cōplexionis in eis. et maxime cordis inclinat ad diuer- sas passiones mentis. q[uod] cū membra sint instrumenta anime seu virtutis. illa cū eis promptius operatur ad que ipsa ex sui cōplexione p[ro]nus inclinat. In spiritib[us] autem. q[uod] spiritus etiā est quodāmō virtutis instrumentū sicut et mēbrū. non tamen p[ri]ncipale et immediatum. sed mediatū et dispositū. q[uod] p[ro]ptere instrumentū anime non est nisi organū cui ipsa sicut forma et motor cōlunget īmediate. spiritus tamen aliqualiter dicitur instrumentū q[uod] mēbroꝝ seu instrumentorum dispositiū ideo cū ex diuersitate instrumentorum sequatur diuersitas actionū. sicut diuersa mēbroꝝ cōplexio. sicut diuersa spirituum

dispositio. causa est dispositiva diversarum passionum. In sanguine vero quod est membrum corporis recipiunt dispositioz a sanguinis diversitate rati a cor malia sunt sanguinis dispositioz cum quodam est properas ad predicta accidetia. Vbi ergo sunt. Sanguis subtilis et clarus in substancia. tenuis vero in qualitatibus cum spiritus generet splendidos atque temperatos. disponit ad lectionem maiorem vel minorem. Ieque maiorem aut minorem ipsius quantitatem. et ita proportionalem secundum aliam vel aliam suum dispositioz ad aliam et aliam disponit passionem. quod particulariter de articulare spectat ad scientiam medicinæ.

¶ Quarta pars de effectibus passionum.

Quatuor sunt ad effectum dictarum passionum. cum dictum sit ad genitores eorum procedere actum estimatioz tanquam efficiētis. id prius dicendum est de effectibus passionum huius virtutis. circa quos primum consideratur mutationis ordinem. postea mutationis impressionem.

De actu estimationis.

Unus circa hunc ordinem sciendus est quod estimationis duplicitate mutationem membra corporis. quod quicquid mediante motu cordis. sicut patet in vehementer passionatis. quicquid vero in immediate linea tali motu. quod saltus sit manifeste et notabiliter perceptibilis. Unus licet oīs estimationis cum sit placenter aut displeasantibus aliquatenus sit motu cordis. quia tamen talis motus quicquid a consueto sensibili non discernitur mutatione secundum illas estimationes sine motu cordis coiter fieri dicitur. sicut prius in eius quod ad mingendū aut vomendū provocantur cum talia fieri conspiciunt aut imaginantur. Simile quoque in alijs acutibus repetit. ut in oscillatione et palpitatione et hunc modo. in illis quod ad talia disponuntur. Hec autem impressionis estimationis non solum manifestatur in corpore estimatione. sed quicquid in decisio ab eo per viam propagationis. nam si tempore generationis seu carnis et mixtionis mens generantis attente imagine circa fedas figuratas erit in generato ad hunc disposito feda figuratio aut haras si e contrario. Cuius potest assurgiri ratio. quod spiritus est receptus et delatus formarum sive specierum. quod licet in ipso non sint sensibiles. in corporibus tamen et membris dispositis faciunt sensibiles impressiones. sicut aer non sensibiliiter recipit species. quas per speculum visum reportat. In spiritu ergo velut in aere species est ab estimatione precedens multiplicatur quod cum tali specie informatus semini aut membro copulet viribus secundum exigentiam sue informationis virtutem operari inclinat scilicet formatiuam in semine et regit uam in membris.

¶ Quinta pars de duplice effectu passionum.

Sed circa hunc ordinem mutationem estimatione sciendus est quod duos sunt effectus in genere causati ab estimatione. et generaliter causabiles

ab omni animi passione, scilicet membroz affectio et operationis mutationes. Membra enim ab eis alterat secundum qualitatem et non solum secundum qualitates primas, sed quinque secundum qualitates secundas. sicut quinque ab estimatioe vel passionis membra aliquantum calefactur, aliquantum frigidae, aliquantum colorantur, aliquantum discolorantur. membra etiam mutationem secundum operationem. Et huius marie pars in motu cordis secundum cuius mutationes exigentia sequitur mutationem totius corporis. vbiq. Res per estimatores apprehensa alit et alit diversimode mouet cor locum. scilicet illa quod sub rore operantis apprehendit dilatando, quod vero sub rore oppositi contractando. Non autem sit in corde humani motus vel operationis variatio a cursu solito, nisi per affectos proprios factam in ipso. Illis ergo qualitatibus primum alteras per quas ad predictos motus locales maxime disponitur. Hec sunt autem caliditas et frigiditas. Nam illa principium est dilatatio. Ita vero contractio. Quod si dilatatio vel contractio a solito cursu mutetur per cordis propriae calefactionem aut frigitationem. ad quas qualitates sequuntur huiusmodi vel siccitas comedens. Proportionaliter autem erit in alijs membris quia sequitur mutationem cordis.

Carta pars de speciali effectu cuiusque passionis.

Sed cum prima de effectibus estimatiois et passionis cordis dicta sunt generaliter, aliqua de eis dicenda sunt specialiter.

C De gaudio et leticia.

Sciendum est igitur quod in gaudio puro siue leticia quod apprehensum habet roribus operantibus et delectabilis. id est cordis est prius mobile corpore et quod libet aliquid membrorum proportionaliter mouens secundum formam occurrandi et appropinquandi rei quod talis estimatur secundum dilatationem vel extensionem. quapropter natura intenta preparare membra et maxime organa secundum suam, et motus ad dilatationem et extensionem influit eis a corde naturali calore, et spiritus quibus dilatentur et extendantur. Est autem iste motus non subitus aut impetuosus sed suavis et paucus et latinus. et ideo in omnibus gaudio communis effectus est cordis paulatim dilatare et infrigidare. et per consequens interiora frigescere. et exteriora calefcere temperato siue naturali calore.

C De tristitia.

In tristitia vero que opponitur gaudio cordis et corpus immunitur opposito modo hoc excepto quod ipsa non calefacit interiora. cuius hoc est causa. nam obiectum eius est malum prius siue contumeliam quod accipit sine aliquo spe vitadi. siue fugiendo. ut in timore. siue repellendo. ut in ira siue repugnando. ut in audacia. id est simplex ostendit illius causam in aiso. propter quod humani conceptus paulatim et absque impetu cordis costringit. Et sic persistet in eo sufficientem spirituum genere.

E. i.

ueratōz. et etiā i mēbris diffusionē. Idcirco nō solū exteriora. sī
etiā interiora īfrigidāt̄ maxie cū ceta mēbra cordis restrictionem
mitetur.

¶ De ira et audacia.

In ira aut̄ obiectū cōcipit cū sp̄e repellēdi. et ppter h̄irā cōmī
tak appetitus vindicte. ppter cui⁹ appetit⁹ vehemētiā colericus
sanguis mouet ad cor ut ip̄z īflāmet ad audaciā iuadēdi. Quapro
pt̄ ira et etiā audacia corde sup̄calefacto oꝝ ipsū dilatarī freq̄nt⁹
solito actorū corpus maxie circa extiora cū ip̄tu calefieri. cum
sp̄us ex appetitu iuadēdi ad illas ptes subito moueātur.

¶ De timore.

In timore vō obiectū h̄z rōez pīculi siue terribilis et maxie vi
te pīculū inferētis. qz oē terribile dicit⁹ p mortis respectū q̄ ē vī
timū terribilū. Cōcupit aut̄ h̄mōt̄ obiectū non vt consūctū. sī vt
adhuc separatū. sō appetitū excitat fugiēdi. ppter quē appeti
tū fortē et subitū quē parit sp̄es euadēdi sanguis et sp̄us a corde fu
giunt. et ip̄z fortiter p̄stringit atq̄ subito. cui⁹ signū ē q̄ i timētibz
cor tremit et vox hanelitus iminuit. Nā lic̄ calor et sp̄us ab exte
rioribz ad interiora retrahant. nō tñ vīsus cor. imo a corde ad ite
riora. scz vīsus intestina mouen̄t. Cutus rō est qz obiectū malum
cōcipit nō cū diffidētia resistēdi. sī cū sp̄e fugiēdi. et p̄ fugam eva
dēdi sō calor et sp̄us fugiunt et se diffūdūt i mēbris qī motu pcessi
no aut dilatationis nō possūt se disponere ad obuiādū terribili
qualia sūt intestina. Propter qđ dicit Aristotle ī probleuma
tibz q̄ in timētibz venter solvit dissolutione humorū facta circa
intestina. ppter coartationē calor et spirituū in eisdē locis.

¶ De angustia et verecundia.

In angustia aut̄ et verecūdia mouētūr sp̄us et humores ad op
positas ptes. scz nūc ad interiora nūc vō ad exteriora. In angu
stia quidē qz partim tristitia p̄t̄m ira laborat anim⁹. sō cor labo
rat oppositis motibus. In verecūdia vō seu erubescētia ppter
timorē prius mouen̄t sp̄us et sanguis ad intra. qz tñ in eis timor
nō est de malo repugnanti nature. sī de malo appetitui aīali seu
volūtati repugnāt. In vītraq̄ em̄ tūne malū qđ turpis opinio
sī in erubescētia in ip̄so actu p̄nt̄. In verecūdia aut̄ ex iā p̄terit
sō in eis statim sp̄es resistēdi cōcipit. et qđā cōceptus ire ad oppo
sitū mouēs cōfestim sequit̄. ppter qđ calor et sp̄us ad exteriora
revertūt. Ut̄ ex hoc patet rō propter quā timētes oīno pa
lescunt. et verecūndi rubescunt. Nam qz in timore malū cōcipit
et repugnans nature cum diffidentia resiliendi oīno sanguis et

spūs ad interiora retrahuntur. Sz qz in verecūdia scipit ut repugnās tñ volūtari nō nature. natura misstrat pñl. tñ resistēdū. et sic mouet instrumenta sua versus pres illas qz timore decolorant patētus. scz ad genas et partes vultus. Et pdictis igitur pñz qualiter in diuersis passionibus co: mouetur diuersio motibus qz in gaudio paulatī dilataet. et maxime vñs anteriora siue vñs pectus. In tristitia vñ paulatī ecōtra scz ad interiora et vñs deorsū. In ira vero subito versus pectus. In timore subito ad oppositū. In verecūdia subito ad vñq. In angustia vñ paulatim

Secundo patet qualiter in diversis passionibus mouent pro portionaliter sanguis et spiritus. siue talis motus sit p modum pulsus vel tractus aut vñq mō. siue sponte moueat obedientes aie imperio. De hoc enim nō est nunc tractanda questio.

Ulterius etiā pñz qz ad pdictos effectus multi alij pñequūt p quos corpus ad sanitatem vel egritudinē varie imutat. Sz horuz consideratio et pñcilaris dearticulatio medicis reliqtur.

Capitulum decimūquintū.

Prima pars de habituum generatione.

Ostq tractatum est de anime potēcijs. et earum actibus p et passionibus. finaliter tractandum est de earum habitibus. et primo de habituum generatione corruptione et inclinatione generaliter. postea de eis et eorum distinctione specialiter. Sciēdum est igitur qz in proposito non loquimur de habitibus supernaturaliter infusis. sed de naturaliter acquisitis. Tales autem habitus sicut docet experientia generant ex actibz et ex oppositibz oppositi habitus sic enim dicit Aristo tiles scđo ethicoz qz edificatores sunt et citharizates cithariste. sic aut et iusta opates iusti spata spati. fortia aut fortes. Sz cū satis notū sit tā in actibus qz in vñtibz habitus generari ex actibz. Bnō est sic intelligendū qz illa pñpositio ex dicat habitudinē cause materialis qz sp materia manet i facto eē. act⁹ aut et opatōes transeunt habitu remanēte. nec etiā habitudinem cause pñcipali efficiētis. Sz solū habitudēz cause disponētis scz mot⁹ vñ actōis p quē habit⁹ acqrit. et a potēcia aie tā pñcipali efficiēt pducit. Unū sic alteratio nō ē materia nec agēs pñcipali respectu forme sbalis. Sz ē opatio vel motus qz agēs ipaz pducit sic videat eē de actibz respectu habitus. Sz cū etiā tactū sit habitū vñ generari ex pluribz actibz. hoc non est sic intelligendum qz ex vñco actu non possit generari habitus. nam scientia

E. ij.

que ē hincus intellectuallis nō gñari ex vñica opatōe. puta ex sola demōstratōe. Licet aut̄ vt̄ seu hīt̄ moralis nō poss̄ pfecte et cōplete gñari ex vñica opatōe quātūcunq̄ for̄ i. H̄ em̄ vñdet̄ iposs̄ bīle. vt̄ saltē valde difficulte. cū talis vt̄ sc̄z Aristoteli ē gñat̄ per assuefactionē. q̄ req̄rit opationū pluralitatē. Tn̄ cū talis hītus sc̄z coisore et p̄babiliore opinonē sit foſa int̄esibilis et remissibl̄is. licet talis foſa vulgariter loquēdo nō nissi sub gradu mltū itēso fortiaſ nomē vñtis. Cōcedēdū ē nichilominus q̄ ex ql̄ibet actu gñat̄ illī for̄e seu vñtis aliq̄s grad⁹. q̄z cū aliq̄s gñet̄ ex aliq̄ et illī act⁹ ſint eluſdē rōnis. nō eēt rō q̄re aliqd̄ gñareſ ex uno plus q̄ ex alio. et p̄ cōsequēs ex ql̄ibet generaſ aliqd̄ qđ ē eiusdē rōis cū illo quod generaſ ex alio. et ſic ex quolibet actu generaſ quedā imperfecta vñtis seu habitus remiſſus. et ex pluribz plures građ⁹. ex qbz resultat int̄erſor̄ habit⁹ q̄ p̄ plurisi graduū eiusdē rōis aggregatōz vocaſ vñtis. Cū em̄ gradus remiſſus p̄mo generaſtus. nō poſſit ponī ſub aliq̄ vñdicamēto vel ſpecie p̄dicamēti nissi ſub p̄ma ſpecie ql̄itatibz. ſeq̄t̄ q̄ ſit habitus vel diſpoſitio. q̄ ſi q̄s dicit̄ or̄ non ſit habit⁹ ſed diſpoſitio. nichil refert̄ i. p̄poſito. quo niā in p̄ma ſpecie qualitatibz habitus et diſpoſitio nō vñdet̄ differ re ſpecie ſi ſolū accidētaliter. puta ſc̄m facile et difficulte mobile Verbigrā. Eiusdē ſpecie ſt̄ ſciēcia quā q̄s habet de vña cōcluſione p̄ p̄ma demōstratōz. et illa q̄ alter bz de eadē p̄ multipliſa ram cōſiderationē ſup̄ illā demōstratōz. et tñ illa ſciēcie videutur differre. ſicut habitus et diſpoſitio. q̄z vñus faciliter obliuiscitur alius non. quare cōſimiliter eſſe vñdet̄ in proposito.

¶ Secunda pars de habituſ corruptiōne.

De corruptōe aut̄ hītū ſciēdū ē q̄ ſicut ip̄i q̄ act⁹ gñant̄. ſic p̄ act⁹ contrarios vt̄ hīt̄ etiā corrūpūt̄. qñq̄ tñ corrūpūt̄ vt̄ desinūt eē ahſos contrario corrūpēte. Verbigrā. Si q̄s ex p̄ma demōſtratione habeat ſcientiā de aliq̄ zclusione. licet talis habitus acru in telligendi ceſſante aliqd̄ nat⁹ ſit manere. tñ p̄ tpiſ lōgitudinē debilitatur et tādem depdiſ. Si illa demōſtratio vt̄ actus pſiderat̄ ſi ſit circa eā nō frequētetur. De aliis quoq̄ habitibz par iuditū eſſe vñdet̄. Hoc aut̄ appetet difficulte. q̄ ſicut nichil generaſ ſine generante. ſic nichil vñdet̄ poſſe corrumpti ſine corrūpente. marime cum omne ens diligat naturaliter ſe permanere. Et quia omne quod mouetur. mouetur ab aliquo. ſic oē quod corrūp̄it̄. corrūp̄it̄ ab aliquo. cum corruptio ſit quedā mutatio. hic aut̄ nō appetet a quo ſiat illa corruptio. Similis etiā

difficultas ē de corruptōe specieꝝ sensibiliſt̄ in medio v̄l organo.

De hac aut̄ difficultate p̄baliuit dici p̄t q̄ qualitatis aliquen-
tia p̄ter deū s̄nt p̄manētis nature. et naturaliter diligat le p̄mige-
re. tñ nō possūt p̄manere sine p̄seruāte. Licet aut̄ deus seipso solo
poss̄t oīa p̄seruare. tñ natūlū mō multa indiget alio p̄seruāte q̄ re-
moto ip̄a cōtinue flueret ia nō esse sine alio corrūp̄te. et aliqua
cūius et alia tardius ex sue nature p̄ditōe. Sicut lumē p̄seruat a
lumioso. quo remoto lumē corrūpit vel sc̄z aliquos subito. v̄l
sc̄m̄ alios successiue licet sine notabili duratōe et sic est mutatio
seu corrūptio. et nō ē mutās aut corrūp̄tes. n̄li solū p̄ accidēs licet.
remouēs p̄seruās. sicut dicit Aristotiles in q̄rto phisicoꝝ. q̄ in
motu grauis deorsum prius detēti sursum est aliqd̄ mouēs p̄ ac-
cidens sc̄z remouēs p̄hibens. Sic igit̄ in propoliro quis habit⁹
gūiantur ex actibus et ex eis int̄dūtur et p̄seruātur. Ideo remo-
tis et cessatibus illis p̄tinue corrūp̄unt aliq̄ cūius et aliq̄ tardius
sc̄m̄ q̄ nature p̄manētiores. sī dicit Aristotiles sc̄do ethicoꝝ.
q̄ habitus morales sūt p̄manētiores disciplinis.

C Tertia pars de habituum inclinazione.

De inclinazione vero habituū sciendū q̄ ideo ponūtur habi-
tus esse in potētia actua. q̄ experimur q̄ cessatibus actibz ip̄a
potētia est ad actus cōsimiles prout et magis inclinata. q̄ non
estet nisi ex p̄poribus actibz aliqd̄ relinquere in ea inclinās ad se
quētes acris. hoc aut̄ vocat habitus. Ideo p̄t q̄ habitus incli-
nat potētia ad actuū. et cū ip̄a p̄currit ad producēdū ip̄m̄ p̄silēm̄
et eiusdem speciei in genere nature cū actu p̄ori habitū generāte.

S̄z circa hoc est magna difficultas cū talis h̄itus q̄diū manet
sp̄ sit p̄n̄ potētie. n̄mo subiectus in ea. q̄re magis una vice incli-
nat et p̄ducit actuū q̄ alia q̄ cū approximatio nec alia circūstācia
deficiat que videat ad actuū req̄ri apparet q̄ statim habitus p̄tinue
deberet actus p̄duci. cui⁹ oppositū exprimur. Cōsimilis quoq̄
difficultas esse videat de specie intelligibili si ip̄a ī intellectu ponat

Ad q̄ r̄nderi p̄t q̄ talis p̄ntia seu approximatio habitus ad
potētia nō sufficit ad h̄. q̄ ip̄a p̄ hmōi habituū p̄tinue p̄ducat actuū
Nā licet talis habitus sit agēs naturale et naturaliter moueat. tñ
in potestate ip̄ius potētie est ut p̄ hmōi habitum agat ppter qđ
sc̄do et tertio de aia frequēter dicit phis. q̄ habitibz utimur cuī
volumus. et p̄ cōsequēs in potestate nostra est talibus non semp̄
vri. s̄z nūc vt isto et nō alio sicut placet voluntati. Unū p̄t q̄ licet
intellectus in intelligēdo et h̄itus intellectus ei cōproducedō

E. iii.

sit agēs naturale, tamē vtrūq; depēdet a volūtate quo ad p̄du
ctionē actus ī p̄tinuationē, vel saltem q̄ ad p̄tinuationē, qđ dico
ppter repentinās vel p̄mas intellectōes que nō sūt ī nostra po
testate quo ad p̄mā eāp̄ p̄ductionē, s̄ bene quo ad p̄tinutōz, qz
libere possamus ab illis desistere, licet aliquādo cū difficultate.

Ex quo vltius patet q̄ licet nostram cognitionē sepe p̄ce
dat volūtio libera tanq̄ p̄cialis causa nō tamē semp̄, quia aliqua
est repente vel violēter causata. Aliqua est etiam libere habita.
quā nō p̄cedit volūtio elicita, qđ aliqui ex b̄ pbant, qz est dabis
aliqua noticia libere habita que nō est cognita, z p̄ sequēs non
p̄us volūta. sicut etiā aliqua est volūtio libera q̄ nō est volūta, ali
ter nō posset haberī aliqua volūtio noua z sic est libere habita, z
tn̄ respectu eius nō p̄cedit volūtio elicita, quare rc. Un̄ dictū
isti q̄ sicut volūtas ceteris potēcijz z habitibz vtr̄. sic z possibl̄
e est vt ip̄a quodāmodo seip̄a vtratur, qz potēcijz vel habitibus
nō est aliud q̄ facere illa op̄ari seu illa applicare ad p̄prios act̄.
tūc em̄ volūtas vtr̄ intellectu vel habitu quādo sponte z volun
tarie intelligit scōz habitū, tūc aut̄ vtr̄ seip̄a cū i se elicit p̄prio
actū. Et isti v̄sus possunt sic separari scōz istos quia homo potest
aliquādo libere vtr̄ intellectu vel habitu aut etiā actu. esto q̄ non
tūc vtr̄ volūtate proprio v̄su sc̄z eliciendo volūtione et per p̄n̄s
habere aliquā intellectōne libere. esto q̄ respectu illius nō ha
beat volūtione elicitiā. Hoc tamen posset faciliter calūpnari,
dicendo q̄ habere aliquā intellectōne seu alia op̄ationē libere,
nichil aliud est q̄ habere op̄ationē intrinsece liberā qualis est vo
lūtio, vel habere op̄ationē a talis libera volūtione elicitiā qualiter
nō est in casu illo. q̄re rc. Sz quicqđ sit de hoc ex pdictis pa
tet illud qđ a p̄positum sufficit. sc̄z q̄ licet in potēcia sint plures
habitūs eque p̄sentes z potentes concūsare actū suū, tn̄ volū
tas p̄tēt libere nō vtr̄ illo, p̄cise non volēdo vtr̄ eo, z nichilo
minus vtr̄ illo. Etiā sc̄dm aliquis absq̄ hoc q̄ p̄us velit determina
re vtr̄ illo, de speciebus etiā intellectualibus cōsimiliter est oīno
dicedum. Licet autē v̄ dictum est habitibus vtamur cum vo
lūmus, tamē eis vtr̄ nō volūmus, nisi cū de eoꝝ v̄su vel obiecto
altquo modo actualiter cogitamus. Habens sūt habitū et non
cogitās actualiter de v̄su illius vel obiecto potest moueri ad co
gitandū de illo non solū a volūtate sed aliunde multipliciter sc̄z
vel a motore extrinseco vt ab influētia celi, vel a motore intrin
secō v̄ dispositōe corporali, vel alla causa latente, sepe tamen

fit a volitare intellectui retrospēre ab alijs. vel trahēte ad illud
non tamen sēper. Unū sit ut frequēter habitus tuus incipiat cogi-
tare de aliquo. Et nesciat vñ mouē ad cogitandum illud meum q̄d
vñ aliud. Et hec de habitibus generaliter dicta sunt.

CQuarta pars de habitibus potentie sensitiae.

Sz de huius habitibz alij spālit dices a fūt. Unū qz ex actibus
cōgscit hū. Iō ex diuersitate actuū inclidit diuersitas habitus.
Cū igit̄ supra dictū sit q̄sdā act⁹ sc̄iēdi. alios act⁹ intelligēdi. et
lios act⁹ volēdi eē i aia. dicēdi ē de hibz q̄ sūt proportionaliter
ponēdi i ea. et p̄us de hibz q̄ sūt i potētia sensitua. Sc̄do de hibz
Intellectibz q̄ sūt i potētia intellectus. postea de hibz mora-
lis q̄ maxie sūt i potētia volitua. Sc̄iēdi ē igit̄ q̄ i potētia se-
situatā cōgscitius q̄ appetitus ponēdi sūt habit⁹. imo etiam
sc̄o alijs in potētia exteri⁹ motiu⁹ p̄ q̄s ipsa mēbra ad suas ope-
rātōes reddant agibilita. sicut ex frequēter currere pedes abilitat
ad currēdū. et ex frequēter loq̄ lingua ad loquendū. et ex frequē-
ter cantare guttur ad cātandū. Nec ē vt dicit̄ mīrādū si potētia
motiu⁹ mēbroz p̄ assuefactōz acq̄rāt sibi habitū. cū ita fiat i po-
tentia vegetatiua. qz sc̄dm p̄metatozē i p̄ncipio tertij phisicoz.
quidam ita assueti sunt cōmedere venenū q̄ erat eis cibus et nu-
trimenti. Sed quicquid sit de hoc qz forte ad saluandū predicta
nō est necesse ponere aliquęz habitū in potētia motiu⁹ mēbroz
vel in potētia vegetatiua. tñ sat̄ videſ claz q̄ ponēdi sunt ha-
bitus in potētia sensitua. q̄uis sit dubius. vtrum ponēdi sint in ea
habitū seu virtutes morales. De hoc em̄ sit inter doctos p̄tra-
rie opinioneſ. q̄busdā dicētibz virtutes morales esse in appetitu
sensitivo subiectiu⁹ et nō in voluntate alii oppositū afferentibus
Super q̄ difficulte p̄babilit̄ dici p̄t virtutes morales esse i vitro
q̄ licet magis p̄ncipales sint in voluntate. Qđ sic patet. quia taz
appetitus sensitivus q̄ voluntas q̄nq̄ inclinat contra iudicium
rōni. et ideo vt vterq̄ p̄tra talem inclinatōz prompte delectabi-
liter obediat rōni. in vitroq̄ requirit habitus. talis aut̄ eē videſ
morali⁹ virtus. q̄uis ille qui est in voluntate tanq̄ in potētia per-
fectiori sit perfectior virtus. Ad culus ampliorē declaratio-
nē sciendū est q̄ operationes virtutū morali⁹ possunt assignari
quadruplices. Prīme quedā i manētes volitati. alie i manētes
sensitivo appetitus glie inexistentes mēbris nostris corporibz
q̄usbz organice utimur ad exercendas exterius operātōes. et alie
exterius trāscētes. Verbigra. In ope liberalitatis postq̄ ratio

E. iiiij.

vel prudētia iudicavit. Et ē illi vādū volūtas p̄mo eligit. Et facere
iō impat potētis īferioribz. Et facere. sc̄o appetitus lenitius?
sētēs impiō volūtatis appetit illud idē facere et mouet corporis
mēbra ad h̄b faciēdū. tertio h̄mōi mēbra mortu illū ab appetitu re
cipiūt. quarto v̄o q̄nq̄ i talū executōe a mēbris mortis operiōes
n̄rē i res exteriores trāscit. Ex p̄mis ḡ opatōibz i volūtate
ḡnat habitus virtuosus q; ex bonitate talū opationū hō dī mo
ralit bon⁹. Et q; a bonitate h̄mōi electionū volūtatis alie opa
tōes tā interiores q̄ extēriōres extrinsece recipiūt denotionē
moralis bonitatēs. iō habit⁹ ex talibz ḡnatus similit̄ loquēdo
est moralis virtus. Et tñ ex sc̄ois opatōibz in appetitu lenitudo
etiā generat habit⁹ qui aliq̄ mō et extēnsece p̄t dici virtus mora
lis pro quāto est p̄mo habitui p̄formis. et ḡnat ex opatōibz recte
rōni s̄sonis. imo etiā sc̄om aliq̄s ut supra tactū est ex alijs opera
tionibus generat virtus in potētia vegetativa vel motiva mem
brorum. sed hoc ponere non est necessarium.

¶ Quinta pars de habitibus potentie intellective.

De habitibus aut̄ potentie intellective sciendū est q̄ secūdūz
Aristotēlē lepto ethicoꝝ quinq̄ sūt habit⁹ intellectuales q̄ luat
virtutes. sc̄ ars. prudētia. scientia. intellectus. et sapientia.
Licet aut̄ eis sint habitus intellectuales ut opinio v̄l iuspicio
non tamē vocātur virtutēs. quia sc̄om illos contingit faliū dī
cere vel falso assentire. Predictarum vero virtutum intellectu
alium sic potest sufficientia assignari. Quia omnis virtus intel
lectualis. aut est circa contingens. aut circa necessarium. Si p̄t
mū. vel est circa contingens factibile et sic est ars. aut circa con
tingens agibile. et sic est prudētia. Est enim differentia inter
agibile et factibile. ut patet nono metaphysice. quia actio est
operatio manēs in opante. factio aut̄ est operatio trāliēs extra
operans et proportionaliter distinguuntur agibile et factibile. Si
sc̄om. vel est circa necessarium in essendo sicut deus et intelligētis.
et sic est sapientia. aut circa necessarium in significando. et hoc du
pliciter. q; vel circa necessarium quod est conclusio demonstratio
nis et sic est scientia. vel circa necessarium. qđ est p̄ncipiu demō
strationis. et sic est intellectus. Unde hic non sumit intellectus
pro ipa potentia intellectiva. sed p̄ habitu talū potētia circa
prima principia indemonstrabilis. Nam licet non sit necessarius
habitus ad assentieundū eis seu ad dicendū verum circa ea. eo q̄
intellectus naturaliter eis assentit. nec p̄t circa cā mētiri vel etiā

rare. sicut dicit aristotiles secundo et quarto metaphysice. tñ aliqui
propter sophistacores i oppositum occurretes possibile est adhessio
ne debilitari et circa aliquem non sibi sume euidentia quadam formidem
gnare. ex frequetia autem consideratione et adhesione circa ea firmat assi-
sus et adhessio ut non iteruentur formido. et habet per habitum ex talibus fre-
quenti adhesione. et actuali principiorum. noticia derelictum inclinatur et
firmat potestia intellectuam ad sensibilia actuali noticiam. et ad assertio-
nem propria principia et si non sibi tantum ad magis firmiter adhessum et
non formidatum. et talis habitus vocamus hic intellectum. Non est autem hic pri-
termittendum quod predictorum habitus intellectualium quidam sit practici. scilicet
arum prudenter et quadam speculativa scilicet scientia intellectus et sapientia. gra-
tia cuius videtur est in quo differat practica et speculativa noticia.
Et licet de his sint variis modis dicendi. tamem breviter potest dici quod
a praxi dicitur aliqua noticia practica. Praxis enim grece id est
quod actus vel operatio latine. non tamen a qualibet operatione denotatur
noticia practica. sed ab illa que est in hominis seu operantis po-
testate. Ut sic describat praxis quod est operatio in homine seu in ope-
rantis potestate consistens. extendendo operationis nomine etiam ad
actionem et ad factiorem. Noticia ergo dicitur practica seu opera-
tiua vel actuua vel factiua. non quia aliquid immediate agat vel fa-
ciat. sed quod est ad overandum directius. sicut medicinalis scientia sa-
nitatem non agit. sed ad eam agendum dirigit. Ut sic describatur
noticia proprie practica. quod est noticia complexa secundum se praxis. id est op-
erationis in nostra potestate existentis formaliter directius. et omnis
alii noticia dicatur speculativa. Dico autem formaliter quia ali-
qua est noticia non proprie practica que est talis operationis di-
rectius virtualiter. quod noticia sic directiuam continet aliquo modo cau-
saliter. sicut noticia medicinalis de complexis humoribus et de gra-
dibus et virtutibus medicinaz non est proprie practica. quod talis non
enunciatur qualis aliquid est agendum. Ideo non est formaliter opera-
tionis directius. licet virtualiter continat noticiam practicam dirigentem
ad sic vel sic corpus medicandi. Et quibus patet quod omnis habitus
est practicus. cuius prius actus elicitus est formaliter praxis
directius. et omnis alius est speculativus. quod ex actibus practicis
non generatur immediate habitus proprius speculativus. nec contra. si
misler habitus speculativus non est actuus praticorum immediate
elicitus. nec contra et per hoc apparet propositum de predictis
habitibus. de quibus ad metaphysicam et moralem philosophiam
pertinet considerare specialius.

CSexta pars de habitibus potentie volitiae.

De habitibus vero potētie volitiae sciēdū est q̄ scđm. Aristoteli scđo & sexto ethicoꝝ habitus humani seu v̄tutes diuiduntur in virtutes intellectuales & morales. quaz differēcia hec est. q̄r virtutes intellectuales sūt in intellectu. morales vero in appetitu seu affectu. et p̄cipue in volitate vt dictū est. ideo possūt vocari affectionales. vocantur tñ morales a more. q̄r ex more id est ex assuefactione vel cōsuetudine c̄nāntur. sicut. iij. ethicoꝝ dic̄t.

Licet aut̄ potēria cognitiva seu intellectiva aliquo mō possit assuefieri & in ea possit p̄ cōsuetudinē habitus acquiri. sicut velle viderur Aristotiles. iij. methaphysice & inētator. iii. phisicoꝝ. tñ ut plurimū habitus intellectuales nō generant per hūc modū sed p̄ naturalē inclinationē intellectus ad verū. vel per experientiam aut doctrinā. Potēria vero appetitiva ad acquirēdū virtutem semp̄ indiget magnā habere cōsuetudinē seu assuefactionē. ideo virtus eius & nō virtus intellectua vocatur moralis. q̄r ex more generabilis. Ipaz vero virtutū moralium distinctio & sufficientia eaz̄ potest assignari hoc modo. q̄r om̄is virtus moralis respicit aliquid bonū tāq̄ obiectū p̄sequēdū. vel ei⁹ oppolitū tanq̄ fugiēdū. Qē aut̄ bonū circa quod versantur mores hominum aut est vtile. aut honorabile. aut delectabile. Si ergo homo virtuose se h̄z circa vtile vel circa utilia coia. et sic est iusticia & maxime iuratiua. q̄r capiendo large iusticiā vt se extēdit ad iustitiam commutatiuam distributiua & punitiuam. sic non solum respicit utilia siue diuicias sed etiam honores et delectationes et multas res alias. Vel circa utilia propria vel diuicias proprias. & hoc ḵtingit dupliciter vel simpliciter absolute. et sic est liberalitas. vel scđm qđ & cū quadā excellēcia vel arduitate. s̄ circa magnos fūptus. & sic est magnificēcia. Si vero h̄o h̄z se virtuose circa honorabile vt circa honores mediocres. & hec virtus est innata. q̄tñ a qbusdā vocat̄ philothonita. vel circa honores arduos & dignitates magnas. & sic ē magnanimitas. Si aut̄ circa delectabile h̄o ḵtingit dupliciter. vel priuatue sc̄z opposita delectabilium. id est tristitia & terribilia aggrediēdo. & sic ē fortitudo. vel positivae sc̄z delectabilia p̄sequēdo. & hoc est duplicitas vel circa delectabilia ad virtū. aut simpliciter aut scđm qđ necessaria. et sic est tristitia. vel circa delectabilia ad iherationē humana decēter prīnēia. & hoc triplicitas. q̄r vel scđm actū potētie concupiscibilis. et sic est amicicia. q̄alio noīe dicit̄ sodalitas.

vel scđm actū potētie irasciblīs et sic est māsuetudo vel scđm ac
tū potētie rōalis. et h̄ est itez tripliciter. qz vel h̄ contingit in h̄ qz
tuosus rōabiliter et delectabiliſ se h̄z cū alijs hoibz i colloqo. et
sic ē affabillea. vel in h̄q se alijs nō exhibet fallaciter. s̄ q̄lis ē
talē se oñdit i factis et dictis et hec v̄t̄ vocat v̄itas. vel i h̄q v̄pla
cēter se h̄z i ludis et ioc̄s. et d̄f eutrapelia. ab eu qd̄ ē bonū et tro
pos qd̄ est p̄uersio. q̄ si oia p̄uertēs i bonū. Q̄es aut̄ p̄dictas v̄tu
tes q̄dam ad q̄tuor reducunt̄ q̄a p̄incipales vocat̄ siue cardinales.
qz sicut ostiū in suis motibz in cardine voluit̄ sic humana vita i suis
actōibz et passiōibz h̄is v̄t̄usibz regit̄. Sūt aut̄ hec q̄tuor v̄tutes
prudētia. iusticia. fortitudo. et p̄antia. Prudētia est circa v̄silia
bility. iusticia circa coicabilis. fortitudo circa terribilis. p̄antia
v̄o circa delectabilis. P̄itia aut̄ est in potētia intellectua. secunda
in volitiva. tertia in irascibili. q̄rta in cupisciibili. et sic tā ex eaꝝ
obiecto qz ex subiecto. p̄t̄ q̄iter p̄ eas regit̄ totus hō. Licet au
tē prudētia q̄itū ad ei⁹ subiectū sit v̄t̄ intellectualis. tñ q̄ntū ad
ei⁹ obiectū aliq̄ mō p̄uenit cū v̄t̄usibz moralibz et scđz h̄ pot̄ voca
ri v̄t̄us moralis. nā ipa ē recta rō agibillū q̄ sūt p̄pria materia v̄
tutū moralis. Cōuenit etiā cū v̄trisq̄ quātū ad sue ḡnatōis mo
dū. nā scđz qd̄ cōenerat̄ ex doctrina p̄uenit cū intellectualibz. sed
scđm qz generat̄ ex experientia cōuenit cū moralibz. qz experientia
in quātū ad eā pluralitas actuū req̄rit̄ ē assuefactōi ſilis p̄ quam
sicut dicens est. acq̄rit̄ v̄t̄us moralis. De p̄dictis v̄o habitiibus et
virtutibus moralibus ad ethicam p̄tinet cōsiderare ſocialius.

Hec ergo de aia et accidētibz eiusa die sufficiat. De quibus
ſi que bona ſint deo gratias referrit postulo. michiq̄ dare veniā
de erratis.

CEr voluit breuis tractatus de anima et accidentibus
eius Per reuerēdū dñm Petru de aillyaco cōvilitatus
Impressusq̄ Parisius in cāvo gaillardt Per Sidonē
mercatoris. Anno dñi. M. CCC. xciiij. die. xxvij.
Septembri.

